

לקוטי תורה • פרשת כי תצא • מאמר 7

כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא...

”כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה, וחסדי...”

האבות הם ה”הרים” המרימים את ישראל שלב אחר שלב, והמצוות ממשיכות את רצון ה' למטה לאורך שלושת הקווים שלהם; אך בגלות רק תשובה, המעוררת את ”הרחמים הגדולים” של ה' שמעבר לסדר ההשתלשלות, יכולה להביא את הגאולה, שבה יתגמדו ה”הרים” לעומת חסדו של ה' עצמו.

מוקדש לכבוד

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ”ל

אבי הרבי, רבי לוי יצחק

LikuteiTorah.com

הפרשה החסידית

/likuteitorah.com/he/likutei-torah/ki-seitzei/7

הנקודה

האבות הם ה"הרים" המרימים את ישראל שלב אחר שלב, והמצוות ממשיכות את רצון ה' למטה לאורך שלושת הקווים שלהם; אך בגלות רק תשובה, המעוררת את "הרחמים הגדולים" של ה' שמעבר לסדר ההשתלשלות, יכולה להביא את הגאולה, שבה יתגמדו ה"הרים" לעומת חסדו של ה' עצמו.

כל קטע: לשון המאמר, אחר כך התרגום, ואחר כך ביאור קצר תחת קו זהב. המספרים הקטנים בלשון המאמר מפנים להערות שבסוף.

המאמר בקצרה

ישעיהו מבטיח שגם אם ההרים יימושו, חסדו של ה' לא ימוש. אדמו"ר הזקן מזהה את ההרים עם האבות, המעלים את כנסת ישראל מן ה"ארץ" אל הגבהים. בלי בית המקדש ישראל "נפלו": ה"פנים" של הנשמה, רצונה האמיתי, מופנים אל העולם, ועבודת ה' שלה היא "אחור אל פנים" ונעשית מתוך יגיעה. יש מי שהם "כפופים" — דעתם כפופה, אך מעשיהם שלמים; ויש אחרים ש"נפלו" גם במעשיהם. התרופה היא המצוות: ה' נעלה לחלוטין מן העולמות, אך באמצעות התורה והמצוות רצונו נמשך אל ה"מקום" לאורך שלושת הקווים של האבות, ומי שקורא אליו באמת מגלה את הרצון הזה בנקודה הפנימית של לבו. אולם בגלות הקווים הללו נפרדים והאור הפנימי אינו נכנס, ולכן הגאולה תלויה בתשובה. תשובה, כלומר רחמים על הניצוץ האלקי שכנשמתו, מעוררת את "הרחמים הגדולים" של ה', שהם למעלה מסדר ההשתלשלות; כולם זקוקים להם, גם הצדיקים. בעתיד יתגלה רחמים אלה, ה"הרים" יהיו כנר לפני אבוקה, והאלקות תאיר בעולם הגשמי עצמו.

מבנה

1	ההרים והנופלים	4-11
	האבות הם ה"הרים" המרימים את כנסת ישראל. בלי בית המקדש ישראל "נפלו": ה"פנים" של הנשמה מופנים אל העולם, ועבודתה היא "אחור אל פנים"; יש "כפופים" ויש "נופלים".	
2	המצוות: רצון ה' נמשך אל המקום	8-5
	את מזמור קמ"ה קוראים כתקווה וכתרופה. ה' קדוש ונבדל, אך באמצעות התורה והמצוות רצונו נמשך לאורך שלושה קווים, והקריאה אליו באמת מגלה את הרצון הפנימי של הלב.	
3	מדוע הגאולה זקוקה לתשובה	11-9
	בגלות שלושת הקווים נפרדים, הגילוי העליון ביותר הסתלק, והמצוות ממשיכות רק את האור המקיף; התשובה מחזירה את ה"קשר" ואת ה"פנים בפנים".	
4	רחמים גדולים	14-12
	הרחמים שבתוך העולמות נובעים מן הדין, אך רחמיו של ה' מקיפים הכול. התשובה, הרחמים על ניצוץ הנשמה, מעוררת אותם; כולם זקוקים לתשובה כזאת, וביאת המשיח תלויה בה.	
5	העתיד: חסדי שלי	15
	ההרים יתגמדו לעומת חסדו של ה' עצמו וברית השלום העליונה שלו; האלקות תתגלה למטה, ו"קדוש" ייאמר מלמעלה למטה.	

האבות כ"הרים" הרים — האבות

אברהם, יצחק ויעקב, שלושת הקווים — ימין, שמאל ואמצע — המרימים את כנסת ישראל מלמטה, כמו הר העולה מן המישור אל השמים.

פנים ואחוריים פנים ואחוריים

"פנים" של הנשמה הם מה שהיא רוצה באמת ובטבעיות, ושם נמצאת חיותה; "אחור" הוא מה שהיא עושה מתוך הכרח או בקרירות. בגלות עבודת ה' היא "אחור אל פנים".

הנופלים והכפופים נופלים וכפופים

שני מצבים של הנשמה בגלות: ה"כפופים", שדעתם כפופה אל העולם אך מעשיהם שלמים, וה"נופלים", שנכשלו גם במעשיהם.

רצונו של מקום רצונו של מקום

רצון ה', שהוא למעלה מכל "מקום", הנמשך אל ה"מקום", אל העולם, באמצעות התורה והמצוות שאדם מקיים.

אור מקיף ואור פנימי אור מקיף ואור פנימי

המצוות הן "לבושים", הממשיכים את האור המקיף את כל העולמות, ו"פירות", המכניסים אותו פנימה אל האור הממלא את כל העולמות; בגלות האור הפנימי אינו נכנס כפי שנכנס בזמן בית המקדש.

רחמים גדולים רחמים גדולים

רחמי ה' שמעל לסדר ההשתלשלות, שבהם העליון והתחתון שווים. התשובה מעוררת אותם, והם יתגלו בעתיד.

תשובה תשובה

שיבה אל ה' מתוך רחמים על הניצוץ האלקי שבנשמה, שירד למטה כל כך; היא מעלה את הה"א התחתונה שנפלה, ונחוצה לכולם, גם למי שלא חטא מעולם.

ההרים והנופלים

1 כי ההרים¹ ימושו² והגבעות תמוטינה³ וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה'.

"כי ההרים ייסוגו והגבעות תתמוטטנה, אך חסדי לא יסור ממך וברית שלומי לא תתמוטט, אומר המרחם עלייך, ה'."

המאמר פותח בישעיהו נד, י, מתוך דברי הנחמה של הנביא לישראל בגלות. ה' מבטיח שגם אם ההרים והגבעות ייעלמו, חסדו וברית השלום שלו לא יסורו מישראל; את ההבטחה הוא חותם במילים "המרחם עלייך". המאמר יסביר מהם ההרים, מדוע הם "ייסוגו", ומהי הרחמנות הזאת.

הנה הרים נקראו האבות⁴ (כן הוא ברבות בחקתי ס"פ ל"ו⁵ על פסוק זה דכי ההרים ימושו).

הנה, האבות נקראים "הרים" (כך נאמר ב[מדרש] רבה, בחוקותי, בסוף פרק ל"ו, על הפסוק "כי ההרים ייסוגו").

זהו המפתח הראשון: המדרש מכנה את האבות, אברהם, יצחק ויעקב, "הרים". ויקרא רבה (לו, ו) דורש כך את הפסוק הזה עצמו: ההרים הם האבות והגבעות הן האימהות.

ועוד נזכר פסוק זה ברכות פי עקב גבי ד"א [דבר אחר] ושמר⁶ ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד. ובגמרא פרק לפני אידיהן⁷ דף י"ז ע"א) וכמ"ש שמעו הרים את ריב⁸ ה' והאיתנים מוסדי ארץ והוא עד"מ

פסוק זה נזכר גם ב[מדרש] רבה, פרשת עקב, על "דבר אחר: 'וה' אלקיך ישמור לך את הברית ואת החסד'; וכן בגמרא, בפרק לפני אידיהן, דף י"ז ע"א). וכמו שכתוב: "שמעו הרים את ריב ה', והאיתנים מוסדי ארץ". והרי זה בדרך משל:

שני מקורות נוספים דורשים את הפסוק: דברים רבה (ג, ז), על כך שה' שומר לישראל "את הברית ואת החסד", והגמרא בעבודה זרה יז ע"א. אדמו"ר הזקן מוסיף את מיכה ו, ב, שבו ה' קורא ל"הרים" וליאיתנים מוסדי ארץ" לשמוע את ריבו; גם בפסוק זה ה"הרים" הם האבות. לאחר מכן הוא פותח במשל.

כמו הר שיוצא מכדור הארץ שהוא שטח שוה וממנו משפע ועולה עד לשמים כמו ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים⁹ כך

כמו הר המזדקר מתוך כדור הארץ, ששטחו מישורי, וממנו משתפל ועולה עד השמים, כדוגמת "ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים". וכך גם,

המשל הוא על הר המזדקר מתוך פני הארץ המישוריים ומטפס, מדרון אחר מדרון, לעבר השמים. הביטוי "ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים" לקוח מתיאור המבול (בראשית ז, יט).

הנה האבות הם בחיי הרים לכנס¹⁰ [לכנסת ישראל] שהוא בחיי הארץ הדום רגלי¹⁰ לנטלה ולנשאה עד רום המעלות. ועי' נאמר מי יעלה בהר¹¹ הי כוי¹².

האבות הם בחינת "הרים" עבור כנסת ישראל, שהיא בחינת "הארץ", "הדום רגלי", כדי לרומם אותה ולשאת אותה עד למדרגות הנעלות ביותר. ועל כך נאמר: "מי יעלה בהר הי" וגוי.

לכן האבות הם "הרים" עבור כנסת ישראל, שלעומתם היא כמו ה"ארץ" הנמוכה והמישורית, "הדום רגלי" של הי (ישעיהו סו, א). הם מעלים אותה מן המדרגה התחתונה אל הגבהים הנעלים ביותר, כפי שהר מתרומם מן הקרקע; ועל עלייה זו שואל המזמור: "מי יעלה בהר הי?"

2 והנה אין קורין אבות אלא לשלשה¹³ שהם אברהם יצחק ויעקב¹⁴ שהג' בחי' אלו הם המנשאים ומעלים את כנס¹⁵ [כנסת ישראל] שהם כללות כל נשמות ישראל להתכלל באור א"ס ב"ה ממש.

והנה, "אין קורין אבות אלא לשלושה" — אברהם, יצחק ויעקב. שלוש הבחינות הללו הן המעלות ומרוממות את כנסת ישראל, שהיא כללותם של כל נשמות ישראל, להיכלל ממש באור אין סוף ברוך הוא.

בגמרא (ברכות טז ע"ב) נאמר שרק אברהם, יצחק ויעקב נקראים "האבות". אדמו"ר הזקן מבאר את הטעם: הם שלוש בחינות המעלות את כנסת ישראל — את כל נשמות ישראל כאחד — עד שהן נכללות באור אין סוף עצמו.

וכמ"ש שמאלו תחת לראשי¹⁵ וימינו תחבקני¹⁶ שבחינת שמאל הוא בחינת רשפי אש האהבה היא המעלה

כמו שכתוב: "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני". בחינת "שמאלו" היא רשפי אש האהבה, והיא המעלה

פסוק משיר השירים מתאר שתי דרכים להעלות: "שמאלו" שתחת הראש ו"ימינו" המחבקת. ה"שמאל" היא אהבה בעוצמתה הגדולה ביותר, הנוצרת כלהבות אש.

את הראש ומוחין של כני¹⁷ [כנסת ישראל] ובחי' ימינו תחבקני כמשל המחבק את חברו מגבו והיינו שמגביה ומעלה אפי' [אפילו] בחי' אחוריים וחיצוניות של נשמותיהם.

את הראש והמוחין של כנסת ישראל. ובחינת "וימינו תחבקני" היא כמשל אדם המחבק את חברו מאחור; כלומר, היא מגביהה ומעלה אפילו את בחינת האחוריים והחיצוניות של נשמותיהם.

אהבה בוערת זו מעלה את ה"ראש" — את המוחין — של כנסת ישראל. חיבוק היד הימנית דומה לאדם המחבק את חברו מאחור: הוא מגיע אפילו אל ה"גב" של הנשמות ומעלה אותן, אל הצד החיצוני שלהן, שבו מורגשת מעט חיות.

והנה אמרו רז"ל [רבותינו זכרונם לברכה] (פ"ק [פרק קמא] דברכות ד"ד ע"ב) מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן של¹⁷ שונאי ישראל שנאמר נפלה לא תוסיף¹⁸ קום בתולת ישראל כו'

והנה אמרו חז"ל (ברכות, פרק ראשון, דף ד ע"ב): "מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי? מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל, שנאמר: 'נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל' וכו'.

הגמרא (ברכות ד ע"ב) מציינת כי "אשרי", מזמור קמה, מסודר לפי סדר האלי"ף-בי"ת, אך אין בו פסוק באות נו"ן, משום שהפסוק באות זו היה "נפלה לא תוסיף קום" שבספר עמוס. "שונאי ישראל" הוא לשון נקייה של חז"ל: הנפילה המתוארת היא נפילתם של ישראל עצמם.

ואעפ"כ [ואף על פי כן] חזר דוד וסמכה ברוח הקדש שנאמר סומך¹⁹ ה' לכל הנופלים^{20, 21, 22} (עיין זח"א [זהר חלק א] בראשית דף ג' ע"א ובוהר הרקיע שם ובוהר פ' שמיני דף מ' ע"א)

"ואף על פי כן חזר דוד וסמכה ברוח הקדש, שנאמר: 'סומך ה' לכל הנופלים'" (ראו זוהר, חלק א, בראשית, דף ג ע"א; וזוהר הרקיע שם; וזוהר, פרשת שמיני, דף מ ע"א).

אולם דוד הוסיף מיד, ברוח הקדש, את הפסוק באות סמ"ך: "סומך ה' לכל הנופלים", ובכך השיב לנפילה את התמיכה. אדמו"ר הזקן מפנה לדברי זוהר על כך (א, ג ע"א ושמיני מ ע"א), ולזוהר הרקיע, פירוש על הזוהר.

והענין דכתיב ותפול לפני רגליו²³ שבזמן שאין בהמ"ק [בית המקדש] קיים כנס"י [כנסת ישראל] היא בבחי' נפילה²⁴ (ועי' בדי"ה כי אהרם לא ידענו גבי פורים).²⁵

והענין הוא על פי הכתוב: "ותפול לפני רגליו": בזמן שבית המקדש אינו עומד, כנסת ישראל היא בבחינת נפילה (ועיינו בדרוש המתחיל "כי אברהם לא ידענו", בענין פורים).

אסתר "נפלה לפני רגליו" כאשר התחננה בעד עמה; כך, כל עוד בית המקדש אינו עומד, כנסת ישראל נמצאת במצב של נפילה. אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו לפורים "כי אברהם לא ידענו" שבתורה אור.

והנה להבין זה איך הוא למעלה בכנסת ישראל דלעילא אין די באר אך למטה בכללות נשמות ישראל בירידתה להתלבש בגוף האדם בנפש הבהמית יובן כי

והנה, להבין כיצד הדבר הוא למעלה, בכנסת ישראל שלמעלה, אין די ביאור [כאן]; אך למטה, בכללות נשמות ישראל, בירידתה להתלבש בגוף האדם ובנפש הבהמית, הדבר יובן. כי

כיצד מתרחשת "נפילה" זו בכנסת ישראל כפי שהיא למעלה, מקורן העליון של נשמות ישראל, אי אפשר לבאר כאן באריכות מספקת. אך אפשר להבין זאת למטה, בנשמות ישראל היורדות להתלבש בגוף האדם ובנפש הבהמית.

הנה במ"ת [במתן תורה] כתיב פנים בפנים דיבר²⁶ הוי"ו כו' שהיה הקב"ה עם כנס"י [כנסת ישראל] בבחינת פנים בפנים.

במתן תורה כתוב: "פנים בפנים דיבר הוי"ו וכו'; הקדוש ברוך הוא היה עם כנסת ישראל בבחינת "פנים בפנים".

בסיני נאמר בתורה שה' דיבר "פנים בפנים" (דברים ה, ד): הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל עמדו ביחסים של "פנים בפנים", בקרבה מלאה.

וכן היה כל זמן בהמ"ק [בית המקדש] (אך לא היה בבחי' דיבר ה'). ופנים של הנפש דהיינו

וכך היה במשך כל תקופת בית המקדש (אף שלא היה בבחינת "הוי' דיבר"). ו"פנים" של הנפש פירושה:

הקשר של "פנים אל פנים" נמשך כל עוד עמד בית המקדש, אך לא בצורה הגלויה שהייתה במעמד הר סיני, שבו "הוי' דיבר". כעת הטקסט מגדיר את ה"פנים" של הנפש.

כמו עד"מ בגשמיות²⁷ שרואים בחוש שבפנים מתגלה ונראה כל החושים ראייה שמיעה כו' לפי שהוא גילוי עיקר חיותו של האדם.

כמו, למשל, בגשמיות, שאנו רואים בחוש שבפנים מתגלים וניכרים כל החושים — ראייה, שמיעה וכו' — משום ששם מתגלה עיקר חיותו של האדם;

המשל הגשמי: הפנים הם המקום שבו ניכרים כל החושים, הראייה, השמיעה ושאר החושים, משום ששם מתגלה עיקר חיותו של האדם.

משא"כ באחוריים שלו אינה מתגלה כ"א חיות מועט כך עד"מ בנפש האדם מה שהוא עיקר חיותה ושם רצונה וחפצה האמיתי בטבעה נק' בחי' פנים משא"כ מה שאינו כ"כ [כל כך] חפץ ורצון הנפש

ואילו בגבו מתגלה רק מעט חיות. כך, למשל, גם בנפש האדם: מה שהוא עיקר חיותה, ושם נמצאים רצונה וחפצה האמיתיים לפי טבעה, נקרא בחינת "פנים"; לעומת זאת, מה שאין הנפש חפצה ורוצה בו כל כך,

הגב, לעומת זאת, מגלה רק מעט חיות. כך גם בנפש: ה"פנים" שלה הם מה שהיא רוצה באמת ובאופן טבעי, ושם מצויה עיקר חיותה; החלק הבא מגדיר את ההפך מכך.

אלא על צד ההכרח או אגב גררא ובקרירות הרי זה נק' בחי' אחוריים של הנפש שאין שם אלא חיות מועט.

אלא עושה מתוך הכרח, או בדרך אגב, ובקרירות — זה נקרא בחינת "אחוריים" של הנפש, שבה יש רק מעט חיות.

ה"אחוריים" של הנפש הם כל מה שהיא עושה בלי רצון אמיתי: מתוך הכרח, בדרך אגב או בקרירות. שם חיותה מועטה בלבד.

3 והנה בזמן בהמ"ק [בית המקדש] היה כללות נפשות ישראל בטבעם נמשכים לעבודת ה' לאהבה אותו

ולדבקה בו מרצונם וחפצם האמיתי שזה עיקר וחיות הנפש

והנה, בזמן שבית המקדש היה קיים, נשמות ישראל בכללותן נמשכו מטבען לעבודת ה', לאהוב אותו ולדבוק בו, מתוך רצונן וחפצן האמיתי. זהו עיקר חיי הנפש וחיותה.

בזמן שבית המקדש היה קיים, נשמות ישראל נמשכו מטבען לעבודת ה': אהבתו והדבקות בו היו רצונן האמיתי, ליבת הנפש וחיותה. ה"פנים" שלהן היו מופנות אל ה'.

ושאר צרכי העוה"ז הגם שהיה ג"כ אכילה ושתייה ומו"מ [ומשא ומתן] מ"מ לא היה אצלם כ"א על צד ההכרח ודרך עראי ובקרירות שלא היה חיות הנפש בזה

ואילו שאר צרכי העולם הזה — אף שאכלו, שתו ועסקו במסחר — היו אצלם רק מתוך הכרח, בדרך ארעי ובקרירות, כך שחיות הנפש לא הייתה נתונה בהם אלא במידה מועטה.

צורכי העולם, האכילה, השתייה והעסקים, היו חלק מחייהם, אך הם עסקו בהם רק מתוך הכרח, בדרך ארעי וללא התלהבות. חיות הנפש כמעט שלא הייתה מושקעת בהם.

אלא דבר מועט משא"כ בזמן שאין בהמ"ק [בית המקדש] קיים הוא להיפך ממש כי טבע נפש האדם לימשך אחר צרכי הגוף ועניני עוה"ז ואפילו מה שעושה טוב

אבל כשבית המקדש אינו קיים, המצב הפוך ממש: טבע נפש האדם להימשך אחר צרכי הגוף ועניני העולם הזה; ואפילו כשהוא עושה טוב

כשבית המקדש אינו קיים, המצב הפוך: נפש האדם נמשכת מטבעה אחר צרכי הגוף ועניני העולם. אפילו הטוב שהוא עושה, כפי שמוסבר בחלק הבא, אינו נובע מטבעו.

וסר מרע ומעורר את האהבה לה' לדבקה בו ובתורתו הוא מצד יגיעת הנפש שמייגע בעמל ויגיעה להתבונן בגדולת ה' ולהטות לבבו לעורר את האהבה ונק' לעשותה לאהבה²⁸ כו'

ונמנע מן הרע, ומעורר אהבה לה' כדי לדבוק בו ובתורתו — כל אלה נובעים מעבודת הנפש: הוא מתייגע ומתאמץ להתבונן בגדולת ה' ולהטות את לבו כדי לעורר את האהבה. על כך נאמר "לעשותה לאהבה" וכו',

כעת, ההימנעות מן הרע, עשיית הטוב ועוררות האהבה לה' אפשריות רק באמצעות יגיעה: האדם צריך להתאמץ להתבונן בגדולת ה' ולהטות את לבו אל האהבה. אדמו"ר הזקן דורש את המילים "לעשותה לאהבה" (דברים יא, כב) כאהבה שצריך "לעשות".

שהאהבה זו היא ע"י קדימת עשייה בלב ונקרא בחי' זו אחר בפנים וכו' כי פנו אלי עורף²⁹ פי' אפילו מה שפנו אלי לפנימיות שלי הוא בבחי' עורף

מפני שאהבה זו באה לאחר "עשייה" קודמת בלב. בחינה זו נקראת "אחר בפנים" וכו'. "כי פנו אלי עורף" — כלומר, גם כאשר הם פונים אליי, אל הפנימיות שלי, הפנייה היא בבחינת "עורף",

אהבה כזו נוצרת תחילה באמצעות מאמץ שכלי; מצב זה מכונה בקבלה "אחר בפנים": הקשר אינו פנים אל פנים באופן מלא. את דברי ירמיהו "כי פנו אלי עורף" דורשים כך: גם כשהם פונים אל הפנימיות של ה', הם עושים זאת מתוך "עורף".

שהוא בחי' חיצוניות ואחוריים שאין שם אלא חיות מועט (ועיין מזה בד"ה וארא אל אברהם כו') שהוא בחינת החיצוניות והאחוריים, שבהם יש רק מעט חיות. (ועיינו בעניין זה במאמר המתחיל "וארא אל אברהם" וכו').

"עורף" הוא הצד החיצוני והאחורי של הנפש, שיש בו רק מעט חיות. אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו "וארא אל אברהם" להרחבה בעניין.

והנה בחינה זו נקרא בחיי נפילה לגבי מהות הנפש שמצד טבעה לפי מקור חוצבה ראויה להיות בטבעה כשלהבת העולה מאליה לדבקה בו

והנה, בחינה זו נקראת בחינת "נפילה" ביחס למהות הנפש, שמצד טבעה, לפי מקור חוצבה, ראויה להיות כשלהבת העולה מאליה ודבקה בו.

מצב זה נקרא "נפילה" מפני שהוא מנוגד למהותה של הנפש. מצד מקורה, הנפש אמורה לעלות אל ה' מטבעה, כשלהבת המתנשאת כלפי מעלה מאליה.

אלא כל זה הוא לפי שנפלה וירדה בסתר המדרגות תחת ממשלת הגוף ונפש הבהמית והיא אצלם במאסר ובגלות

אלא שכל זה הוא משום שהנפש נפלה וירדה בסתר המדרגות, תחת שלטון הגוף והנפש הבהמית, והיא נתונה אצלם במאסר ובגלות.

הסיבה לכך שהנפש אינה עולה מאליה היא שנפלה אל "סתר המדרגות", תחת שלטון הגוף והנפש הבהמית. היא נתונה בידיהם כבמאסר ובגלות.

(ועי' מזה בד"ה וידבר ה' אל משה במדבר סיני כו') והנה יש בזה בי³⁰ בחינות נופלים וכפופים³¹ כפופים הוא עדי"מ כאדם שכופף ראשו וקומתו

(ועיינו על כך במאמר הפותח במילים "וידבר ה' אל משה במדבר סיני" וכו'). והנה יש שתי בחינות: "נופלים" ו"כפופים". "כפופים" הם, למשל, כאדם שכופף את ראשו ואת גופו,

לאחר ההפניה למאמרו "וידבר ה' אל משה במדבר סיני", אדמו"ר הזקן מבחין בין שתי בחינות, הנקראות על שם הפסוק "סומך הוי' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים" (תהלים קמה, יד). מי שהוא "כפוף" דומה לאדם שכופף את ראשו ואת גופו.

אבל רגליו על עמדם עומדים כך יש שהראש ומוחין שלו כפופים למטה ונמכיכם אחר צרכי הגוף וענייני עולם הזה.

אך רגליו עומדות במקומן. כך יש מי שראשו ומוחו כפופים כלפי מטה ונמשכים אחר צרכי הגוף וענייני העולם הזה;

האדם הכפוף עדיין עומד על רגליו. בדומה לכך, יש מי שראשו ומוחו כפופים כלפי מטה ונמשכים אחר צרכי הגוף וענייני העולם.

אבל בחינת הרגלים שבו דהיינו מדרגה אחרונה שבו שהוא ענין המעשה בסור מרע³² ועשה טוב

אך בחינת הרגליים שבו, כלומר המדרגה האחרונה שבו, היא עניין המעשה ב"סור מרע ועשה טוב"

אולם "רגליו", המדרגה הנמוכה ביותר שבו, הן המעשים בפועל: סור מרע ועשה טוב.

כפ"מ [בפועל ממש] עדיין עומדים על עמדם בשלימות להזהר בתכלית מן הרע עד קצה האחרון אפילו מה שאדם דש בעקביו כגון שקר³³ וגסות הרוח כו'.

בפועל ממש עדיין עומדות במקומן בשלמות: להישמר מן הרע בתכלית, עד הקצה האחרון, אפילו [ב]דברים שאדם דש בעקביו, כגון שקר וגסות הרוח וכו'.

המעשים האלה נותרים שלמים: הוא נשמר מן הרע לחלוטין, אפילו מדברים שאנשים "דשים בעקביהם" ומתייחסים אליהם כאל דברים של מה בכך, כגון שקר וגאווה. הביטוי לקוח ממדרש תנחומא על עקב, כפי שמצוין בהערת קה"ת.

4 וגם בועשה טוב בשמירת כל המצות בתכלית כל פרטיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים. אבל כשגם בחינה זו אינה בשלימות אפילו בדבר קל ודקדוק קל מדקדוקי סופרים הרי זה נקרא מן הנופלים שנפל מן רגליו לגמרי:

וכן ב"עשה טוב" — בשמירת כל המצוות בשלמות, על כל פרטיהן ודקדוקיהן, ואף דקדוקי סופרים. אבל אם גם בחינה זו אינה שלמה, אפילו בדבר קל ובדקדוק קל מדקדוקי סופרים, הוא נקרא אחד מן "הנופלים", שכן נפל לגמרי מעל רגליו.

הוא מקפיד באותה מידה בעשיית הטוב, ושומר כל מצווה על כל פרטיה ועל כל הדקדוקים שהוסיפו חכמים. מי שנכשל אפילו בפרט מדרבנן קל נקרא "נפל לגמרי מעל רגליו": הוא כבר אינו "כפוף", אלא "נופל" — המדרגה הנמוכה מבין השתיים.

קטע 2 • 51-8

המצוות: רצון ה' נמשך אל המקום

5 ב והנה עיני כל אליך ישברו^{34, 35, 36, 37, 38, 39} מצפים ומקוים לישעו שעדיין יש תוחלת ותקוה שיהי [שיהיה] החזרת פנים בפנים [עמ"ש בפי עיני כל בד"ה יחיינו ימומים].⁴⁰

ב. "עיני כל אליך ישברו": הם מצפים ומקוים לישועתו, שכן עדיין יש ציפייה ותקווה שתחזור ההשבה של פנים אל פנים [ראו מה שנכתב על פירוש "עיני כל" במאמר הפותח במילים "יחיינו מיומיים"].

סעיף ב נפתח בפסוק מתהילים קמה, טו: "עיני כל אליך ישברו". אדמו"ר הזקן רואה בציפייה זו תקווה של הנשמה שנפלה, שהקשר של "פנים אל פנים", שהיה בזמן בית המקדש, יחזור. הוא מפנה למאמרו "יחיינו מיומיים", שבו מוסבר הפסוק בהרחבה.

בגמרא נזכר פסוק זה (פ"ו דכתובות דס"ז ב')⁴¹ ובהזר בפי' ויגש (דרי"ח⁴² א') בשלח (דס"ב⁴³ א') אחרי (נ"ח⁴⁴ א') פינחס (רכ"ו⁴⁵ א').

פסוק זה נזכר בגמרא (כתובות, פרק ו, דף סז ע"ב), וכן בזוהר, פרשת ויגש (דף רח ע"א), בשלח (דף סב ע"א), אחרי (דף נח ע"א), פינחס (דף רכו ע"א).

הפסוק מופיע בגמרא (כתובות סז ע"ב), שמציינת שנאמר "בעתו" ולא "בעתם", ובארבעה מקומות בזוהר. בהערות קה"ת מובאים דברי יהל אור של הצמח צדק על הנלמד מכל אחד מאותם מקומות בזוהר.

אך צריך לשית עצות בנפשו איך יומשך הארה זו בנפשו להיות פנימית הנפש אליו ית' ולא יהא מונע מבית ומבחוץ.

אך צריך לתת עצה לנפשו כיצד תימשך הארה זו לתוך נפשו, כך שפנימיות הנפש תהיה מופנית אליו יתברך ושום דבר לא ימנע זאת, לא מכפנים ולא מבחוץ.

תקווה לבדה אינה מספיקה: האדם צריך לחשוב כיצד להמשיך הארה זו לתוך נפשו, כך שפנימיותה תפנה אל ה' ושום דבר, בתוכו או מחוצה לו, לא יעמוד בדרכה.

והעצה היעוצה לזה הוא כמאמר אשר קדשנו⁴⁶ במצותיו. והענין כי הנה הוא יתברך קדוש ומובדל כו'.

העצה לכך היא כפי שנאמר: "אשר קדשנו במצותיו". הענין הוא שהוא יתברך קדוש ומובדל וכו'.

העצה טמונה במילים שבכרכת המצווה: "אשר קדשנו במצותיו". כדי להסביר זאת פותח אדמו"ר הזקן במשמעות המילה "קדוש": ה' מובדל ונעלה מכל דבר.

לאו דאית לך צדק ידיעא⁴⁷ ולא מכל מדות אלין כלל אלא לאחזאה איך אתנהג עלמא⁴⁸ לאחזאה דייקא שהוא רק כמו דמיון ומראה לעיני השגת המקבלים כדי לאתנהג עלמא

"לא שיש לך צדק ידוע, ולא מכל המדות האלה כלל, אלא להראות כיצד העולם מתנהל". "להראות" דווקא: אין אלה אלא דימוי ומראה לעיני הבנתם של המקבלים, כדי שהעולם יתנהל.

בתפילתו של אליהו בתיקוני זוהר, ב"פתח אליהו", נאמר שאין לה' מידה מוגדרת כמו "צדק"; המידות קיימות רק "להראות" כיצד העולם מתנהל. המילה "להראות" מדויקת: הן דומות למראה הנראית לעיני הבנתם של הנבראים, כדי שאפשר יהיה לנהל את העולם.

אבל הוא יתברך רם ונשא עד אין קץ ואינו בגדר מדות ואפי' [ואפילו] בחי' חכמה היא כעשייה גשמיית נחשבת

אבל הוא יתברך רם ונישא עד אין קץ, ואינו בגדר המידות; ואפילו בחינת חכמה נחשבת כעשייה גשמית,

ה' עצמו נעלה עד אין קץ ומעבר לכל המידות. אפילו חכמה, הגבוהה שבהן, נחשבת לעשייה גשמית בלבד ביחס אליו.

וכמאמר אנת חכים ולא בחכמה ידיעא שאין ערוך אליו ית' ולית מחשבה תפיסא ביה כלל⁴⁹

כמאמר: "אתה חכם ולא בחכמה ידועה", כי אין לו יתברך ערך והשוואה, ו"אין מחשבה תופסת בו" כלל.

באותה תפילה נאמר: "אתה חכם ולא בחכמה ידועה": אין דבר שאפשר להשוות אליו, ואין מחשבה שיכולה לתפוס בו כלל.

כי הוא ית' למעלה מן החכמה והרצון ומה שמחיה את העולמות וכולם בחכמה עשית⁵⁰ הוא רק מבחי' מלך בלבד ומלך הוא העולם.

כי הוא יתברך למעלה מן החכמה והרצון; ומה שמחיה את העולמות, ו"כולם בחכמה עשית", הוא רק מבחינת מלך בלבד, ו"מלך" הוא ביחס לעולם.

ה' למעלה מן החכמה ולמעלה מן הרצון. מה שמחיה את העולמות, החכמה שבה "כולם בחכמה עשית" (תהילים קד, כד), נמשך רק מבחינת "מלך" שבו — בחינה הקיימת ביחס לעולם.

אבל הוא ית' בכבודו ובעצמו הוא קדוש ומובדל למעלה מכל הבחינות ומדרגות עד אין קץ ואינו

אבל הוא יתברך בכבודו ובעצמו קדוש ונבדל, למעלה מכל הבחינות והמדרגות עד אין קץ; והוא אינו

ה' בעצמותו קדוש ונבדל, ונמצא למעלה לאין סוף מכל הבחינות והמדרגות. החלק הבא משווה זאת לאופן שבו הנשמה קשורה לגוף.

כמו הנשמה המחיה את הגוף שעם היות שקודם ירידתה להתלבש בו היא מאד נעלה במקור חוצבה מ"מ בירידתה היא מתלבשת בתוך הגוף ומקושרת בו שמתפעלת ממקרי הגוף.

כמו הנשמה המחיה את הגוף: אף שלפני ירידתה להתלבש בו היא נעלית מאוד במקור שממנו נחצבה, בכל זאת, בירידתה היא מתלבשת בתוך הגוף וקשורה אליו, ולכן היא מושפעת ממה שקורה לגוף.

הנשמה נעלית מאוד במקורה, אך לאחר שהיא יורדת ומתלבשת בגוף היא קשורה אליו ומושפעת ממה שקורה לו. ה' אינו כך.

אבל מדת הקב"ה אינו כן כי אני הוי' לא שנית⁵¹ כתיב שכולם אין תופסים מקום אצלו כלל דוכלא קמיה כלא חשיב⁵² כו'

אבל אצל הקב"ה אין הדבר כך, שהרי נאמר: "אני הוי' לא שנית"; כל הנבראים אינם תופסים מקום כלל לפניו, שהרי "הכול נחשב לפניו כאין" וכו'.

הפסוק במלאכי ג, ו — "אני הוי' לא שנית" — מלמד שבריאת העולמות וקיומם אינם מחוללים שינוי בה'. העולמות אינם תופסים "מקום" לפניו, שכן, כלשון הזוהר, "הכול נחשב לפניו כאין".

וחיות ושפע שמשפיע לעולמות עליונים ותחתונים הוא בבחי' מלך בלבד ולאחזאה בלבד שעליו נאמר המשפיל לראות⁵³ בשמים ובארץ שמצד עצמותו ומהותו ית' כתיב

והחיות והשפע שהוא משפיע לעולמות העליונים והתחתונים הם בבחינת "מלך" בלבד, ובבחינת "להראות" בלבד, ועל כך נאמר: "המשפיל [את עצמו] לראות בשמים ובארץ". ואילו מצד עצמותו ומהותו יתברך נאמר:

החיות שה' מעניק לעולמות העליונים והתחתונים נמשכת רק מבחינת "מלך", מבחינת "להראות". על כך נאמר בתהילים קיג, ו שהוא "משפיל את עצמו לראות בשמים ובארץ": ההתייחסות לעולמות היא עבורו ירידה.

כי כל בשמים ובארץ⁵⁴ ששמים וארץ שוין לפניו שלא שייך לפניו ית' מעלה ומטה כלל

"כי כל בשמים ובארץ": השמים והארץ שווים לפניו, שכן למעלה ולמטה אין כל משמעות לפניו יתברך;

מצד עצמותו, "כל בשמים ובארץ" (דברי הימים א כט, יא) שווה: השמים והארץ שווים לפניו, ולמושגים "עליון" ו"תחתון" אין משמעות עבורו.

אלא שהוא השמפילי בירידה גדולה וצמצום גדול שיתהווה בחיי שמים כו' ופיי שמים שם מים^{55, 56}

אלא שהוא "המשפיל" את עצמו בירידה גדולה ובצמצום גדול, כדי שתתהווה בחינת "שמים" וכו'. ופירוש המילה "שמים" הוא "שם מים",

ובכל זאת, הוא "משפיל" את עצמו בירידה ובצמצום גדולים, כדי שתוכל להתהוות בחינת "שמים". חז"ל דורשים את המילה "שמים" כ"שם מים" — שם יש מים (חגיגה יב ע"א; רש"י על בראשית א, ח).

כי מים הוא ים החכמה כו' ולהיות התלבשות אור א"ס ב"ה בחכמה היא ירידה אצלו כי כולם בחכמה עשית שהיא נחשבת כעשייה גשמיות כו'.

כי המים הם ים החכמה וכו'. וההתלבשות של אור אין סוף ברוך הוא בחכמה היא ירידה עבורו, שהרי "כולם בחכמה עשית", והחכמה נחשבת כעשייה גשמית וכו'.

המים מסמלים את "ים" החכמה. גם התלבשותו של אור אין סוף בחכמה היא ירידה עבורו, שכן החכמה שבאמצעותה "עשית את כולם" נחשבת כעשייה גשמית ביחס אליו.

וירידה והשפלה זו הוא ע"י בחיי שמים תורה שבכתב וארץ היא בחיי תושבע"פ [תורה שבעל פה] שהם כללות כל התורה והמצות (וכמ"ש מזה בד"ה כי עמך מקור חיים גבי חנוכה)

וירידה והשפלה זו נעשית באמצעות בחינת "שמים", שהיא תורה שבכתב, ו"ארץ", שהיא בחינת תורה שבעל פה; ושתייהן כוללות את כל התורה והמצוות, כפי שמבואר במאמר המתחיל "כי עמך מקור חיים", בעניין חנוכה.

ירידה זו נעשית באמצעות התורה: "שמים" הם תורה שבכתב ו"ארץ" היא תורה שבעל פה, ושתייהן כוללות את כל התורה והמצוות. אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו לחנוכה, "כי עמך מקור חיים".

והיינו על ידי התורה והמצות שהאדם עושה למטה ע"י אתערותא דלתתא אתערותא דלעילא וכמ"ש אשר יעשה אותם האדם.⁵⁷

כלומר, באמצעות התורה והמצוות שאדם מקיים למטה: אתערותא דלתתא מביאה אתערותא דלעילא. וכמו שכתוב: "אשר יעשה אותם האדם".

הדבר נעשה באמצעות התורה והמצוות שאדם מקיים כאן למטה: ה"אתערותא דלתתא" שלו מעוררת "אתערותא דלעילא". הפסוק בויקרא י"ח, ה' מדבר על המצוות "אשר יעשה אותם האדם".

פִּי עֵיִד מִיֵּשׁ וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם כְּתִיב⁵⁸ שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה אוֹתָן לַמְצוֹת וְחֵי בָהֶם שֶׁמִּמֶּשִׁיךְ בָּהֶם בְּחַיֵּי חַיִּים מִחַיֵּי הַחַיִּים בִּיָּה.

הַכוּוֹנָה הִיא עַל דֶּרֶךְ מָה שֶׁנֶּאֱמַר "וְעִשִּׂיתֶם אוֹתָם": כְּתוּב "אֹתָם", כְּלוּמָר, הָאָדָם עוֹשֶׂה אוֹתָם לַמְצוֹת; "וְחֵי בָהֶם" — הוּא מִמֶּשִׁיךְ בָּהֶם אֶת בְּחִינַת הַחַיִּים מִחַיֵּי הַחַיִּים, בְּרוּךְ הוּא.

חז"ל דורשים את "וְעִשִּׂיתֶם אוֹתָם", שֶׁכְּתִיבְתוּ יְכוּלָה לְהִיקְרָא "אֹתָם" (סְנֵהדְרִין צִיט ע"ב; זוּהַר חִי"ג קי"ג ע"א). אֲדַמְוִיר הֶזְקֵן לֹמֵד מִכֵּךְ שֶׁהָאָדָם "עוֹשֶׂה" אֶת הַמְצוֹת לַמְצוֹת, וְ"חֵי בָהֶם" פִּירוּשׁוֹ שֶׁהוּא מִמֶּשִׁיךְ לְתוֹכָן חַיִּים מִהֶקֶבֶיָּה, חַיֵּי הַחַיִּים.

זוֹהוּ עֲנִיִּן עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם⁵⁹ שֶׁמִּמֶּשִׁיכִים בְּחַיֵּי רְצוֹנוֹ יִתְבַּרֵּךְ שֶׁלֹּמְעֵלָה מְעֵלָה מִבְּחִינַת מָקוֹם לְבְּחִינַת מָקוֹם לְהִיּוֹת רְצוֹן הָעֲלִיּוֹן שׁוֹרָה וּמִתְגַּלָּה גַּם בְּבְּחִינַת מָקוֹם (וְעַמִּי"ש בְּפ' בְּשַׁלַּח בְּדִיָּה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכַלּוּהוּ הַיּוֹם)

זוֹהוּ עֲנִיִּן "עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם": הֵם מִמֶּשִׁיכִים אֶת בְּחִינַת רְצוֹנוֹ יִתְבַּרֵּךְ, שֶׁהִיא לְמַעַלָּה מְעֵלָה מִבְּחִינַת מָקוֹם, אֶל בְּחִינַת מָקוֹם, כְּדִי שֶׁהֶרְצוֹן הָעֲלִיּוֹן יִשְׁרָה וּתִתְגַּלֶּה גַּם בְּבְּחִינַת מָקוֹם. (וְרָאוּ מָה שֶׁכְּתוּב בְּפֶרֶשֶׁת בְּשַׁלַּח, בְּמֵאמָר הַמִּתְחִיל "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכַלּוּהוּ הַיּוֹם".)

זוֹהוּ מָה שֶׁחִזְ"ל מְכַנִּים "עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם" — "מָקוֹם" הוּא אֶחָד מִכִּינּוּיֵי שֶׁל הֶקֶבֶיָּה. בְּאִמְצָעוֹת הַמְצוֹת נִמְשָׁךְ רְצוֹנוֹ, שֶׁלֹּמְעֵלָה מִכֵּל בְּחִינַת "מָקוֹם", אֶל תוֹךְ בְּחִינַת "מָקוֹם", כְּדִי שִׁישְׁרָה וּתִתְגַּלֶּה בְּתוֹךְ הָעוֹלָם; אֲדַמְוִיר הֶזְקֵן מִפְּנֵה לְמֵאמְרוֹ בְּפֶרֶשֶׁת בְּשַׁלַּח, "אֲכַלּוּהוּ הַיּוֹם".

וְדֶרֶךְ כָּלֵל נִחְלָקִים לְגִי בְּחַיֵּי יָמִין וְשְׂמָאל וְאִמְצָע שֶׁהֵם גִּ' בְּחַיֵּי תוֹרָה וְעִבּוּדָה וְגַמִּי"ח [וְגַמִּילוֹת חֲסִדִּים] שְׂמָזָה נִמְשָׁךְ לְהִיּוֹת אֱלֹקֵי אֲבֵרָה אֱלֹקֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב.

בְּכָלֵלוֹת הֵם נִחְלָקִים לְשִׁלוֹשׁ בְּחִינּוֹת — יָמִין, שְׂמָאל וְאִמְצָע — שֶׁהֵן שְׁלוֹשׁ הַבְּחִינּוֹת שֶׁל תוֹרָה, עִבּוּדָה וְגַמִּילוֹת חֲסִדִּים; וּמִכֵּךְ נִמְשָׁךְ הִיּוֹתוֹ "אֱלֹקֵי אֲבֵרָה, אֱלֹקֵי יִצְחָק וְאֱלֹקֵי יַעֲקֹב".

בְּכָלֵלוֹת, הַמִּשְׁכָּה זֶה נִחְלָקֵת לְשִׁלוֹשָׁה קוּוִים — יָמִין, שְׂמָאל וְאִמְצָע — הַמִּקְבִּילִים לְתוֹרָה, לְעִבּוּדָה הִי וְלְגַמִּילוֹת חֲסִדִּים. מֵהֶם נִמְשָׁךְ "אֱלֹקֵי אֲבֵרָה, אֱלֹקֵי יִצְחָק וְאֱלֹקֵי יַעֲקֹב".

פִּי אֱלֹקֵי לְשׁוֹן צִמְצוּם וִירִידָה שִׁיּוּרָד וּמִשְׁפִּיל אִי"ע [אֶת עֲצָמוֹ] לְהִיּוֹת בְּחַיֵּי אֱלֹקוֹת שׁוֹרָה וּמִתְגַּלָּה בְּמִדַּת אֲבֵרָה וְיִצְחָק כו'.

הַכוּוֹנָה הִיא שִׁ"אֱלֹקֵי" הוּא לְשׁוֹן שֶׁל צִמְצוּם וִירִידָה: הוּא יוֹרֵד וּמִשְׁפִּיל אֶת עֲצָמוֹ, כְּדִי שֶׁבְּחִינַת הָאֱלֹקוֹת תִּשְׁרָה וּתִתְגַּלֶּה בְּמִדַּת אֲבֵרָה וּבְמִדַּת יִצְחָק וְכו'.

"אֱלֹקֵי", כְּלוּמָר "הָאֱלֹקִים שֶׁל", מִתְפַּרֵּשׁ כְּלִשׁוֹן שֶׁל צִמְצוּם וִירִידָה: הֶקֶבֶיָּה מִנְמִיךְ אֶת עֲצָמוֹ כְּדִי שֶׁהָאֱלֹקוֹת תּוֹכֵל לְשִׁרּוֹת וּלְהִתְגַּלֶּה בְּמִדַּת אֲבֵרָה, בְּמִדַּת יִצְחָק וְכו' הֵלָא.

6 וזהו ואתה נותן להם את אכלם בעתו⁶⁰ בעתם לא נאמר אלא בעתו.⁶¹ פי בעתו של המאכל

וזהו פירוש "ואתה נותן להם את מזונם בעתו": לא נאמר "בעתם", אלא "בעתו", כלומר, בזמן של המזון עצמו.

הפסוק הבא הוא "ואתה נותן להם את מזונם בעתו". כפי שמציינת הגמרא (כתובות סז, ב), נאמר "בעתו" ולא "בעתם"; אדמו"ר הזקן מפרש שהמילה "שלו" מתייחסת לזמן של המזון עצמו.

והענין כי הנה כנסיי [כנסת ישראל] נקי רעיתי פרנסתי^{62,63} וכמאמר רז"ל [רבותינו זכרונם לברכה] ישראל מפרנסין⁶⁴ לאביהם שבשמים והיינו שהתורה והמצוות נקי לחם מאכל.

ההסבר הוא שכנסת ישראל נקראת "רעייתי", כלומר "המפרנסת אותי", כפי שאמרו חז"ל: "ישראל מפרנסים את אביהם שבשמים". כלומר, התורה והמצוות נקראות לחם ומזון.

המדרש מפרש את המילה "רעייתי", שפירושה "אהובתי", "כ"המפרנסת אותי", ובזה נאמר: "ישראל מפרנסים את אביהם שבשמים". מה שישראל "מזינים" בו את ה', כביכול, הוא התורה והמצוות, הנקראות לחם ומזון.

7 וכמ"ש את קרבני לחמי.⁶⁵ וכתוב לכו לחמו בלחמי⁶⁶ שבעת שישראל מסגלין תורה ומצוות למטה שהם בחיי רצון העליון מתעורר למעלה ג"כ עת רצון.

כמו שכתוב: "את קרבני לחמי", וכן כתוב: "לכו לחמו בלחמי". כאשר ישראל רוכשים תורה ומצוות למטה, שהן בחינת הרצון העליון, מתעורר למעלה גם כן עת רצון.

התורה מכנה את הקרבנות "לחמי" (במדבר כ"ח, ב'), והחכמה מזמינה: "לכו לחמו בלחמי" (משלי ט', ה'): מה שישראל עושים למטה הוא, כביכול, מזונו של ה'. כאשר ישראל נאחזים בתורה ובמצוות, שהן רצונו העליון, מתעורר גם למעלה "עת רצון".

וכמ"ש בעת רצון עניתיך⁶⁷ ועיי כן נותן להם את אכלם השפעתם ופוחת את^{68,69} ידיך.^{70,71,72,73,74,75,76} פי יודיך⁷⁷ שמבחי ג' יודיך מתפתחין ונמשכין ג' וויין

כמו שכתוב: "בעת רצון עניתיך". ועל ידי כך "נותן להם את אכלם" — את השפע שלהם. וכן "פוחת את ידיך": פירוש "יודיך", שמבחינת שלוש יודיך נפתחות ונמשכות שלוש וויין,

"בעת רצון עניתיך" (ישעיהו מ"ט, ח'): הרצון שהתעורר מביא את המענה, "נותן להם את אכלם" — את זרימת השפע אליהם. על פי תיקוני זוהר, "פוחת את ידיך" נקרא "יודיך": משלוש יודיך נפתחות ונמשכות שלוש וויין.

שהם ג' פעמים קדוש בו"ו הוא המשכה מקודש העליון וכל המשכה מלמעלה א"א לירד למטה כ"א ע"י בחיי צמצום כו'

שהן שלוש פעמים "קדוש", במילה הכתובה בו"ו; זו המשכה מן הקודש העליון. כל המשכה מלמעלה אינה יכולה לרדת למטה אלא באמצעות בחינת צמצום וכו',

יו"ד היא נקודה אחת, וכשהיא נמשכת כלפי מטה היא נעשית קו של ו"ו. שלוש הוויין הן שלוש פעמים "קדוש" — מילה הכתובה בו"ו, המבטאת המשכה מן הקודש העליון. כל המשכה מלמעלה חייבת לעבור דרך צמצום.

שהוא בחי' יו"ד שהמשכה הנמשכת למטה אין ערוך למה שהיתה במקורה ושרשה למעלה ולא תוכל להיות למטה

שהיא בחינת יו"ד: ההמשכה היורדת למטה אינה בערך למה שהיתה במקורה ובשרשה למעלה, והיא לא הייתה יכולה להיות למטה

הצמצום הוא בחינת יו"ד, הקטנה שבאותיות: מה שמגיע למטה אינו בערך למה שהיה במקורו למעלה, ולכן הוא יכול לרדת רק באמצעות צמצום.

אלא ע"י בחי' צמצום כו' [ועיין מזה בפי' ויחי ע"פ חכלילי כו' בגמרא נזכר פסוק פותח את ידיך⁷⁸ פ"ק [פרק קמא] דברכות (דף ד' ב')]

אלא באמצעות בחינת צמצום וכו' [ועיין בעניין זה בפרשת ויחי, על הפסוק "חכלילי" וכו'. הפסוק "פותח את ידיך" נזכר בגמרא: ברכות, פרק ראשון (דף ד' ע"ב),

לאחר הפניה למאמרו על "חכלילי" (בראשית מ"ט, י"ב) בפרשת ויחי, אדמו"ר הזקן מפרט מקומות שבהם נדון הפסוק "פותח את ידיך", ובראשם הגמרא בברכות דף ד' ע"ב.

ופ"ק [ופרק קמא] דתענית (דף ב' ע"ב ודף ח' ע"ב). רבות בראשית (פ"ג. פ"ך קרוב לסופה) ויצא (פ"ג). ויחי (פ"ז).

ובפרק ראשון של תענית (דף ב' ע"ב ודף ח' ע"ב); [מדרש] רבה: בראשית (פרק י"ג; פרק כ', סמוך לסופו), ויצא (פרק ע"ג), ויחי (פרק צ"ז),

הרשימה נמשכת עם הגמרא בתענית (דף ב' ע"ב ודף ח' ע"ב) ועם כמה פרקים במדרש רבה על בראשית.

בשלח (פכ"ה). ובפי' כי תבא ובזהר בפי' פנחס (דרכ"ו א') וירא (ק"ז א') בשלח (ס"ב א') תרומה (קנ"ז ב').

בשלח (פרק כ"ה); ובפרשת כי תבוא; ובזוהר, פרשת פינחס (דף רכ"ו ע"א), וירא (דף ק"ז ע"א), בשלח (דף ס"ב ע"א), תרומה (דף קנ"ז ע"ב).

הרשימה מסתיימת במדרש רבה על בשלח, בקטע על כי תבוא ובארבעה מקומות בזוהר.

ומשביע לכל חי⁷⁹ רצון^{80,81} פי' שהרצון עליון נמשך לכל בחי' חי כי בחי' חי נקרא השפעת והמשכת אור א"ס ב"ה מעילה לעילה כו'

"ומשביע לכל חי רצון": פירושו שהרצון העליון נמשך לכל בחינת "חיי"; שכן בחינת "חיי" נקראת השפעת והמשכת אור אין סוף ברוך הוא מעילה לעילה וכו'.

"ומשביע לכל חי רצון" (תהילים קמ"ה, ט"ז) נקרא כפשוטו: הרצון העליון נמשך לכל בחינת הנקראת "חיי". "חיי" הוא שמה של זרימת אור אין סוף כשהוא עובר מדרגה לדרגה, וכל דרגה היא סיבתה של זו שמתחתיה.

והשפעה והמשכה זו שמעילה לעילה הוא מבחינת צדיק שהוא בחינת התקשרות עולם בעולם כדי שיוכל התחתון לקבל מן העליון

והשפעה והמשכה זו, מעילה לעילה, היא מבחינת צדיק — בחינת הקשר בין עולם לעולם, כדי שהעולם התחתון יוכל לקבל מן העולם העליון.

המשכה זו מדרגה לדרגה נמשכת מבחינת צדיק: הקשר המחבר עולם אחד לעולם הבא אחריו, כדי שהתחתון יוכל לקבל מן העליון.

ולכן נקרא צדיק איש חי וכמ"ש ובניהו בן יהוידע בן איש חי^{82, 83, 84, 85, 86} (בשמואל ב' ס"ג כ"ג כ' [כתב])

לכן נקרא הצדיק "איש חי", כמו שכתוב: "ובניהו בן יהוידע בן איש חי" (שמואל ב', פרק כ"ג, פסוק כ');

משום כך נקרא הצדיק "איש חי", כפי שנאמר בפסוק על בניהו בן יהוידע (שמואל ב' כ"ג:כ').

והיינו לפי שממשיך חיות מעולם לעולם (עיין מזה בגמרא רפ"ג [ריש פרק ג'] דברכות ד"ח סע"א [סוף עמוד א] ובזהר בראשית ד"ו ע"א⁸⁷ ויצא קס"ד א' ויגש ר"ז ב')⁸⁸ וכמה עולמות דרגין על דרגין וכולהו איקרון חי

כלומר, מפני שהוא ממשיך חיות מעולם לעולם (ראו על כך בגמרא, בתחילת פרק ג' של ברכות, דף י"ח, סוף עמוד א'; ובזהר, בראשית, דף ו' ע"א, ויצא קס"ד ע"א, ויגש ר"ז ע"ב). יש עולמות רבים, "דרגות זו למעלה מזו, וכולן נקראות חי".

הוא נקרא "חי" מפני שהוא מעביר חיות מעולם לעולם; הביטוי נדון בגמרא (ברכות י"ח ע"א) ובזהר. יש עולמות רבים, דרגה אחת מעל חברתה, וכולם נקראים "חי".

ועל ידי פתיחת היודיין משביע רצון בחי חי מעולם ועד עולם להיות שורה ומתגלה רצון העליון בכל הבחינות ומדרגות. וזהו צדיק ה' בכל דרכיו⁸⁹ צדיק הוא בחינת התקשרות שמעולם ועד עולם.

ועל ידי פתיחת היו"דים הוא משביע ברצון את בחינת חי, מעולם ועד עולם, כדי שהרצון העליון ישרה ויתגלה בכל הבחינות והדרגות. וזהו "צדיק ה' בכל דרכיו": צדיק הוא בחינת הקשר שמעולם ועד עולם.

בפתיחת היו"דים ממלא ה' את כל בחינות "חי" שבכל העולמות ברצונו, כדי שרצונו ישרה ויתגלה בכולן. מכאן "צדיק ה' בכל דרכיו" (תהלים קמ"ה:י"ז): צדיק הוא הקשר הנמשך מעולם לעולם.

וכמאמר רז"ל [רבותינו זכרונם לברכה] עמוד אחד בעולם⁹⁰ וצדיק שמו⁹¹ שהוא בחינת עמוד המחבר מעלה ומטה להיות שורה ומתגלה רצון ה' אפילו בבחינת עשיה גשמיות כו'.

וכמאמר חז"ל: "עמוד אחד בעולם וצדיק שמו" — בחינת עמוד המחבר בין מעלה למטה, כדי שרצון ה' ישרה ויתגלה אפילו בבחינת העשייה הגשמית וכו'.

חז"ל מדברים על עמוד אחד שהעולם עומד עליו, "וצדיק שמו" (חגיגה י"ב ע"ב): עמוד המחבר בין מעלה למטה, כדי שרצון ה' יתגלה אפילו בעשייה גשמית.

(ועמשי"ל [ועיין מה שכתוב לעיל] פרשת ראה סדי"ה כי תשמע בקול. ודי"ה לויתן זה) רק שקרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת^{92, 93, 94, 95} דוקא דהיינו שישים אליו לבו⁹⁶ כו'

(וראו מה שנתבאר לעיל בפרשת ראה, בסוף המאמר המתחיל "כי תשמע בקול", ובמאמר המתחיל "לויתן זה"). אלא ש"קרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת" — דווקא באמת; כלומר, שישים אליו את לבו וכו'.

אחרי ההפניות לשני מאמרים בפרשת ראה, מתווסף התנאי שבתהלים קמ"ה:י"ח: ה' קרוב למי שקוראים אליו "באמת". אמת כאן פירושה לכוון אליו את הלב; המילים לקוחות מאיוב ל"ד:י"ד.

(ע' [עיין] מענין קרוב כו' יקראוהו באמת ברבות פ' קדושים ר"פ י"ז נשא פיי"א [פרק י"א] גבי ד"א [דבר אחר] ישא ה' פניו ובמדרש איכה⁹⁷ בפסוק טוב ה' לקויו ובמדרש מגילת אסתר⁹⁸ בפסוק עם על המלך טוב ובוהר חקת) (דקפ"ג סע"ב [סוף עמוד ב]) בשלח (נ"ז א') אחרי (נ"ח ב') האזינו (רצ"ז א').

(ראו בעניין "קרוב... יקראוהו באמת" במדרש רבה, פרשת קדושים, תחילת פרק י"ז; פרשת נשא, פרק י"א, בעניין "דבר אחר: ישא ה' פניו"; ובמדרש איכה על הפסוק "טוב ה' לקויו"; ובמדרש מגילת אסתר על הפסוק "אם על המלך טוב"; ובזוהר, חוקת [דף קפ"ג, סוף עמוד ב'], בשלח [נ"ז ע"א], אחרי [נ"ח ע"ב], האזינו [רצ"ז ע"א].

הסוגריים מפנים למקורות נוספים על "קרוב ה'... באמת": במדרש רבה, במדרש איכה, במדרש על מגילת אסתר ובזוהר.

ועי"ז רצון יראיו יעשה⁹⁹ פ"י שנעשה גם למטה¹⁰⁰ רצון אצל יראיו להיות גילוי פנימית הרצון ופנימית הלב להיות אליו ית' בבחי' פנים בפנים (ועיין בזח"א [בזוהר חלק א] מקץ)

ועל ידי כך "רצון יראיו יעשה" — כלומר, גם למטה נעשה רצון אצל יראיו, ומתגלים פנימיות הרצון ופנימיות הלב, להיות מופנים אליו יתברך בבחינת "פנים בפנים" (וראו בזוהר, חלק א', מקץ).

על ידי הקריאה באמת מתקיים "רצון יראיו יעשה" (תהלים קמ"ה:י"ט): ה' "עושה" בהם רצון, כך שרצונם הפנימי ולבם הפנימי מתגלים ופונים אליו "פנים בפנים".

(קצ"ד ב') ע"פ רוצה ה' את יראיו^{101, 102} ובפ"י הרמ"ז [הרב משה זכות] שם שמשפיע בהם אור רצונו העליון ועושה אותם מושפעים ומלאים מאור רצונו יתברך עכ"ל [עד כאן לשונו].

(דף קצ"ד ע"ב), על הפסוק "רוצה ה' את יראיו", ובפירוש הרמ"ז שם: "שהוא משפיע בהם אור רצונו העליון, ועושה אותם מקבלים את השפע ומלאים מאור רצונו יתברך"; עד כאן לשונו.

הזוהר (1:194b), על הפסוק "רוצה ה' את יראיו" (תהלים קמ"ז:י"א), מביא, יחד עם פירוש הרמ"ז המצוטט כאן, את אותו רעיון: ה' משפיע את אור רצונו באלה היראים ממנו, עד שהם מתמלאים בו.

וזהו אשר קדשנו במצותיו שעל ידי מצותיו שהם מבחינת רצון העליון שהוא קדוש ומובדל כו'

וזהו [הפירוש של] "אשר קדשנו במצותיו": באמצעות מצותיו, שהן מבחינת הרצון העליון, שהוא קדוש ונבדל וכו', כך מתבארת הברכה "אשר קדשנו במצותיו": המצוות נובעות מהרצון העליון, שהוא "קדוש", נבדל ונעלה מכול.

קדשנו להיות אנחנו ג"כ בבחי' רצון העליון קדוש כו' והוא בחי' רעותא דליבא פנימית נקודת הלב מבחי' פכ"פ [פנים בפנים].

"קדשנו", כדי שגם אנחנו נהיה בבחינת הרצון העליון, קדושים וכו'. זוהי בחינת "רעותא דליבא" — פנימיות נקודת הלב, מבחינת "פנים אל פנים".

באמצעותן הוא עושה גם אותנו "קדושים", בבחינת הרצון העליון. זוהי "רעותא דליבא" — הנקודה הפנימית ביותר שכלב, בחינת "פנים אל פנים".

8 וזהו מצות צריכות כוונה¹⁰³ להיות מכוון למטה כמו למעלה שבמצות הוא גילוי פנימיות רצונו ית' וכך יהיה גילוי פנימית רצון נפשו לה'.

וזהו [פירוש] "מצוות צריכות כוונה": להיות מכוון למטה כפי שהוא למעלה. שכן במצוות מתגלה פנימיות רצונו יתברך, וכך צריכה להתגלות גם פנימיות רצון נפשו של האדם לה'.

הכלל התלמודי "מצוות צריכות כוונה" (ברכות יג ע"א) נדרש כאן על פי שורשו: כוונה פירושה גם התאמה. מצווה מגלה למעלה את פנימיות רצונו של ה', וכוונת האדם צריכה לגלות את הרצון הפנימי של נפשו כלפי ה', כך שהמצוות למטה תתאים למציאות שלמעלה.

וזהו כוונת המצות שבהם ועל ידם נמשך למטה גם בנפש האדם להיות גילוי בחי' רצון העליון

וזוהי כוונת המצוות: שעל ידן ובאמצעותן נמשך למטה, גם לתוך נפש האדם, גילוי בחינת הרצון העליון.

זו תכליתן של המצוות: באמצעותן נמשך הרצון העליון אל תוך נפש האדם ומתגלה בה.

(וכמשי"ל [וכמה שכתוב לעיל] ע"פ אחרי¹⁰⁴ ה' אלקיכם תלכו גבי ואת מצותיו תשמרו וע"פ כי תצא¹⁰⁵ בענין לך אמר לבי בקשו פני כו' וכד"ה והיה לכם לציצית וכד"ה מי מנה וידבר משה אל ראשי המטות וכד"ה חכלילי כו')

(כפי שנתבאר לעיל על הפסוק "אחרי הוי' אלקיכם תלכו", בעניין "ואת מצוותיו תשמרו"; ועל הפסוק "כי תצא", בעניין "לך אמר לבי בקשו פניי" וכו'; ובמאמרים המתחילים "והיה לכם לציצית", "מי מנה", "וידבר משה אל ראשי המטות" ו"חכלילי" וכו').

אדמו"ר הזקן מונה מאמרים נוספים שבהם ביאר עניין זה: בפרשת ראה, לעיל בפרשת כי תצא, ובמאמרים על ציצית, "מי מנה", "ראשי המטות" ו"חכלילי".

ורצון יראיו יעשה ואת שוועתם ישמע¹⁰⁶ הוא בחי' ויצעקו אל¹⁰⁷ ה' בצר להם שעייז יושיעם וינטלם וינשאים למעלה מעלה:¹⁰⁸

"רצון יראיו יעשה ואת שוועתם ישמע" — זוהי בחינת "ויצעקו אל ה' בצר להם", שעל ידי כך יושיעם, וייטלם וינשאים למעלה מעלה.

סוף הפסוק בתהילים קמה, יט, "ואת שוועתם ישמע", מתאר את המצב של "ויצעקו אל ה' בצר להם" (תהילים קז, ו). בעקבות זעקתם ה' מושיע אותם ומעלה אותם למעלה מעלה.

מדוע הגאולה זקוקה לתשובה

9 ג אך הנה אמרו רז"ל [רבותינו זכרונם לברכה] אם ישראל עושין תשובה נגאלין¹⁰⁹ ואם לאו אין נגאלין. פיי ואם לאו אע"פ [אף על פי] שלא יהיו עושי עבירה מכל מקום אין הדבר תלוי אלא בתשובה.

3. אולם חז"ל אמרו: "אם ישראל עושים תשובה — נגאלים, ואם לאו — אין נגאלים". פירוש "ואם לאו": גם אם אינם חוטאים, מכל מקום הדבר תלוי בתשובה בלבד.

סעיף ג מעלה קושי. הגמרא (סנהדרין צז, ב) אומרת שהגאולה תלויה בתשובה, ואדמו"ר הזקן מוסיף שהדבר נכון גם לגבי מי שאינם חוטאים: בלי תשובה הגאולה אינה באה.

והענין כי אע"פ [אף על פי] שממשיכים במצות רצונו של מקום לגי' בחיי מקום ימין ושמאל ואמצע להיות אלקי אברהם ואלקי יצחק כו'

הביאור: אף שעל ידי המצוות ממשיכים את רצון המקום בשלוש בחינות של "מקום" — ימין, שמאל ואמצע — כדי שיהיה "אלקי אברהם ואלקי יצחק" וכו',

המצוות אכן ממשיכות את רצון ה' בשלושת הקווים — ימין, שמאל ואמצע — כך שהוא אלקי אברהם, אלקי יצחק ואלקי יעקב.

מ"מ בזמן שאין בית המקדש קיים הם ענפין מתפרדין ואינן כמו שבזמן שבית המקדש היה קיים שהיו כל הגי' בחינות קשורים ואגודים יחד.¹¹⁰

מכל מקום, בזמן שבית המקדש אינו קיים, הם ענפים נפרדים, ולא כפי שהיה בזמן שבית המקדש היה קיים, שאז היו כל שלוש הבחינות קשורות ומאוחדות יחד.

אבל ללא בית המקדש הקווים הללו הם "ענפים נפרדים", ואינם קשורים יחד כפי שהיו בזמן שבית המקדש עמד.

10 וכמ"ש ואגודתו על ארץ יסדה^{111, 112, 113, 114} שהיו בחינת אגודים כי הנה ישראל נחלקים גם כן לגי' בחיי כהנים לויים וישראלים והנה היו הכהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם כולם אחדים וקשורים יחד באגודה אחת.

וכמו שכתוב: "ואגודתו על ארץ יסדה" — כלומר, הם היו בבחינת אגודה. גם ישראל נחלקים לשלוש בחינות: כהנים, לויים וישראלים; הכהנים עמדו בעבודתם, הלויים על דוכנם והישראלים במעמדם, וכולם היו מאוחדים וקשורים יחד באגודה אחת.

בעמוד ט, ו נאמר שהי' יסד את אגודתו על הארץ". בזמן שבית המקדש עמד, שלושת הקווים היו קשורים לאגודה אחת; כך גם שלוש הקבוצות בישראל: הכהנים בעבודתם, הלויים על דוכנם והישראלים במעמדם, עמדו מאוחדים בקשר אחד.

משא"כ בזמן שאין בית המקדש קיים בנוי דאברהם בגלותא דאדום¹¹⁵ בנוי דיצחק בגלותא דישמעאל. וכתוב מפוזר ומפורד¹¹⁶ ולכך צריך תשובה דוקא.

אבל כשבית המקדש אינו עומד על תילו, "בני אברהם בגלות אדום, בני יצחק בגלות ישמעאל", ונאמר "מפוזר ומפורד". לכן דרושה דווקא תשובה.

בהיעדר בית המקדש, כלשון הארמית המצוטטת כאן, בני אברהם ובני יצחק נמצאים בגלויות שונות, וישראל "מפוזר ומפורד" (אסתר ג, ח). משום כך דרושה דווקא תשובה.

וכמ"ש השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם פי' שיהיו בבחינת קדם ששם הוא בבחינת פנים בפנים דהיינו בבחי' פנימית גילוי רצון כו'.

וכמו שכתוב: "השיבנו ה' אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם". כלומר, שיהיו בבחינת קדם, שבה יש בחינת "פנים בפנים" — היינו, בחינת הפנימיות שבגילוי הרצון, וכו'.

איכה ה, כא מבקש: "השיבנו אליך... חדש ימינו כקדם". אדמו"ר הזקן מפרש את "קדם" כרמה של "פנים בפנים", שבה מתגלה הפנימיות של רצון ה'.

(ואפשר שזהו הענין¹¹⁷ הנזכר בגמרא ובמדרש רבה בחקתי ס"פ ל"ו שיש מ"ד [מאן דאמר] תמה זכות אבות עד א"ר [אמר רבי] אחא לעולם זכות אבות קיימת¹¹⁸ דמ"ד [דמאן דאמר] תמה היינו לפי שאין הגילוי כמו בזמן שבהמ"ק [שבית המקדש] היה קיים כו'.

(ואפשר שזהו הענין הנזכר בגמרא ובמדרש רבה, בחוקותי סוף פרק ל"ו: יש מי שאומר ש"תמה זכות אבות", עד שאמר רבי אחא: "לעולם זכות אבות קיימת". מי שאומר שתמה, כוונתו שהגילוי אינו כמו בזמן שבית המקדש היה קיים, וכו').

הוא מציע שכך אפשר להסביר את המחלוקת בגמרא ובמדרש בשאלה אם "תמה זכות אבות", בניגוד לדעת רבי אחא שהיא קיימת לעולם. אלה שאומרים שתמה מתכוונים לכך שהגילוי אינו עוד כפי שהיה בזמן שבית המקדש עמד.

ועיין מענין ואגודתו על ארץ יסדה ברכות אמור ספ"ל¹¹⁹ ובפ' בהעלותך פט"ו [פרק ט"ו / פרשה ט"ו]¹²⁰ גבי אספה לי שבעים איש ובגמרא פ"ג [פרק ג'] דמנחות (דכ"ז ע"א)¹²¹ ובפ"ק [ובפרק קמא] דכריתות (ד"ו ע"ב).¹²² ועיינו בענין "ואגודתו על ארץ יסדה" במדרש רבה, אמור, סוף פרק ל'; ובפרשת בהעלותך, פרק ט"ו, בענין "אספה לי שבעים איש"; וכן בגמרא, פרק ג' דמנחות (דף כ"ז ע"א), ובפרק א' דכריתות (דף ו' ע"ב).

מקורות נוספים בענין "אגודתו על הארץ": המדרש על ארבעת המינים שבלולב, המסמלים את ישראל הקשורים יחד; המדרש על שבעים הזקנים; והגמרא במנחות (המינים מאוגדים כאחד, וכך גם ישראל באגודה אחת) ובכריתות (תענית חייבת לכלול גם את החוטאים שבישראל).

והיינו שעייז דוקא הבונה בשמים מעליותיו¹²³ ופיי מעליותיו עיין במא"א [במאורי אור] אות¹²⁴ עי [עיין] סליה¹²⁵ בענין מעל שמים חסדך כוי על כל מים כוי

והיינו, שדווקא על ידי כך "הבונה בשמים מעליותיו". ולפירוש "מעליותיו", עיינו במאורי אור, אות עי, סימן ל"ה, בעניין "מעל שמים חסדך" וכו', "על כל מים" וכו'.

דווקא באמצעות האחדות הזאת הי' בונה בשמים מעליותיו" — חלקו הראשון של אותו פסוק. לפירוש "מעליותיו" מפנה אדמו"ר הזקן לספר הקבלי מאורי אור, הקושר את הביטוי ל"מעל שמים חסדך".

ותתפלל חנה על¹²⁶ הוי ועיין בזח"ג [בזהר חלק ג] ס"פ צו (דליה¹²⁷ א') ובמק"מ [ובמקדש מלך] שם ועיין בפרדס ערך אגודה¹²⁸ ובמאורי אור אות א' סי' כ"ט משא"כ בזמן שאין בהמ"ק [בית המקדש] קיים איתא שם בזהר פ' ויקרא (ד"כ ע"ב)

"ותתפלל חנה על הוי". ועיינו בזהר חלק ג', סוף פרשת צו (דף ל"ה ע"א), ובמקדש מלך שם; וכן בפרדס, ערך "אגודה", ובמאורי אור, אות א', סימן כ"ט. ואילו בזמן שבית המקדש אינו קיים, נאמר שם בזהר, פרשת ויקרא (דף כ' ע"ב):

הוא מוסיף את הפסוק "ותתפלל חנה על הוי", פסוק נוסף שבו "עלי" עשוי להתפרש "מעל", ומפנה למקורות קבליים נוספים בעניין אגודה. על התקופה שבה בית המקדש אינו עומד נאמר בזהר שהקדוש ברוך הוא "עלה מעלה מעלה".

קוביה [קודשא בריך הוא] סליק לעילא לעילא¹²⁹ ועי' מזה בזח"א [בזהר חלק א] ויגש (דר"י [דרבינו יצחק] ע"א) וארא (דכ"ט ע"ב) וכמשנ"ת [וכמו שנתבאר] ענין זה במ"א ע"פ וארא אל אברהם¹³⁰ כוי

"הקדוש ברוך הוא עלה מעלה מעלה". ועיינו בעניין זה בזהר חלק א', ויגש (דף ר"י ע"א) וארא (דף כ"ט ע"ב); וכפי שנתבאר עניין זה במקום אחר על הפסוק "וארא אל אברהם" וכו'.

בגלות הגילוי העליון ביותר מסתלק ועולה למעלה, מעבר להשגה. אדמו"ר הזקן מפנה לקטעים נוספים בזהר ולמאמרו בתורה אור "וארא אל אברהם".

עייש ועי' בהרמ"ז [בהרב משה זכות] פ' וארא (דכ"ו א') בפ"י קלא אסתלק כוי וגם ובפשעיתכם שולחה אמכם¹³¹ ואע"פ [ואף על פי] שעיי המצות ממשיכים רצון העליון ועמ"ש ע"פ יתום ואלמנה יעודד^{132, 133}

עיין שם. ועיין ברמ"ז, פרשת וארא (דף כ"ו ע"א), בפירוש "קלא אסתלק" וכו'. וכן "ובפשעיתכם שולחה אמכם". ואף שעל ידי המצוות ממשיכים את הרצון העליון (ועיין במה שכתוב על הפסוק "יתום ואלמנה יעודד"),

הרמ"ז מסביר את דברי הזהר "קלא אסתלק" — הקול הסתלק. ובישעיהו נ', א' נאמר: "ובפשעיתכם שולחה אמכם". עם זאת, המצוות אכן ממשיכות את הרצון העליון, כפי שהסביר אדמו"ר הזקן על הפסוק "יתום ואלמנה יעודד" — הוא מעודד את היתום והאלמנה.

אך כדי להיות הגילוי ממש למטה עצמיות בחינה זו דסליק לעילא לעילא הוא עיי תשובה דוקא כדכתיב ממעמקים קראתיך¹³⁴ כו'

אבל כדי שעצמותה של בחינה זו, ש"סליק לעילא לעילא" — עלתה למעלה מעלה — תתגלה ממש למטה, הדבר נעשה דוקא על ידי תשובה, כמו שכתוב: "ממעמקים קראתיך" וכו'.

אבל כדי שעצמותה של אותה בחינה שהסתלקה תתגלה כאן למטה, דרושה תשובה, כמו בפסוק "ממעמקים קראתיך" (תהילים ק"ל, א): קריאה מן המעמקים מגיעה עד למעלה.

וגם שעיי התשובה הוא תשוב¹³⁵ ה' תתאה מנפילתה לעלות למעלה וזהו שהתשובה הוא ענין החזרת פנים בפנים וע' בזהר ויקרא שם (ד"כ סע"ב [סוף עמוד ב])

וכן, על ידי התשובה ה' תתאה שבה מנפילתה ועולה למעלה. וזהו שהתשובה היא עניין של השבת "פנים בפנים". ועיין בזהר, ויקרא, שם (דף כ' ע"ב),

הזהר דורש את המילה תשובה כ"תשוב ה'" — הה"א שבה: ה' תתאה שבשם עולה מנפילתה. לכן התשובה משיבה את הקשר למצב של "פנים בפנים".

כפי מרחוק ה' נראה לי¹³⁶ ופי מרחוק היינו עיי התשובה שהיא ענין לרחוק שנעשה קרוב כו' בפירוש "מרחוק הוי נראה לי". ופירוש "מרחוק" הוא על ידי התשובה, שהיא עניין של מי שהיה רחוק ונעשה קרוב וכו'.

הזהר מפרש גם את הפסוק "מרחוק הוי נראה לי" (ירמיהו ל"א, ג') על התשובה: באמצעותה, מי שהיה רחוק נעשה קרוב.

וגם כמ"ש ע"פ ושקל בפלס הרים¹³⁷ כו' המרירות שבנפשו על ריחוקו כו' בד"ה אתם נצבים.¹³⁸ וכן כמו שכתוב על הפסוק "ושקל בפלס הרים" וכו', על המרירות שבנפשו על ריחוקו וכו', במאמר המתחיל "אתם נצבים".

אדמו"ר הזקן מפנה גם למאמרו "אתם נצבים", על הפסוק "ושקל בפלס הרים" (ישעיהו מ', י"ב), העוסק במרירות שאדם חש על ריחוקו מה'.

11 וז"ש [וזהו שכתוב] גבי ק"ש [קריאת שמע] זאת המצוה כו' לעשות בארץ¹³⁹ כו' שמע ישראל ומבואר לעיל הקושיא דהא ק"ש [קריאת שמע] חובת הגוף היא. ועמש"ל [ועיין מה שכתוב לעיל] מזה בד"ה וזאת המצוה ובד"ה וידעת היום.

וזהו [הפירוש של] מה שנאמר לגבי קריאת שמע: "זאת המצוה" וכו', "לעשות בארץ" וכו', "שמע ישראל". הקושי מבואר לעיל: הרי קריאת שמע היא חובת הגוף. ראו גם מה שנכתב לעיל בעניין זה, במאמר המתחיל "וזאת המצוה" ובמאמר המתחיל "וידעת היום".

לכן התורה מקדימה לקריאת שמע את המצוות "לעשות בארץ" (דברים ו, א). הקושי, שהוסבר במאמרים קודמים, הוא שקריאת שמע היא חובה אישית החלה בכל מקום, ולא רק בארץ.

ומ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו דהיינו שקיום המצות בארץ ובפרט בזמן שבית המקדש קיים הוא בבחי' עליונה יותר מקיום המצות עתה

ובכל זאת, "אין מקרא יוצא מידי פשוטו": כלומר, קיום המצות בארץ, ובייחוד בזמן שבית המקדש עומד על תילו, הוא בבחינה גבוהה יותר מקיום המצות כיום.

ובכל זאת, הפסוק שומר על משמעותו הפשוטה: המצוות המתקיימות בארץ ישראל, ובמיוחד בזמן שבית המקדש עומד על תילו, הן בדרגה גבוהה יותר מן המצוות המתקיימות כיום.

והיינו משום שיש כמה בחי' ומדרגות בענין ההמשכה שנמשך ע"י המצות וכמ"ש בד"ה והיה לכם לציצית גבי וזכרתם את כל מצות ¹⁴⁰ הוי' ובד"ה ועשית בגדי קדש

הטעם לכך הוא שיש כמה בחינות ומדרגות בהמשכה הנמשכת באמצעות המצוות, כפי שמבואר במאמר המתחיל "והיה לכם לציצית", בעניין "וזכרתם את כל מצות הוי'", ובמאמר המתחיל "ועשית בגדי קדש".

הסיבה היא שלמה שהמצוות ממשיכות יש כמה מדרגות, כפי שהוסבר במאמר על הציצית, בעניין "וזכרתם את כל מצות הוי'", ובמאמר על בגדי הכהונה.

ועוד זאת כמ"ש במ"א בביאור ע"פ קול דודי ¹⁴¹ שהמצות נקראו לבושים וגם נקראו פירות כמארוז"ל [כמאמר רבותינו זכרונם לברכה] מאי פירי מצות (בגמרא פ"ט דסוטה). ¹⁴²

ועוד זאת, כפי שנתבאר במקום אחר בביאור על הפסוק "קול דודי": המצוות נקראות לבושים, וגם נקראות פירות, כדברי חז"ל: "מאי פירי? מצות" (בגמרא, פרק ט' דסוטה).

המצוות נקראות גם "לבושים" וגם "פירות"; הגמרא (סוטה מו ע"א) אומרת: "מאי פירי? מצות". אדמו"ר הזקן מסביר את שני הכינויים במאמרו על הפסוק "קול דודי".

והיינו שעל שם היות על ידן המשכת רצון העליון שהוא אור מקיף סוכ"ע נקראים לבושים

כלומר, משום שעל ידן נמשכת הרצון העליון, שהוא אור מקיף — סובב כל עלמין — הן נקראות לבושים;

הן נקראות "לבושים" משום שהן ממשיכות את הרצון העליון כאור מקיף, סובב כל עלמין, המקיף את האדם כמו לבוש ואינו נכנס לתוכו.

ועל שם בחי' האור וההמשכה הנמשך על ידן מסוכ"ע בממכ"ע [בממלא כל עלמין] בבחי' אור פנימי נק' פרי

ומשום מדרגת האור וההמשכה הנמשכים על ידן מסובב כל עלמין אל ממלא כל עלמין, כאור פנימי, הן נקראות פרי.

הן נקראות "פרי" משום שהן ממשיכות אור גם מן המדרגה המקיפה אל ממלא כל עלמין, כך שהאור מתקבל בפנימיות, כאור פנימי.

וזהו בצלו חמדתי וישבתי¹⁴³ ופריו מתוק¹⁴⁴ עי' [עיי'ן] זח"א [זהר חלק א] (דפ"ה ע"ב) ח"ב [חלק ב'] (דרכ"ג ע"ב) ועפ"י [ועל פי זה] י"ל [יש לומר] שבחי' אור מקיף נמשך ודאי גם עתה ע"י המצות מבחי' סוכ"ע ורצון העליון ממש

וזהו "בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק"; עיינו בזוהר, חלק א' (דף פ"ה ע"ב), חלק ב' (דף רכ"ג ע"ב). לפי זה אפשר לומר שגם כיום נמשכת בוודאי בחינת האור המקיף באמצעות המצוות, מבחינת סוכב כל עלמין ומן הרצון העליון עצמו;

לכן נאמר בשיר השירים: "בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק": ה"צל" הוא האור המקיף, וה"פרי" הוא האור הפנימי. גם כיום נמשך בוודאי האור המקיף, מן הרצון העליון עצמו.

אך בענין ההמשכה זו שבבחי' פנימית יש הפרש גדול בין בזמן שבית המקדש קיים ובין עתה וכמ"ש בזח"ב [בזהר חלק ב'] תרומה (דקס"ו סע"ב [סוף עמוד ב]) בענין ונהר יחרב כו'

אבל בהמשכה זו שבבחינת הפנימיות יש הבדל גדול בין הזמן שבית המקדש עומד על תילו לבין הזמן הזה, כפי שנכתב בזוהר חלק ב', תרומה (דף קס"ו ע"ב, בסוף העמוד), בענין "ונהר יחרב" וכו':

אבל בהמשכת האור הפנימי יש הבדל גדול בין זמן שבית המקדש עומד על תילו לבין הזמן הזה. הזוהר, בענין "ונהר יחרב", מתאר הבדל זה.

גנתא לא עאל ביה ההוא גנא¹⁴⁵ כו' ועיי' מזה בפרדס סוף שער שמיני פכ"ו ועיי' במקדש מלך [במקדש מלך] והרמ"ז [והרב משה זכות] ובפ' בראשית (תחלת דף ו') גבי לרחוק דא יעקב¹⁴⁶ כו' (וע"ב) גבי על נהר כבר.^{147, 148}

"הגן — אותו גן אינו נכנס אליו" וכו'. וראו על כך בפרדס, בסוף שער שמיני, פרק כ"ו; וכן במקדש מלך וברמ"ז; ובפרשת בראשית (בתחילת דף ו'), על "לרחוק — זה יעקב" וכו', ובע"ב, על "על נהר כבר".

בדימוי שבזוהר, הגן אינו נכנס לגן: ההשפעה הפנימית אינה מגיעה אליו. מקורות נוספים לכך הם הפרדס, פירושי הזוהר מקדש מלך ורמ"ז, ודברי הזוהר על "לרחוק — זה יעקב" ועל "על נהר כבר".

ועי' בפע"ח [בפרי עץ חיים] שער ספירת העומר פל"ג (ומכ"ז [ומכל זה] יובן ענין אם ישראל עושין תשוב דוקא) ועל התשובה הנה אמרו רז"ל [רבותינו זכרונם לברכה] במקום שבע"ת [שבעלי תשובה] עומדין¹⁴⁹ כו'.

וראו בפרי עץ חיים, שער ספירת העומר, פרק ל"ג. (ומכל זה יובן הענין של "אם ישראל עושים תשובה" דוקא.) ועל התשובה אמרו רבותינו ז"ל: "במקום שבעלי תשובה עומדים" וכו'.

לאחר הפניה לפרי עץ חיים, אדמו"ר הזקן מציין שכל האמור מסביר מדוע הגאולה תלויה דוקא בתשובה. על התשובה אמרו חז"ל: "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם עומדים" (Berachos 34b).

ועי' נאמר כי הנה ההרים ימושו כו' כי מה כתיב לעיל מיניה וברחמים גדולים אקבצך.¹⁵⁰

ועל כך נאמר: "כי הנה ההרים ימושו" וכו'. שהרי מה כתוב לפני כן? "וברחמים גדולים אקבצך".

זו משמעותו של הפסוק הפותח, "כי הנה ההרים ימושו": מיד לפניו אומר ישעיהו, "וברחמים גדולים אקבצך" (54:7). כעת המאמר מסביר מהם אותם "רחמים גדולים".

פי' רחמים גדולים כי מדתו של יעקב הוא מדת רחמנות הנמשך ממדת יצחק מדת הדין הקדשה שיי שפוגע באדם מת הדין ח"ו [חס ושלום] נופל עליו שם רחמנות מחמת הרע שאירע לו.¹⁵¹

פירוש "רחמים גדולים": מידתו של יעקב היא מידת הרחמים, הנמשכת ממידתו של יצחק, מידת הדין הקדושה. כאשר מידת הדין פוגעת באדם, חס ושלום, חל עליו השם "רחמים", בגלל הרעה שאירעה לו.

הרחמים הם מידתו של יעקב, והם נובעים ממידת הדין הקדושה של יצחק: רק כאשר הדין פוגע באדם, חס ושלום, שייכים כלפיו רחמים, בשל הפגיעה שספג.

קטע 4 • 121-14

רחמים גדולים

12 וכך מדת הרחמנות שבסדר השתלשלות העולמות שאין רחמנות נמשך אלא מצד הגבורות משא"כ במדה טובה וחסד לא שייך רחמנות כלל.

כך גם מידת הרחמים במסגרת סדר השתלשלות העולמות: הרחמים נמשכים רק מצד הגבורות; לעומת זאת, במידה טובה ובחסד אין מקום לרחמים כלל.

בתוך סדר העולמות, רחמים נובעים תמיד מגבורה, כלומר מדין: תחילה צריך להיות חיסרון או נזק. במקום שיש רק טוב וחסד, אין על מה לרחם.

אבל מדת הקב"ה אינו כן כי הוא למעלה מגדר עלמין וכולא קמיה כלא¹⁵² כו'.

אבל מידתו של הקדוש ברוך הוא אינה כך, שכן הוא למעלה מגדר העולמות, ו"הכול לפניו כלא" וכו'.

הקב"ה עצמו למעלה מגדר העולמות, והכול נחשב לפניו כאין. לכן רחמיו הם מסוג אחר, כפי שיוסבר בפסקה הבאה.

13 וא"כ על כולם שייך ונופל רחמנותו שכולם אין ערוך אליו ית' וכולם רחוקים מאור א"ס ב"ה ממש.

אם כן, רחמיו חלים ומופנים לכולם, שהרי אף אחד מהם אינו בערך אליו יתברך, וכולם רחוקים מאור אין סוף ממש, ברוך הוא.

מאחר שה' נעלה מן העולמות וכולם נחשבים כאין לפניו, רחמיו מגיעים לכולם: כל נברא, נעלה ככל שיהיה, רחוק לאין ערוך מאור אין סוף עצמו.

וכמאמר ברוך מרחם על הבריות¹⁵³ שעל כל הבריות ועולמות עליונים שייך ונופל רחמנותו ית' והנה ענין התשובה באה ממדת רחמנות דהיינו שישב אל¹⁵⁴ ה' וירחמהו כביכול על ניצוץ אלקות שבנפשו וכמו שנאמר: "ברוך מרחם על הבריות" — רחמיו יתברך חלים ומופנים לכל הבריות ולעולמות העליונים. והנה, התשובה באה ממידת הרחמים, כלומר, שישב אל הוי' וירחם עליו, כביכול, על הניצוץ האלקי שבנפשו.

כך הברכה "ברוך שאמר" משבחת את ה' "המרחם על הבריות", ובכללן גם העולמות העליונים. גם התשובה באה מתוך רחמים: הפסוק בישעיהו "ישב אל הוי' וירחמהו" נקרא כאילו האדם מרחם, כביכול, על ה' — על הניצוץ האלקי שבנפשו.

ועל ידי אתעדלית [אתערותא דלתתא] אתעדלית [אתערותא דלעילא] מעורר למעלה בחיי רחמים גדולים ולכן במקום שבע"ת [שבעלי תשובה] עומדים צדיקים גמורים¹⁵⁵ אין כו' דמשכין ליה בחילא יתיר.

ועל ידי אתערותא דלתתא באה אתערותא דלעילא: היא מעוררת למעלה בחינה של "רחמים גדולים". לכן "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם עומדים" וכו', משום שהם "מושכים אותו בכוח גדול יותר".

הרחמים שמתעוררים מלמטה מעוררים למעלה "רחמים גדולים". לכן "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם עומדים": בעלי התשובה ממשיכים אותם בעוצמה רבה יותר.

כי צדיקים גמורים הם ממשיכים חיות ואור אי"ס ב"ה דרך סדר ההשתלשלות מדרגה אחר מדרגה מעילה לעילה כו'.

שהרי צדיקים גמורים ממשיכים חיות ואור אין סוף, ברוך הוא, דרך סדר ההשתלשלות, מדרגה אחר מדרגה, מעילה לעילה וכו'.

הצדיקים הגמורים ממשיכים את אור ה' בסדר, שלב אחר שלב לאורך השתלשלות העולמות, כשכל מדרגה נמשכת מזו שמעליה.

משא"כ ע"י תשובה יפה שעה^{156, 157} אי כו' ובשעה א' ויצעק אל ה' בצר לו הרי הוא

אבל באמצעות התשובה, "יפה שעה אחת" וכו': בשעה אחת "ויצעק אל ה' בצר לו", והוא

התשובה פועלת בדרך אחרת: כדברי המשנה, "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא" (Avos 4:17). בתוך שעה אחת אדם זועק אל ה' מתוך צרתו.

בא ממטה מטה למעלה מעלה שלא בדרך הדרגה והיינו מפני שהוא בא למעלה מסדר ההשתלשלות בחיי רחמים גדולים אקבצך¹⁵⁸ שמעלה ומטה שוין¹⁵⁹

בא מלמטה מטה למעלה מעלה, שלא בדרך שלבים הדרגתית. זאת משום שהוא מגיע למעלה מסדר ההשתלשלות, לבחינה של "ברחמים גדולים אקבצך", שבה מעלה ומטה שווים.

הוא עולה מיד מן הנקודה הנמוכה ביותר אל הגובה העליון, ודולג על שלבי הביניים, משום שהתשובה מגיעה למעלה מסדר העולמות, אל "הרחמים הגדולים" שבהם מעלה ומטה שווים.

14 והנה אחר הדברים והאמת האלה כולם צריכין לתשובה ואפילו מי שלא חטא מימיו מ"מ ישוב אליו

וירחמהו על ניצוץ אלקות שבנפשו שירד פלאים מטה מטה

ובכן, לאחר הדברים והאמת האלה, כולם זקוקים לתשובה; ואפילו מי שלא חטא מעולם, בכל זאת ישוב אליו וירחם עליו — על ניצוץ האלקות שבנפשו, שירד פלאים, מטה מטה,

מכל האמור עולה שכולם זקוקים לתשובה, גם מי שלא חטא מעולם. גם עליו לרחם על הניצוץ האלקי שבנפשו, שירד נמוך כל כך.

מאור פיו ית' דלית מחשבה תפיסא ביה וכל השגתו בגדולת ה' כל חד לפום שיעורא דיליה ^{160, 161} הוא בחי' גשמיות לגבי אמיתית אור א"ס ב"ה בעצמו כי כולם בחכמה עשית והחכמה כעשיה גשמיות נחשבת כו'.

מאור פיו יתברך, שאין מחשבה יכולה לתפוס בו; וכל השגתו בגדולת ה', "כל אחד לפי שיעורו", היא בחינת גשמיות ביחס לאמת של אור אין סוף עצמו, ברוך הוא; שהרי "את כולם עשית בחכמה", והחכמה נחשבת כעשייה גשמית וכו'.

הניצוץ בא מ"פיו" של ה', למעלה מכל תפיסה של מחשבה. גם הבנתו של האדם בגדולת ה', שעליה נאמר בזוהר שהיא "כל אחד לפי שיעורו", דומה לחומר גשמי ביחס לאור אין סוף עצמו; שהרי לפניו אפילו החכמה נחשבת כעשייה גשמית.

ועל תשובה שבכחי זו היא שתלויה ביאת המשיח. ולכן כתיב לע"ל [לעתיד לבוא] כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה כו'.

וביאת המשיח תלויה בתשובה של בחינה זו. לכן נאמר על זמן העתיד לבוא: "כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה" וכו'.

ביאת המשיח תלויה בתשובה זו, ולא רק בתשובה על חטא. לכן הפסוק "כי ההרים ימושו" מדבר על הזמן העתיד לבוא.

קטע 5 • 151

העתיד: חסדי שלי

15 והנה כתיב קול דודי הנה זה בא ¹⁶² מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות. פירוש קול דודי שנמשך למטה

היא כביכול שמדלג ממדרגה למדרגה ומעילה לעילה כו'

והנה כתוב: "קול דודי, הנה זה בא, מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות". פירוש הדברים: "קול דודי", הנמשך למטה, מדלג כביכול ממדרגה למדרגה ומסיבה לסיבה וכו',

שיר השירים ב, ח מתאר את הדוד "מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות". אדמו"ר הזקן מפרש זאת על השפע האלוקי היורד כעת: הוא "מדלג" כביכול ממדרגה למדרגה, מסיבה אחת לאחרת.

לבחיי הרים ולבחי גבעות שהן למטה מבחי הרים והיינו דרך וסדר ההשתלשלות אבל כשיתגלה לעיני
[לעתיד לבוא] בחיי רחמים גדולים

אל בחינת "הרים" ואל בחינת "גבעות", הנמוכות מבחינת הרים; כלומר, דרך וסדר ההשתלשלות. אבל כאשר
תתגלה לעתיד לבוא בחינת הרחמים הגדולים,

השפע עובר דרך ה"הרים" ואחר כך דרך ה"גבעות" הנמוכות מהם — זהו סדר העולמות. אבל לעתיד לבוא יתגלו הרחמים הגדולים.

אזי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה אלא וחסדי פי חסד שלי עצמו בחינת כי חפץ חסד הוא ¹⁶³

אזי "ההרים ימושו והגבעות תמוטינה", ורק "וחסדי" יישאר — כלומר, החסד שלי עצמי, בחינת "כי חפץ חסד הוא".

אזי "ההרים ימושו והגבעות תמוטינה", ומה שיישאר הוא "וחסדי" — חסדו העצמי של ה', שעליו נאמר במיכה ז, יח: "כי חפץ חסד הוא".

(ואפשר שעדיין יש לפרש ג"כ ענין תמה זכות אבות אלא שיומשך מבחי וחסדי כו' והמסקנא דלא תמה
כי בחי כי חפץ חסד הוא מתלבש בבחינת חסד לאברהם וזהו אשר נשבעת לאבותינו ¹⁶⁴ מימי קדם
וכמ"ש במ"א בדי"ה הוי יחתו מריבו. ¹⁶⁵

(ואפשר לפרש בדרך זו גם את ענין "תמה זכות אבות": השפע ימשך מבחינת "וחסדי" וכו'. והמסקנה היא שלא
תמה, משום שבחינת "כי חפץ חסד הוא" מתלבשת בבחינת "חסד לאברהם"; וזהו "אשר נשבעת לאבותינו מימי
קדם", כפי שמוסבר במקום אחר, במאמר המתחיל "הוי יחתו מריבו".)

אדמו"ר הזקן מציע לפרש כך את האמירה "תמה זכות אבות": השפע יגיע במקום זאת מ"וחסדי". אולם המסקנה היא שזכות האבות לא
תמה, שכן חסדו העצמי של ה' מתלבש ב"חסד לאברהם" — החסד שנשבע לאבות, ככתוב במיכה ז, כ.

וזהו ג"כ פי כי ההרים ימושו ע"ד מארז"ל [מאמר רבותינו זכרונם לברכה] כל הנביאים בטלים לעתיד ^{166, 167}
דאין ר"ל [רוצה לומר] בטלים ממש ח"ו [חס ושלום] אלא שיהיו כנר בפני האבוקה לגבי גילוי הגדול שיהיה
לעתיד ועדיין הוא ג"כ ענין כי ההרים ימושו כו' לגבי גילוי בחינת וחסדי מאתך לא ימוש כו').

וזהו גם פירוש "כי ההרים ימושו", על דרך מאמר חז"ל: "כל הנביאים בטלים לעתיד". אין הכוונה שיתבטלו ממש,
חס ושלום, אלא שיהיו כנר בפני האבוקה ביחס לגילוי הגדול שיהיה לעתיד. וכך גם ענין "כי ההרים ימושו" וכו' —
ביחס לגילוי בחינת "וחסדי מאתך לא ימוש" וכו').

בדומה לכך אמרו חז"ל שכל הנביאים יהיו "בטלים" לעתיד: אין הכוונה שייעלמו, חס ושלום, אלא שיאפילו עליהם, כמו נר בפני אבוקה,
הגילוי הגדול. באותו מובן גם ה"הרים" "ימושו" ביחס לגילוי "וחסדי".

וברית שלומי הוא ברית עליון (ועי לעיל בפ' לך בד"ה בעצם היום הזה) המקשר מה שלמעלה מעלה מסדר ההשתלשלות לבוא לידי גילוי

ו"ברית שלומי" היא ברית עליונה (וראה לעיל בפרשת לך, במאמר המתחיל "בעצם היום הזה"), הקושרת את מה שלמעלה הרבה מסדר ההשתלשלות, כדי שיבוא לידי גילוי,

"ברית שלומי" היא ברית עליונה: היא קושרת את מה שלמעלה הרבה מסדר העולמות ומביאה אותו לידי גילוי. אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו "בעצם היום הזה" שבפרשת לך לך.

ולא בחי' כל חי שמסדר ההשתלשלות לבד מעולם ועד עולם רק בחי' צדיק עליון שעליו נאמר¹⁶⁸ או יחזיק במעוזי¹⁶⁹ יעשה שלום לי שלום יעשה לי.

ולא בחינת "כל חי", השייכת לסדר ההשתלשלות בלבד, מעולם לעולם, אלא בחינת צדיק עליון, שעליו נאמר: "או יחזק במעוזי יעשה שלום לי, שלום יעשה לי".

אין מדובר בבחינת "כל חי" — השפע העובר מעולם לעולם בתוך סדר ההשתלשלות — אלא בצדיק העליון, שעליו נאמר בישעיהו כו, ה: "יעשה שלום לי".

וכמאמר עושה שלום בפמליא של מעלה¹⁷⁰ ובפמליא של מטה שמעלה ומטה שוין בגילוי בחי' רחמים גדולים שלמעלה מעלה מסדר ההשתלשלות.

וכמאמר "עושה שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה": למעלה ולמטה שווים בגילוי בחינת הרחמים הגדולים, שלמעלה הרבה מסדר ההשתלשלות.

חז"ל (סנהדרין צט, ב) מדברים על עשיית שלום "בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה". שלום זה משווה בין העליונים לתחתונים, באמצעות גילוי הרחמים הגדולים, שלמעלה הרבה מסדר העולמות.

(ועי לעיל פ' נשא סד"ה כה תברכו. ועמ"ש סד"ה להבין מה שכתוב ביום השמיני עצרת)

(וראו לעיל, פרשת נשא, בסוף המאמר המתחיל "כה תברכו"; וכן ראו מה שנכתב בסוף המאמר המתחיל "להבין מה שכתוב ביום השמיני עצרת").

אדמו"ר הזקן מפנה לשני מאמרים נוספים: לסוף המאמר "כה תברכו" שבפרשת נשא, ולסוף המאמר על שמיני עצרת.

ולכן כתיב נפלה לא תוסיף¹⁷¹ קום בתולת ישראל שלא יהיה בחי' קימה ועלייה ממטה למעלה אלא

לכן נאמר: "נפלה, לא תוסיף קום, בתולת ישראל" — שלא יהיה עוד עניין של קימה ועלייה מלמטה למעלה, אלא

כאן מוצע פירוש חדש לפסוק בעמוס ה, ב: "נפלה, לא תוסיף קום" — לעתיד לבוא לא יהיה עוד צורך שישאל "יקומו" בהדרגה, מלמטה למעלה.

כדכתיב כי בועליך עושיך¹⁷² כוי אלקי כל הארץ יקרא שבכל הארץ הלזו הגשמית יהיה גילוי אלקות. כמו שכתוב: "כי בועליך עושיך" וכו', "אלקי כל הארץ יקרא" — כלומר, בכל הארץ הגשמית הזאת תתגלה אלקות. במקום זאת, כפי שנאמר בישעיהו נד, ה, ה' ייקרא "אלקי כל הארץ": אלקות תתגלה בעולם הגשמי עצמו.

וכמ"ש כי עין בעין יראו^{173, 174} כוי ולכן ארז"ל [אמרו רבותינו זכרונם לברכה] עתידין צדיקים שיאמרו לפניו קדוש¹⁷⁵ שלא כהיום שאומרים קדוש ממטה למעלה

וכמו שכתוב: "כי עין בעין יראו" וכו'. לכן אמרו חז"ל: "עתידין צדיקים שיאמרו לפניו קדוש" — לא כפי שהדבר כיום, כשאומרים "קדוש" מלמטה למעלה,

"כי עין בעין יראו" (ישעיהו נב, ח). לכן אמרו חז"ל (בבא בתרא עה, ב) שלעתיד לבוא "קדוש" יאמר לפני הצדיקים, שלא כמו כיום, כשאומרים "קדוש" מלמטה, מתוך מבט כלפי מעלה.

אלא יאמרו קדוש מלמעלה למטה לפי שגם למטה יהי [יהיה] גילוי אלקות וכל זה לפי שאמר מרחמך ה' שכל זה נמשך מבחי' רחמים גדולים שמעלה ומטה שוין:

אלא יאמרו "קדוש" מלמעלה למטה, מפני שגם למטה תתגלה אלקות. וכל זה משום שנאמר "מרחמך ה'"; כל זה נמשך מבחינת רחמים גדולים, שבה העליון והתחתון שווים.

אז יאמר "קדוש" מלמעלה למטה, מפני שאלקות תתגלה גם למטה. כל זה נמשך מ"מרחמך ה'" — מבחינת הרחמים הגדולים, שבה העליון והתחתון שווים.

בעבודה

גם מי שלא חטא מעולם צריך לעשות תשובה: להתבונן עד כמה ירד הניצוץ האלקי שבנשמתו ממקורו, לרחם עליו ולזעוק אל ה' מתוך מצוקתו. לצד זאת, עליו לקיים כל מצווה על כל פרטיה בכוונה, ולהתאים את רצונו הפנימי לרצון ה' המתגלה בה.

שאלות לשיחה

1. מדוע אדמו"ר הזקן מכנה זאת "נפילה" כאשר אדם עובד את ה' מתוך יגיעה ולא מתוך רצון טבעי?
2. מה ההבדל בין ה"כפופים" ל"נופלים", ומדוע כישלון בפרט קל של דברי חכמים חשוב כל כך?
3. אם העולמות אינם משנים את ה', כיצד המצוות ממשיכות את רצונו "אל המקום"?
4. מדוע הגאולה תלויה בתשובה גם עבור מי שאינם חוטאים?
5. באיזה מובן ה"הרים", האבות, "יימושו" בעתיד, ומדוע זכותם בכל זאת עומדת לעד?

הערות

פסקה 1

1 כי ההרים

ההערה מציינת שהנחת המאמר בכתב ידו של אדמו"ר האמצעי נדפסה שם.
הערת קה"ת
הנחת כ"ק אדמו"ר האמצעי ממאמר זה נדפס בסה"מ תקס"ד ע' רח. בלי הגהות נדפס גם בתו"א דפוס לעמבערג תרי"א א, א עד מא, א ד"ה והנה אחר הדברים. הגהות וביאור נדפסו באוה"ת תצא ע' תתרכה. כרך ו ע' בישעא "לדי"ה כי ההרים". אוה"ת נ"ך בע' תתכז כנראה הגהות להתחלת מאמר זה, ואולי חסר שם ההמשך. סעי' א נתבאר בד"ה סמוכים לעד פר"ת ע' קנה.

2 כי ההרים ימושו

דברי הנחמה של ישעיהו: ההרים והגבעות עשויים לסור ממקומם, אך חסדו של ה' וברית השלום שלו לא יסורו מישראל. זהו הפסוק הפותח את המאמר, והוא מתבאר במלואו בסופו.

Isaiah 54:10 ישעיהו נ"ד:י

כִּי הַהָרִים יִמוּשׁוּ וְהַגְּבְעוֹת תְּמוּטִינָה וְחִסְדִּי מֵאֲתֶךָ לֹא־יִמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תִמוּט אֲמַר מְרַחֵמְךָ ה'

For the mountains may depart, and the hills be removed; but My kindness shall not depart from thee, neither shall My covenant of peace be removed, saith the L-RD that hath compassion on thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישע"י נד, י.

3

רבי אלעזר בן דורדיא מבקש מההרים והגבעות שיבקשו עליו רחמים, והם משיבים שעליהם לבקש תחילה רחמים על עצמם, שהרי נאמר: "כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה". הטקסט מביא זאת כמקום נוסף שבו מופיע הפסוק.

Avodah Zarah 17a:13 עבודה זרה י"ז א:י"ג

הָלַךְ וַיֵּשֶׁב בֵּין שְׁנֵי הָרִים וּגְבְעוֹת, אָמַר: הָרִים וּגְבְעוֹת בִּקְשׁוּ עָלַי רַחֲמִים! אָמְרוּ לוֹ: עַד שֶׁאֲנִי מִבְּקָשִׁים עָלֶיךָ נִבְקֵשׁ עַל עַצְמָנוּ, שְׁנֹאֲמַר: "כִּי הַהָרִים יִמוּשׁוּ וְהַגְּבְעוֹת תְּמוּטִינָה". אָמַר: שָׁמַיִם וָאָרֶץ בִּקְשׁוּ עָלַי רַחֲמִים! אָמְרוּ: עַד שֶׁאֲנִי מִבְּקָשִׁים עָלֶיךָ נִבְקֵשׁ עַל עַצְמָנוּ, שְׁנֹאֲמַר: "כִּי שָׁמַיִם כְּעֶשֶׂן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כִּבְגֵד תִּבְלָה".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

4 הרים נקראו האבות

המדרש דורש את הפסוק כך: ה"הרים" הם האבות וה"גבעות" הן האימהות; אם תראה שזכותם נחלשת, היצמד למעשי חסד, ורבי אחא אומר שזכות האבות עומדת לעד. מכאן לומד אדמו"ר הזקן שהאבות נקראים "הרים".

Vayikra Rabbah 36:6 ויקרא רבה ל"ו:ו

5 ברבות בחקתי ס"פ ל"ו

ההערה מפנה לאור התורה על נ"ך, שבו מובא גם מדרש זה על ההרים שהם האבות.

הערת קה"ת

"ר' אחא אומר כו' אם ראית זכות אבות שמטה כו' כי ההרים אלו האבות" — אוה"ת נ"ך כרך ב ע' תתכז ובכרך א ע' רסז, רבות זה נזכר לעיל פ' פנחס פ,

ד.

6

גבי ד"א ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד

המדרש משווה את ה' למלך שהשיב למלכתו שתי מתנות משלו, חסד ורחמים, כנגד שתי מתנות שנתנה לו היא; כשישראל איבדו את שלהם, הוא נטל מהם את שלו, וכשהם יחזירו את המשפט והצדקה, הוא ישיב להם את שלו, כפי שנאמר: "כי ההרים ימושו". הטקסט מביא זאת כמקום נוסף שבו הפסוק נדרש.

Devarim Rabbah 3:7 דברים רבה ג:ז

7

ובגמרא פרק לפני אידיהן ד"י ע"א

ההערה מפנה לאור התורה על נ"ך, שבו מובאת גם סוגיה זו בגמרא, שבה ההרים משיבים שעליהם לטעון לזכות עצמם.

הערת קה"ת

"עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמינו שנאמר כי ההרים" — אוה"ת נ"ך כרך א ע' רסז.

8

שמעו הרים את ריב ה'

"שמעו הרים את ריב הוי' והאיתנים מוסדי ארץ". אדמו"ר הזקן מביא פסוק זה כראיה לכך ש"הרים" הם האבות.

Micah 6:2 מיכה ו:ב

שְׁמַעו הָרִים אֶת־רִיב ה' וְהָאֲתָנִים מוֹסְדֵי אֶרֶץ כִּי רִיב לְה' עַם־עַמּוֹ וְעַם־יִשְׂרָאֵל יִתְנַכַּח:

Hear, O ye mountains, the L-RD'S controversy, And ye enduring rocks, the foundations of the earth; For the L-RD hath a controversy with His people, And He will plead with Israel

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

מיכה ו, ב.

9

ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים

מסיפור המבול: המים כיסו "את כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים". הביטוי משמש במשל על הר המתנשא אל השמים.

Genesis 7:19 בראשית ז:י"ט

וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיָּכֶסּוּ כָּל־הַהָרִים הַגְּבוּהִים אֲשֶׁר־תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם:

And the waters prevailed exceedingly upon the earth; and all the high mountains that were under the whole heaven were covered

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית ז, יט.

10

הארץ הדום רגלי

"השמים כסאי והארץ הדום רגלי". כנסת ישראל, הבחינה המקבלת, נמשלת ל"ארץ" שהיא הדום רגליו של ה'.

Isaiah 66:1 ישעיהו ס"ו:א

כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הָדָם רַגְלִי אֵי־זֶה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מְקוֹם מִנוּחָתִי:

14 הערת קה"ת מפנה לII Kings 13:23 למילים האלה.
II Kings 13:23 מלכים ב י"ג:כ"ג

וַיִּחַן ה' אִתָּם וַיִּרְחַמֵם וַיִּפֹּן אֲלֵיהֶם לְמַעַן פְּרִיתוּ אֶת־אֲבָרָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב
וְלֹא אָבָה הִשְׁחִיתֵם וְלֹא־הִשְׁלִיכֶם מֵעַל־פְּנֵיו עַד־עַתָּה:

But the L-RD was gracious unto them, and had compassion on them, and had respect unto them, because of His covenant with Abraham, Isaac, and Jacob, and would not destroy them, neither hath He cast them from His presence .until now

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

15 שמאלו תחת לראשי

הכלה אומרת על אהובה: "יד שמאלו תחת לראשי, וימינו תחבקני". יד שמאל מתפרשת כאהבה לוהטת שמעלה את ה"ראש", ויד ימין כחיבוק שמרים אפילו את ה"גב".

Song of Songs 8:3 שיר השירים ח':ג

שְׁמָאלוֹ תַּחַת רִאשִׁי וַיְמִינוּ תַּחְבֶּקְנִי:

His left hand should be under my head, And his right hand .should embrace me

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שה"ש ח, ג.

16 הערת קה"ת מפנה לSong of Songs 2:6 למילים האלה.

Song of Songs 2:6 שיר השירים ב':ו

שְׁמָאלוֹ תַּחַת לִרְאשִׁי וַיְמִינוּ תַּחְבֶּקְנִי:

Let his left hand be under my head, And his right hand em- brace me

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

17 רבי יוחנן מסביר שב"אשרי" (תהילים קמ"ה), שהוא שיר לפי סדר האל"ף ב"ית, אין פסוק המתחיל באות נו"ן, משום שהיה כתוב בו על נפילת ישראל: "נפלה"; אולם דוד, ברוח הקודש, סמך אותה באמצעות הפסוק הבא: "יהי סומך לכל הנופלים".

Berakhot 4b:21 ברכות ד' ב:כ"א

אמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר גון ב"אשרי" — מפני שיש בה מפלתו של שונאי ישראל, דכתיב: "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל".

R. Johanan said: Why is there no verse beginning with the letter N in that Psalm ? Because it would refer to the down-fall of Israel's enemies; as it is written, "Fallen (Naphelah) is the virgin of Israel, she shall no more rise" (Amos v. 2)

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

18 נפלה לא תוסיף

קינתו של עמוס: "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל". התלמוד שומע את הדברים בפסוק הנזכר החסר ב"אשרי", בסוף המאמר ניתן להם פירוש חדש.

Amos 5:2 עמוס ה':ב

נִפְלָה לֹא־תוֹסִיף קוֹם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל נִשְׁפָּה עַל־אֲדָמָתָה אִין מְקִימָה:

The virgin of Israel is fallen, She shall no more rise; She is .cast down upon her land, There is none to raise her up

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

עמוס ה, ב.

Thus saith the L-RD: The heaven is My throne, and the earth is My footstool; where is the house that ye may build unto ?Me? And where is the place that may be My resting-place

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישע"י סו, א.

11 מי יעלה בהר ה'

"מי יעלה בהר הוי' ומי יקום במקום קדשו?" העלייה ב"הר" מתפרשת כהעלאת כנסת ישראל בידי האבות.

Psalms 24:3 תהילים כ"ד:ג

מִי־יַעֲלֶה בְּהַר־יְיָ וּמִי־יָקוּם בְּמָקוֹם קִדְשׁוֹ:

Who shall ascend into the mountain of the L-RD? And who ?shall stand in His holy place

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים כד, ג.

12 "ושמר הוי' אלקיך לך את הכרית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך". זהו הפסוק שהמדרש בדברים רבה דורש.

Deuteronomy 7:12 דברים ז':יב

וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם:

And it shall come to pass, because ye hearken to these ordinances, and keep, and do them, that the L-RD thy G-d shall keep with thee the covenant and the mercy which He swore ,unto thy fathers

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 2

13 אין קורין אבות אלא לשלשה

הברייתא: "רק שלושה נקראו אבות" — אברהם, יצחק ויעקב. אדמו"ר הזקן מסביר ששלושת אלה הם הבחינות שמעלות את כנסת ישראל.

Berakhot 16b:13-14 ברכות ט"ז ב:י"ג-י"ד

תנו רבנן: אין קורין "אבות" אלא לשלשה, ואין קורין "אמהות" אלא לארבע. אבות מאי טעמא? איילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אַתינו אי משמעון קא אַתינו, אי חכי אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אַתינו אי מלאה קא אַתינו! אלא, עד הכא חשיבי, טפי לא חשיבי.

Our Rabbis have taught : We restrict the name "Patriarch" to three, and "Matriarch" to four. Why is the name "Patriarch" [restricted to three]? Is it because we are not certain whether we are descended from Reuben or Simeon ? If so, in the case of the Matriarchs we are not certain whether we are descended from Rachel or Leah ! But up to here they were esteemed sufficiently [to be called "Patriarchs"] ; their successors .were not so esteemed

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות טז, ב.

19

רבי יוחנן מסביר שב"אשרי" (תהילים קמ"ה), שהוא שיר לפי סדר האל"ף בי"ת, אין פסוק המתחיל באות נו"ן, משום שהיה כתוב בו על נפילת ישראל: "נפלה"; אולם דוד, ברוח הקודש, סמך אותה באמצעות הפסוק הבא: "ה' סומך לכל הנפלים".

Berakhot 4b:22 ברכות ד' ב:כ"ב

במערבא מתרצי לה הכי: "נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל". אמר רב נחמן בר יצחק: אפילו הכי, קור דוד וסמך ברוח הקודש, שנאמר "סומך ה' לכל הנפלים".

In the West they interpret the verse thus: "She is fallen, but she shall no more fall; rise, O virgin of Israel." Rab Nahman b. Isaac said: Even so, David refers to it and finds support for Israel in the Holy Spirit; as it is said, "The L-rd upholdeth all that fall" (Ps. cxlv. 14).

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

20

סומך ה' לכל הנפלים

"ה' סומך לכל הנפלים וזוקף לכל הכפופים". זהו הפסוק של האות סמ"ך ב"אשרי": שתי המילים, "נופלים" ו"כפופים", נעשות לשני מצבי הנפש המתוארים בפסוק 3.

Psalms 145:14 תהילים קמ"ה:יד

סומך ה' לכל הנפלים וזוקף לכל הכפופים:

The L-RD upholdeth all that fall, And raiseth up all those that are bowed down

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

21

סומך ה' לכל הנפלים

בסיפור שבזוהר על האותיות שבאו לפני הכורא, סמ"ך מבקשת שיתנו לה מקום, משום שהיא תומכת בנופלים: "ה' סומך לכל הנפלים". נאמר לה להישאר במקומה למענם; לנו"ן נאמר שבזכותה חזרה סמ"ך למקומה.

Zohar, Introduction 6:28-38 ספר הזוהר, הקדמה ו':כ"ח-ל"ח

Then the Samekh appeared and said: O L-rd of the world, may it please Thee to create through me the world, inasmuch as I represent upholding (Semikah) of the fallen, as it is written, "The L-rd upholdeth all that fall" (Ps. 145, 14). The L-rd answered her: This is just the reason why thou shouldst remain in thy place, for shouldst thou leave it, what will be the fate of the fallen, seeing that they are upheld by thee? She immediately departed

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

22

סומך ה' לכל הנפלים

רבי יהודה מסביר את "סמכוני באשיות" כדבריה של כנסת ישראל בגלות: מי שנפל זקוק לתמיכה, כפי שנאמר "ה' סומך לכל הנפלים", ועליה נאמר "נפלה". האשיות התומכות בה הן האבות.

Zohar, Shmini 7:79-9:87 ספר הזוהר, שמיני ז':ע"ט-ט"פ

R. Isaac said: "The 'living creature that moveth' is the Hayah that is supreme above all, there being also another which is called by Scripture 'earth'. The expression here, 'and let fowl multiply in the earth', means in the earth and not in the water, because the original stream flows on undivided up to that place which is called 'earth' but from there, as it says, 'it separates', etc. (Gen. 2, 10); and the 'fowl' mentioned are watered from this 'earth'." They then rose ... and went on their way, and

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

23 ותפול לפני רגליו

אסתר "נפלה לפני רגליו" כדי לבקש על עמה. אדמו"ר הזקן קורא זאת כתיאור מצבה של כנסת ישראל בזמן שבית המקדש אינו עומד.

Esther 8:3 אסתר ח':ג

ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו ותתחנן לו להעביר את־רצת־המן האנגי ואת מחשבתו אשר חשב על־היהודים:

And Esther spoke yet again before the king, and fell down at his feet, and besought him with tears to put away the mischief of Haman the Agagite, and his device that he had devised against the Jews

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

אסתר ח, ג.

24 בבחי' נפילה

ההערה מפנה לדרושים על מגילת אסתר שבאור התורה, להרחבה על מצב ה"נפילה" של כנסת ישראל.

הערת קה"ת

ראה אוה"ת דרושים למג"א ע' כא. מאמרי אדה"צ על פרשיות התורה ח"א ע' שפ בהגהת כ"ק הצ"צ.

25 כד"ה כי אברהם לא ידענו

בדרוש זה לפורים אומרים ישראל בגלות: "כי אברהם לא ידענו... כי אתה הווי אבינו". עוד לפני שיהודי מפנה את "פניו" אל ה', האמונה האמיתית שה' הוא "אבינו" מגיעה למדרגה המקיפה את כל העולמות, שבה החטאים אינם מפרידים את ישראל ממנו.

הערת קה"ת

תו"א צג, ב.

26 פנים בפנים דיבר ה'

"פנים בפנים הווי דיבר עמכם בהר מתוך האש". בסני הוי וכןסת ישראל "פנים בפנים"; אדמו"ר הזקן מוסיף שמצב זה נמשך לאורך תקופת בית המקדש, אם כי לא באופן של "הווי דיבר".

Deuteronomy 5:4 דברים ה':ד

פנים בפנים דבר ה' עמך בְּהַר מְתוֹךְ הָאֵשׁ:

The L-RD spoke with you face to face in the mount out of the —midst of the fire

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים ה, ד.

27 כמו עד"מ בגשמיות

בספר המאמרים תקס"ד, שבו נדפסה רשימתו של אדמו"ר האמצעי ממאמר זה (הערה 40:7), מובאים בהרחבה המשל של פנים ואחוריים והיישום שלו.

הערת קה"ת

בסה"מ תקס"ד ע' רט המשל והנמשל בארוכה.

פסקה 3

28 לעשותה לאהבה

"אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה, לאהבה את הווי אלקיכם". אדמו"ר הזקן מפרש את המילים "לעשותה"

כמתייחסות לאהבה שיש "לעשות" באמצעות מאמץ שכלב.

Deuteronomy 11:22 דברים י"א:כ"ב

כִּי אִם־שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֲתָם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָהּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְדַבְּקָהּ־בּוֹ:

For if ye shall diligently keep all this commandment which I command you, to do it, to love the L-RD your G-d, to walk in all His ways, and to cleave unto Him

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים י"א, כב.

29 כי פנו אלי עורף

"כי פנו אלי עורף ולא פנים". יש לקרוא כאן: גם כשהם פונים אלי, הם עושים זאת ב"עורף", בלי חיות פנימית.

Jeremiah 2:27 ירמיהו ב':כ"ז

אֲמָרִים לַעֲץ אָבִי אֶתָּה וּלְאֶבֶן אֶת יְלִדְתָּנוּ כִּי־פָנוּ אֵלַי עֶרְף וְלֹא פָנִים וּבָעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוֹמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

Who say to a stock: 'Thou art my father', and to a stone: 'Thou hast brought us forth', for they have turned their back unto Me, and not their face; but in the time of their trouble they will say: 'Arise, and save us'

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ירמיה ב, כז.

30 והנה יש בזה ב' בחיי נופלים וכפופים

ההערה מפנה לתורה אור על ניצבים, להרחבה בעניין ה"כפופים", הבחינה הראשונה מבין השתיים הנזכרות כאן.

הערת קה"ת

ראה אוה"פ פ' ניצבים ע' אקצה בענין כפופים.

31 נופלים וכפופים

"סומך הוי לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים". שתי המילים מציינות שתי דרגות כירידת הנשמה: מי שדעתו כפופה אך מעשיו עומדים, ומי שנפל גם במעשיו.

Psalms 145:14 תהילים קמ"ה:יד

סוֹמֵךְ ה' לְכָל־הַנִּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:

The L-RD upholdeth all that fall, And raiseth up all those that are bowed down

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

32 הערת קה"ת מפנה לPsalms 37:27 למילים האלה.

Psalms 37:27 תהילים ל"ז:כ"ז

סוֹר מִרָע וְעָשָׂה־טוֹב וְשָׁכֵן לְעוֹלָם:

Depart from evil, and do good; and dwell for evermore

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

33 שאדם דש בעקביו כגון שקר

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

תנחומא ר"פ עקב.

פסקה 5

34 עיני כל אליך ישברו

"עיני כול מצפות אליך, ואתה נותן להן את מזונן בעתו". כאן נקרא הפסוק כביטוי לתקוותה של הנשמה שנפלה לשוב ל"פנים אל פנים".

Psalms 145:15 תהילים קמ"ה:ט"ו

עֵינֵי־כָל אֱלֹהִיךָ יִשְׁבְּרוּ וְאַתָּה נֹתֵן־לָהֶם אֶת־אֲכָלָם בְּעֵתוֹ:

The eyes of all wait for Thee, And Thou givest them their food in due season

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קמה, טו.

עני אומר לרבה שהוא אוכל ממזונו של ה', ומביא ראיה מפסוק זה: נאמר "בעתו" ולא "בעתו", ללמד שהקדוש ברוך הוא נותן לכל אדם את פרנסתו בעתה.

Ketubot 67b:6 כתובות ס"ז ב"ו

הוא דאָטאַת לַקְמִיָּה דְרָבָא, אָמַר לוֹ: בְּמָה אַתָּה סוֹעֵד? אָמַר לוֹ: בְּתַרְגּוּמָלַת פְּטוּמָה וַיֵּן לָשׁוּ. אָמַר לָהּ: וְלֹא חֵי־יִשֵּׁת לְדוּחָקָא דְצִיבּוּרָא? אָמַר לָהּ: אַשּׁוּ מִדִּידְהוּ קְאָכִילָנָא? מִדְּרַחֲמָנָא קְאָכִילָנָא! דְּתַנִּינָא: "עֵינֵי כָל אֱלֹהִיךָ יִשְׁבְּרוּ וְאַתָּה נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ". "בְּעֵתָם" לֹא נֶאֱמַר, אֲלֵא "בְּעֵתוֹ" — מְלַמֵּד שְׂכָל אֶחָד וְאַחָד נֹתֵן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא פְּרִנְסָתוֹ בְּעֵתוֹ.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

35 עיני כל אליך ישברו

בוהר, בפרשת ויגש, מובא פסוק זה; כפי שמצוטט בהערת קה"ת מתוך יהל אור, הפסוק קושר בין "ומשם יפרד", הנאמר על הנהר היוצא מעדן, לבין "עיני כול מצפות אליך".

Zohar, Vayigash 6:57-7:67 ספר זוהר, ויגש ו':נ"ז-ד':ס"ז

The term "it was parted" signifies that the food and drink carried by that river is received in its entirety by the garden, and thence is scattered into the four quarters of the world; and many are they that wait to receive the drink and food from thence! So it is written: "The eyes of all wait for thee, and thou givest them their food in due season" (Ps. 145, 15). "But the wicked shall see, and be vexed" (Ibid. 112, 10), namely, the idolatrous Kingdom

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

37 עיני כל אליך ישברו

בוהר, בפרשת בשלה, מובא פסוק זה בקשר למן; יהל אור (כמצוטט בהערת קה"ת) לומד מן המילים "דבר יום ביומו" שיש לומר מדי יום "עיני כול".

Zohar, Beshalach 28:377-388 ספר זוהר, בשלח כ"ח:שע"ז-שפ"ח

BEHOLD, I WILL RAIN BREAD FROM HEAVEN FOR YOU. R. Jose meditated here on the verse: "Thou openest thine hand and satisfiest every living thing according to thy will" (Ps. 145, 16). 'In the preceding verse,' he said, 'it is written: "The eyes of all wait upon thee, and thou givest them their meat in due season". All living beings wait upon, and lift up their eyes to the Holy One for food, but the "sons of Faith" must not merely wait, but also pray for their daily bread

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

38 עיני כל אליך ישברו

הזוהר בפרשת אחרי דורש פסוק זה; לפי יהל אור (כמצוטט בהערת קה"ת), "בעתו" שבפסוק מתייחס למלכות.

Zohar, Achrei Mot 4:30-5:39 ספר הזוהר, אחרי מות ד':לי-ה':לי"ט
The Matrona is called the "time" of the Zaddik, and therefore all who are fed below are fed from this place, as it is written: "The eyes of all wait on thee and thou givest them their meat in due season" (Ps. 145, 15)

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

39 עיני כל אליך ישברו

הזוהר בפרשת פינחס דורש פסוק זה; יהל אור (כמצוטט בהערת קה"ת) מפרש "בעתו" כזמן שלאחר סעודתו של המלך עצמו: "אכלתי יערי עם דבשי".

Zohar, Pinchas 42:237-57:348 ספר הזוהר, פנחס מ"ב:רל"ז-נ"ז:שמ"ח

40 בדיה יחינו מיומים

המאמר לראש השנה מפרש את "מיומים" כשני ימי ראש השנה: הראשון פנימיות והשני חיצוניות; ואת "ביום השלישי" — כיום הכיפורים. כאן מפנים להסברו שם של "עיני כל".

הערת קה"ת

לקמן סג, א.

41 פ"ו דכתובות דס"ז ב'

בהערה מובאים דברי יהל אור על הקטע הזה בכתובות: "לא נאמר 'בעתם' אלא 'בעתו' — כל אחד לפי לימודו".

הערת קה"ת

"בעתם לא נאמר אלא בעתו, כל יחיד ויחיד לפי לימודו" — יהל אור ע' תרפז. וראה לקמן מ, ג.

42 בזהר בפי יגש דר"ח א'

כפי שמובא בהערה, יהל אור מסביר את הזוהר בויגש: על "ולא יכול יוסף להתאפק" נאמר שהצדיק העליון המשפיע הוא "נהר יוצא מעדן", ו"ומשם ייפדר" הוא "עיני כל אליך ישברו".

הערת קה"ת

"ע"פ ולא יכול יוסף להתאפק, צדיק עליון המשפיע זהו ונהר יוצא מעדן כו', וענין ומשם יפדר זהו עיני כל אליך ישברו" — יהל אור ע' תרפז.

43 בשלח דס"ב א'

כפי שמובא בהערה, יהל אור מסביר את הזוהר בבשלח: מן הפסוק "לקטו דבר יום ביומו" עולה שצריך לומר בכל יום "עיני כל אליך ישברו".

הערת קה"ת

"מפסוק ולקטו דבר יום ביומו שע"כ צ"ל עיני כל אליך ישברו בכל יום" — יהל אור ע' תרפז.

44 אחרי נ"ח א'

כפי שמובא בהערה, יהל אור מסביר את הזוהר באחרי: "בעתו" היא מלכות, המכונה "עתו" של הצדיק, כמו בפסוקים "ונתתי גשמיכם בעתם" ו"ביום השבת יפתח".

הערת קה"ת

"פ"י בעתו היא המלי דאקרי עתו דצדיק י"ל ע"ד עונתה. וכענין ונתתי גשמיכם בעתם, וכענין ביום השבת יפתח כו'" — יהל אור ע' תרפז. וראה באוה"ת פ' ואתחנן ע' נ.

45 פנחס רכ"ו א'

כפי שמובא בהערה, יהל אור מפרש את הזוהר בפינחס: תחילה באה סעודתו של המלך עצמו, "אכלתי יערי עם דבשי", ורק לאחר מכן "אכלו רעים"; "בעתו" פירושו לאחר אותה סעודה ראשונה.

הערת קה"ת

"נראה דמפרש ענין בעתו כי תחלה צ"ל מיכלא דמלכא אכלתי יערי עם דבשי כו', ואח"כ דוקא אכלו רועים, וזהו בעתו לאחר בחי' אכלתי יערי כו'" — יהל אור ע' תרפז.

46 והעצה היעוצה לזה הוא כמאמר אשר קדשנו

ההערה מפנה לאור התורה על מגילת אסתר בקשר ל"עצה" זו: התיקון טמון במילים "אשר קדשנו במצוותיו".

הערת קה"ת

ראה באוה"ת מג"א ע' כב (הוצאת תשי"ג).

47 לאו דאית לך צדק ידיעא

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ת"ז בהקדמה (פתח אל"י).

48 לאו דאית לך צדק ידיעא ולא מכל מדות אלין כלל אלא לאחזאה

איך אתנהג עלמא

מתפילת אליהו (פתח אליהו) שבהקדמה לתיקוני זוהר: אין לה "צדקה" מוגדרת, ולא אף אחת מן המידות הללו; הן משמשות "להראות כיצד העולם מתנהל". באותו קטע נאמר גם: "אתה חכם, אך לא בחכמה ידועה".

Tikkunei Zohar 17b:5-7 תיקוני זוהר י"ז ב:ה'-ז'

אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין. ולא משפט ידיע' דאיהו רחמי ולא מכל אלין מדות כלל. קום רבי שמעון ויתחדשון מלין על ידך דהא רשותא אית לך (נ"א אתיהיב לך) לגלאה רזין טמירין על ידך מה דלא אתיהיב רשו לגלאה לשום בר נש עד כען. קם רבי שמעון

פתח ואמר לך יי הגדולה והגבורה וכו'

Constantinople, 1740 (CC-BY-NC)

49 לית מחשבה תפיסא ביה כלל

פתיחת תפילת אליהו: ה' הוא "נסתר מכל הנסתרים; שום מחשבה אינה יכולה להשיג אותך כלל".

Tikkunei Zohar 17a:10-12 תיקוני זוהר י"א א':י"ב

אנת הוא עלאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין. לית מחשבה תפיסא כך כלל. אנת הוא דאפיקת עשר תקונין. וקרינן לון עשר ספירן. לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין. ועלמין דאתגליין. ובהון אתכסיאת (נ"א אתכסייא) מבני נשא. ואנת הוא דקשיר לון ומיחד לון. ובגין דאנת מלגאו. כל מאן דאפריש חד מן חבריה מאלין עשר. אתחשיב ליה כאלו אפריש כך.

Constantinople, 1740 (CC-BY-NC)

50 כולם בחכמה עשית

"מה רבו מעשיך, הוי'; את כולם עשית בחכמה". גם חכמה זו, שהיא מקור העולמות, היא ירידה עבור ה'.

Psalms 104:24 תהילים ק"ד:כ"ד

מַה־רְבוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' כָּל־מַחֲכָמָה עָשִׂיתָ מְלָאָה הָאָרֶץ גִּנְיָנָהּ:

How manifold are Thy works, O L-RD! In wisdom hast Thou made them all; The earth is full of Thy creatures

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) - JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קד, כד.

51 אני ה' לא שניתי

"כי אני הוי' לא שניתי". שלא כמו נשמה בגוף, ה' אינו משתנה ואינו מושפע מן העולמות שהוא מקיים.

Malachi 3:6 מלאכי ג:ו

כי אני ה' לא שניתי ואתם בני־יעקב לא קלי־תם:

For I the L-RD change not; and ye, O sons of Jacob, are not consumed.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

מלאכי ג, ו.

52 דכולא קמי' כלא חשיב

הזוהר מסביר מהי יראת ה' אמיתית: הוא השליט הגדול, שורש כל העולמות, "וכלא קמיה כלא חשיב". כאן הכוונה היא שהעולמות אינם תופסים שום "מקום" לפניו.

Zohar I, 11b זח"א יא, ב

הערת קה"ת

זח"א יא, ב.

53 המשפילי לראות

"המשפילי לראות בשמים ובארץ". אפילו ההסתכלות בשמים היא השפלה עבורו, שכן לפניו השמים והארץ שווים.

Psalms 113:6 תהילים קי"ג:ו

הַמְשַׁפִּילִי לְרֹאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

?That looketh down low Upon heaven and upon the earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קיג, ו.

54 כי כל בשמים ובארץ

מתוך ברכת דוד: "כי כל בשמים ובארץ [לך הוא]". יש לקרוא כאן: השמים והארץ שווים לפניו.

I Chronicles 29:11 דברי הימים א כ"ט:יא

לֵךְ ה' הַגְדֵּלָהּ וְהַגְבוּרָה וְהַתְפָּאָרֶת וְהַנִּצָּחַ וְהַהוֹד כִּי־כָל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לֵךְ ה' הַמְמַלְכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ:

Thine, O L-RD, is the greatness, and the power, and the glory, and the victory, and the majesty; for all that is in the heaven and in the earth is Thine; Thine is the kingdom, O L-RD, and Thou art exalted as head above all.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

55 שמים שם מים

"מאי שמים? אמר רבי יוסי בר חנינא: שיש שם מים". מים מתפרשים כאן כ"מים" של חכמה.

Chagigah 12a:5-6 חגיגה י"ב א:ה-ו

וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: עֲשֶׂה דְבָרִים נִבְרָאוּ בְיוֹם רֵאשׁוֹן, וְאֵלוּ הֵן: שָׁמַיִם וָאָרֶץ, תְּהוֹ וְבְהוּ, אוֹר וְחֹשֶׁךְ, רוּחַ וּמִיָּם, מִדַּת יוֹם וּמִדַּת לַיְלָה. שָׁמַיִם וָאָרֶץ — דְּכַתִּיב: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ", תְּהוֹ וְבְהוּ — דְּכַתִּיב: "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְהוֹ וְבְהוּ", אוֹר וְחֹשֶׁךְ, חֹשֶׁךְ — דְּכַתִּיב: "וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם", אוֹר — דְּכַתִּיב: "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהי

אור", רוּחַ וּמִיָּם — דְּכַתִּיב: "וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם", מִדַּת יוֹם וּמִדַּת לַיְלָה — דְּכַתִּיב: "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם ...

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

[רש"י בפי בראשית פסוק ח] [כ]. חגיגה יב, א.

56 שמים שם מים

רש"י על "ויקרא אלקים לרקיע שמים": "שא מים, שם מים, אש ומים".

Rashi on Genesis 1:8 רש"י על בראשית א:ח

ויקרא אלקים לרקיע שמים. שָׂא מַיִם, שָׁם מַיִם, אֵשׁ וּמִיָּם, שְׁעָרָן זֶה כְּזֶה וְעֲשֶׂה מִהֶם שְׁמַיִם:

ויקרא אלהים לרקיע שמים AND GOD CALLED THE EXPANSE שמים HEAVEN — The word Heaven, may be regarded as "שמים", or "Carry water שם מים", or "made up of Fire and water שם מים". He mingled fire with water and "of them He made the heavens (Chagigah 12a)

Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain) • Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain)

57 אשר יעשה אותם האדם

"ושמרתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם". אדמו"ר הזקן מפרש "יעשה" במשמעות של "יעשה", כלומר ייצור, ואת "וחי בהם" כהמשכת חיות אל המצוות.

Leviticus 18:5 ויקרא י"ח:ה

וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקְתִּי וְאֶת־מִשְׁפָּטִי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחִי בָהֶם אֲנִי Havayah

Ye shall therefore keep My statutes, and Mine ordinances, which if a man do, he shall live by them: I am the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ויקרא יח, ה.

58 ועשיתם אתם כתיב

רבי אלעזר אומר שמי שמלמד תורה כאילו עשה את דברי התורה; רבא אומר, כאילו עשה את עצמו, כשהוא קורא את "ועשיתם אותם" כאילו נאמר "אתם". מכאן לומד אדמו"ר הזקן שהאדם "עושה" את המצוות.

Sanhedrin 99b:12 סנהדרין צ"ט ב:י"ב

אָמַר רַבִּי לְקִישׁ: כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבִירוֹ תוֹרָה, מַעֲלָה עָלָיו הַתּוֹב כְּאִילוֹ עָשָׂא, שְׁנָאֲמַר: "וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂו בְּחַרְדִּי". רַבִּי אֱלֶעָזָר אוֹמַר: כְּאִילוֹ עָשָׂאן לְדַבְרֵי תוֹרָה, שְׁנָאֲמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם". רַבָּא אוֹמַר: כְּאִילוֹ עָשָׂא לְעַצְמוֹ, שְׁנָאֲמַר: "וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם" — אֵל תִּקְרִי "אֹתָם" אֱלֹא "אֹתָם".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

Zohar III, 113a זח"ג קיג, א

הערת קה"ת

סנהדרין צט, ב. זח"ג קיג, א.

59 עושים רצונו של מקום

הגמרא מבחינה בין הזמן שבו ישראל "עושים רצונו של מקום" לבין הזמן שבו אינם עושים כך. אדמו"ר הזקן מפרש זאת כהמשכת רצונו של ה',

שלמעלה מכל "מקום", אל תוך ה"מקום".

Berakhot 35b:5-6 ברכות ל"ה ב:ה-ו

לֹא קָשִׁיָא: כָּאן בְּזִמְנָא דְעוֹשִׁין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם, כָּאן בְּזִמְנָא שֶׁאִין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׁין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם. תְּנוּ רַבֵּנּוּ: "וְאָסַפְתָּ דִּגְגָה" מֶה תִּלְמֹד לומר? — לְפִי שְׁנָאֵמַר: "לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּידָה" — וְכֹל דְּכָרִים כִּכְתָּבוּ, תִּלְמֹד לומר: "וְאָסַפְתָּ דִּגְגָה" — הִנֵּהג בְּהֵן מִנֵּהג דְּרָה אֶרֶץ, דְּבָרֵי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל.

There is no contradiction; the latter referring to the time when Israel perform the will of the All-present, the former to when Israel neglect His will. Our Rabbis have taught: "And thou shalt gather in thy corn" — what has this teaching to tell us? Since it is written, "This book of the law shall not depart out of thy mouth [but thou shalt meditate therein day and night]" (Josh. i. 8), it is possible to think that these ...; words [are to be understood] as they are written

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ראה ברכות לה, ב.

פסוקה 6

60 ואתה נותן להם את אכלם בעתו

"ואתה נותן להם את אכלם בעתו". אדמו"ר הזקן מפרש את "בעתו" כעתו של המזון: התורה והמצוות שישאל מעלים למעלה.

Psalms 145:15 תהילים קמ"ה ט"ו

עֵינֵי־כָל אֱלֹהִי יִשְׁכְּרוּ וְאַתָּה נֹתֵן־לָהֶם אֶת־אֲכָלָם בְּעֵתוֹ:

The eyes of all wait for Thee, And Thou givest them their food in due season.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

61 בעתם לא נאמר אלא בעתו

בגמרא נאמר: לא "בעתם", אלא "בעתו", ללמד שהקדוש ברוך הוא נותן לכל אדם את פרנסתו בעתה. אדמו"ר הזקן מבאר את הדיוק לפי פירושו.

Ketubot 67b:6 כתובות ס"ז ב:ו

הָהוּא דְאֵתָא לְקַמֵּיה דְּרַבָּא, אָמַר לוֹ: בְּמָה אַתָּה סוֹעֵד? אָמַר לוֹ: בְּתַרְנֻגּוּלַת פְּטוּמָה וַיֵּן יָשׁוּן. אָמַר לָהּ: וְלֹא חִיִּישַׁת לְדוּחָקָא דְצִיבוּרָא? אָמַר לָהּ: אִשׁוּ מִדִּידְהוּ קְאָכִילָנָא? מִדְּרַחֲמָנָא קְאָכִילָנָא! דְּתַנִּינָא: "עֵינֵי כָל אֱלֹהִי יִשְׁכְּרוּ וְאַתָּה נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ". "בְּעֵתָם" לֹא נֶאֱמַר, אֲלֵא "בְּעֵתוֹ" — מִלְּמַד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד נֹתֵן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא פְּרִנְסָתוֹ בְּעֵתוֹ.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

62 רעיתי פרנסתי

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

שהש"ר א' סדי"ה לסוסתא.

63 רעיתי פרנסתי

על "רעייתי" אומר רבי יונתן: הם מפרנסיי, ש"מכלכלים" אותי בשני התמידים. כאן: ישראל מפרנסים את ה' באמצעות התורה והמצוות.

Shir HaShirim Rabbah 1:9:6 שיר השירים רבה א:ט"ו

דְּבַר אַחֵר, דְּמִיתִיהּ רַעֲיָתִי, רַבֵּנּוּ אָמַר לְפִי שְׁנָדָמוּ יִשְׂרָאֵל לְסוּסִים נִקְבוֹת וּמִצְרַיִם הִרְשָׁעִים וְכָרִים מְזֻהָמִים, וְהָיוּ רָצִים אַחֲרֵיהֶם עַד שִׁשּׁוּקָעִים בָּיָם. אָמַר רַבִּי סִימּוֹן חֶס וְשָׁלוֹם לֹא נָדָמוּ יִשְׂרָאֵל לְסוּסִים נִקְבוֹת, אֲלֵא גָלִי הֵיךְ נָדָמוּ לְסוּסִים נִקְבוֹת, וּמִצְרַיִם לְסוּסִים וְכָרִים מְזֻהָמִים, וְרָצוּ אַחֲרֵיהֶם עַד שִׁשּׁוּקָעוֹם בָּיָם, וְהָיָה הַמִּצְרִי אוֹמֵר לְסוּסוֹ אֲתָמוּל הֵייתִי מוֹשְׁכָה לְנִילוֹס וְלֹא הֵייתִי בָּא אַחֲרַי וְעַכְשָׁו אַתָּה מְשַׁקְעָנִי בָיָם. וְהָיָה הַסּוֹס אוֹמֵר לְרוֹכְבוֹ (שְׁמוֹת טו, א): רַמָּה ...

Another matter, "I have likened you [dimitikh], my love," the Rabbis say: Because Israel appeared like mares, and [the horses of] the wicked Egyptians were aroused stallions, and they were pursuing them until they sank in the sea. Rabbi Simon said: Heaven forbid, Israel did not appear like mares, but rather the waves of the sea appeared like mares and [the horses of] the wicked Egyptians were aroused stallions, and they pursued them until they sank them in the sea. The ... Egyptian would say to his horse: 'Yesterday, I would

Midrash Rabbah -- TE (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

64 ישראל מפרנסין לאביהן שבשמים

בוהר נאמר שריח הקרבן הוא סעודת משרתי המלך, וסעודות של המלך עצמו ממתינה לסעודתם; "לכן למדנו: ישראל מפרנסים את אביהם שבשמים".

Zohar III, 7b ז"ח ג ז, ב

הערת קה"ת

ז"ח ג ז, ב.

פסוקה 7

65 את קרבני לחמי

"קרבני, לחמי לאשי". הקרבנות הם "לחמו" של ה', וכך גם התורה והמצוות שישאל מביאים.

Numbers 28:2 במדבר כ"ח:ב

צו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קִרְבְּנֵי לֶחְמִי לְאִשֵּׁי רִיחַ נִיחָחִי תִשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ:

Command the children of Israel, and say unto them: My food which is presented unto Me for offerings made by fire, of a sweet savour unto Me, shall ye observe to offer unto Me in its due season.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

במדבר כח, ב.

66 לכו לחמו בלחמי

הזמנתה של החכמה: "לכו לחמו בלחמי". הפסוק מובא כפסוק שני שבו ה' מדבר על "לחמי".

Proverbs 9:5 משלי ט:ה

לְכוּ לַחְמוּ בִלְחָמִי וּשְׁתּוּ בַיַּיִן מִסִּקְתִּי:

Come, eat of my bread, and drink of the wine which I have' mingled

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

משלי ט, ה.

67 בעת רצון עניתיך

"בעת רצון עניתיך". המצוות של ישראל מעוררות למעלה "עת רצון", ובאמצעותה באה התשובה.

Isaiah 49:8 ישעיהו מ"ט:ח

כה אמר ה' בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך ואצרך ואתגדל לברית עם להקים ארץ להנחיל נחלות שממות:

Thus saith the L-RD: In an acceptable time have I answered thee, And in a day of salvation have I helped thee; And I will preserve thee, and give thee For a covenant of the people, To raise up the land, To cause to inherit the desolate heritages

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישע"י מט, ח.

68

בארץ ישראל אמרו שמפתח הפרנסה נמצא גם הוא בידו של ה' לבדו, כפי שנאמר: "פותח את ידך".

Taanit 2b:2 תענית ב"ב:ב

במערכא אמרי: אף מפתח של פרנסה, דכתיב: "פותח את ידך וגו'". ורבי יוחנן, מאי טעמא לא קא חשיב להא? אמר לה: גשמים היינו פרנסה.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

69

מי שאומר "תהילה לדוד" (תהלים קמ"ה) שלוש פעמים ביום, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, מפני שהמזמור מסודר לפי האלף-בית ויש בו את הפסוק "פותח את ידך".

Berakhot 4b:19 ברכות ד' ב:יט

אלא משום דאית בקה "פותח את ידך", ניקא "הלל הגדול" דכתיב בקה "נתן לחם לכל בשר".

No, the reason is that it contains the verse, "Thou openest Thy hand and satisfiest every living thing with favour" (Ps. cxlv. 16). Then let him say the Great Hallel which includes "Who giveth food to all flesh" (ibid. cxxvi. 25)

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

70 ופותח את ידך

"פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון". הפסוק נקרא כאן כפתיחת הידיים וכהמשכת הרצון העליון לכל מדרגה של חיי".

Psalms 145:16 תהילים קמ"ה:טז

פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

Thou openest Thy hand, And satisfiest every living thing with favour

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

71 ופותח את ידך

בעת רעב ומגפה, רבי שמואל בר נחמני אומר להתפלל על הרעב, שכן כשהי נותן שפע, הוא נותנו לחיים, כפי שנאמר: "פותח את ידך ומשביע לכל חי".

Taanit 8b:7 תענית ח' ב:ז

בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא, אמרי: היכי נעביד? ניבעי רחמי אתרתי — לא אפשר. אלא ליבעי רחמי אמותנא, וכפנא ניסבול. אמר להו רבי שמואל בר נחמני: ניבעי רחמי אפנא, דכי יתיב

רחמנא שובעא — לחיי הוא דתייב, דכתיב: "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

72 ופותח את ידך

המדרש משווה בין הגשם לתחיית המתים: על שניהם נאמרו לשונות של "יד" ו"פתיחה", ולעניין היד הוא מביא את הפסוק "פותח את ידך". זהו הראשון בפרקי בראשית רבה שהטקסט מונה.

Bereshit Rabbah 13:6 בראשית רבה י"ג:ו

... בוז יד ובוז יד, בוז פתיחה ובוז פתיחה. בוז יד, שנאמר (יחזקאל לז): היתה עלי יד וגו'. ובוז יד, פותח את ידך. בוז פתיחה, (דברים כח): יפתח ה' לך. ובוז פתיחה (יחזקאל לז): הנה אני פותח את קברותיכם וגו'. רבי יודן בשם ר"א בר אבינא אמר: בוז שירה ובוז שירה. בוז שירה, (ישעיה מב): ירונו יושבי סלע. ובוז שירה, (תהלים סה): יתרועעו אף ישירו. רבי חייא בר אבא אמר: וגדולה מתחיית המתים. שתחיית המתים לאדם וזהו לאדם ולבהמה. תחיית המתים לישראל וזו לישראל ולעובדי כוכבים. עובד כוכבים אחד שאל ...

Rabbi Hiyia bar Abba said: It is of equal importance to the revival of the dead. Rabbi Abba and Rabbi Hiyia in the name of Rabbi Abba said: Indeed, the Sages placed it in [the prayers in the blessing of] the revival of the dead.prayer. In regard to this one [rain] a hand is mentioned, and in regard to that one [the revival of the dead] a hand is mentioned; in regard to this one [rain], opening up is mentioned, and in regard to that one [the revival of the

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

73 ופותח את ידך

על הפסוק "ויזכור אלקים את רחל": מלבד מפתח של רחם, יש אומרים שגם מפתח הפרנסה נתון בידו של ה', ככתוב: "פותח את ידך".

Bereshit Rabbah 73:4 בראשית רבה ע"ג:ד

... מפתח של רחם, מניין? שנאמר: ויפתח את רחמה. ויש אומרים: אף מפתח של פרנסה, שנאמר (תהלים קמה): פותח את ידך וגו'.

G-d remembered Rachel." What remembrance did he re- member for her? It was her silence for her sister, when they were giving him [Jacob] Leah. She knew, and she was silent. "G-d remembered Rachel." Thus it should be, as she introduced her rival wife into her house. Rav Huna and Rav Aha said in the name of Rabbi Simon: "Dan, Joseph, and Benjamin" (I Chronicles 2:2). By the merit of Dan, [Bilha's son], Rachel was remembered; by the merit of Dan, Joseph ... - "and Benjamin were produced. "He opened her womb

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

74 ופותח את ידך

בוהר בפרשת וירא: ה' משגיח על העולם כולו כדי לתת לכל ברייה את מזונה ואת כל צורכה, ככתוב: "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון".

Zohar, Vayera 16:230-18:251 ספר זוהר, וירא ט"ז:ר"ל-י"ח:רנ"א

R. Hizkiah here discoursed on the verse: For he looketh to the ends of the earth, and seeth under the whole heaven (Job 28, 24). 'How incumbent it is', he said, 'upon the sons of men to contemplate the works of the Almighty and to busy themselves in the study of the Torah day and night, for

through him who thus busies himself the Almighty is glorified on high and below. The Torah indeed is a tree of life for all those who occupy themselves with it, affording them life

...

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

75 ופותח את ידך

הזוהר בפרשת בשלח, בדינונו במו, מביא את הפסוק הזה; הטקסט מונה אותו בין המקומות שבהם דורשים את הפסוק.

Zohar, Beshalach 28:377-388
BEHOLD, I WILL RAIN BREAD FROM HEAVEN FOR YOU. R. Jose meditated here on the verse: "Thou openest thine hand and satisfiest every living thing according to thy will" (Ps. 145, 16). 'In the preceding verse,' he said, 'it is written: "The eyes of all wait upon thee, and thou givest them their meat in due season". All living beings wait upon, and lift up their eyes to the Holy One for food, but the "sons of Faith" must not merely wait, but also pray for their daily bread

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

76 ופותח את ידך

הזוהר בפרשת פנחס מביא את הפסוק הזה; הטקסט מונה אותו בין המקומות שבהם דורשים את הפסוק.

Zohar, Pinchas 42:237-57:348 ספר הזוהר, פנחס מ"ב:רל"ז-נ"ז:שמ"ח

77 ידיך פי יודיך

בתיקוני זוהר על הפסוק נאמר: "אל תקרי ידך אלא יודיך". והו המקור לדרשתו של אדמו"ר הזקן.

Tikkunei Zohar 7b:2 תיקוני הזוהר ז' ב"ב

ועוד ר'אן נקודי צריך ל'אחזק' עליהו, פתח בחושבן אותיותיו איהו יו"ד, וכתוב (תהלים קמה טז) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, ואוקמוהו אל תקרי ידך אלא יודיך, ואינון י"י מן יאהדונה"י, ובאן אתר מתפתחין בקריעת דאיהו פתח, ואיהו מפתח קליל אהדונה"י שית אתוון באמצע י"י, ותריין יודין עם קריעת דאיהו וי סליק לחושבן יהו"ה.

Tikkunei Zohar - Vocalized (Public Domain)

הערת קה"ת

ת"ז בהקדמה (ז, ב).

78 בגמרא נזכר פסוק פותח את ידך

ההערה מציינת ש"יהל אורי" על פסוק זה מונה את אותם מקורות ומצטט את נוסחם של כמה מהם; ראו גם עמ' 688.

הערת קה"ת

ראה ביהל אור ע' תקנה שמציין למ"מ אלו וכמה מהם מעתיק הלשונות. וראה גם שם ע' תרפה בסוף העמוד ואילך.

79 ומשביע לכל חי

על ברכת יעקב נאמר: הגאולה באה באמצעות מלאך, אך הפרנסה באה מהקדוש ברוך הוא, ככתוב: "פותח את ידך ומשביע לכל חי".

Bereshit Rabbah 97:3 בראשית רבה צ"ז:ג

... גאולה על ידי מלאך, המלאך הגואל אותי. ופרנסה, ע"י הקדוש ברוך הוא (תהלים קמה): פותח את ידך ומשביע לכל חי. רבי יהושע בן לוי אמר: קשין מזונותיו של אדם, כקריעת ים סוף, שנאמר (שם קלג): לגזור ים סוף לגזרים. וכתוב תמן (שם): נותן לחם לכל בשר. יברך את הנערים, זה יהושע וגדעון, הה"ד (יהושע ה): ויהי בהיות יהושע

ביריחו, וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וגו'. ויאמר לא כי אני שר צבא ה', עתה באתי. רבי יהושע בשם ר' חנינא בר יצחק: צעק מתוך צפורני רגליו, ויאמר: שר ...

May the angel who redeems me from all evil bless the lads, "and let my name and the name of my fathers, Abraham and Isaac, be called upon them, and may they proliferate like fish in the midst of the land" (Genesis 48:16). "May the angel who redeems me from all evil..." - Rabbi Yosei bar Halafta said: Sustenance is twice as difficult as childbirth. Regarding childbirth it is written: "In pain [be'etzev] you will bear children" (Genesis 3:16). Regarding sustenance it is ... written: "With pain [be'itzavon] as the plural of

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

80 ומשביע לכל חי רצון

לקראת סוף פרק כ' נאמר: הגאולה באה באמצעות מלאך, אך הפרנסה באה מהקדוש ברוך הוא עצמו, ככתוב: "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון".

Bereshit Rabbah 20:9 בראשית רבה כ':ט'

... המלאך הגואל אותי מכל רע. פרנסה על ידי הקב"ה, שנאמר (תהלים קמו): פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. רבי יהושע בן לוי אמר: גדולה מקריעת ים סוף, שנאמר (שם קלו): לגזור ים סוף לגזרים, ואומר (שם): נותן לחם לכל בשר וגו'.

In suffering you shall eat of it" - Rav Asi said: Earning a "livelihood is twice as difficult as childbirth. Regarding childbirth it is written, "in pain [be'etzev] you shall give birth to children," whereas regarding earning a livelihood it is written, "in suffering [be'itzavon] you shall eat of it." is an extended form of be'etzev, indicating a greater level of difficulty. Rabbi Eliezer and Rabbi Shmuel bar Nahman, Rabbi Eliezer said: Redemption is compared to earning a livelihood, and earning a livelihood to redemption, as it is stated: ... "He rescued

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

81 ומשביע לכל חי רצון

על המן, בפסוק "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים": המדרש מביא את הפסוק "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון", ומעמיד את דרך הניתנה של חי בניגוד לדרך הניתנה של בשר ודם.

Shemot Rabbah 25:3 שמות רבה כ"ה:ג

דבר אחר: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, הדא הוא דכתיב (תהלים קמה, טז): פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם, כל זמן שהספוג בידו, פותח ידו, אין טיפה יורד, קפץ ידו, הוא מוריד מים. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, הספוג בידו, שנאמר (שם סה, י'): פלג אלקים מלא מים. וכן (ישעיה מ, יב): מי מדד בשעלו מים, אם עצר אין המים יורדין, שנאמר (איוב יב, טו): הן יעצר במים ויבשו. ואומר (דברים יא, יז): ועצר ...

Another matter, "behold, I will rain down bread for you from the heavens," that is what is written: "You open Your hand, and satisfy the desire of every living being" (Psalms 145:16). Come and see that the nature of flesh and blood is unlike the nature of the Holy One blessed be He. The nature of flesh

85 ובניהו בן יהוידע בן איש חי

בוהר בפרשת ויצא נאמר: למעלה נקרא הקדוש ברוך הוא "חיי", ולמטה נקרא הצדיק "חיי". כמו שנאמר "בניהו בן יהוידע בן איש חי", שכן הצדיק נקרא "חיי העולמים".

Zohar, Vayetzei 38:359-41:371 ספר זוהר, ויצא ל"ח:שנ"ט-מ"א:שע"א R. Isaac then began a discourse on the verse: The L-rd liveth, and blessed be my Rock, and exalted be the G-d of my salvation (Ps. 18, 47). 'This verse', he said, 'has a recon-dite meaning We know that G-d is called "the living one". But this verse indicates that the perfectly righteous man also is called "living one", so that there is a righteous living one on high, and correspondingly a righteous living one here on earth. On high it is G-d who is called "living one", and here ...

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

86 ובניהו בן יהוידע בן איש חי

בוהר בפרשת ויגש מובא הפסוק "בניהו בן יהוידע בן איש חי". הטקסט מונה אותו בין המקומות שבהם הצדיק נקרא "חיי".

Zohar, Vayigash 5:46-6:57 ספר זוהר, ויגש ה':מ"ו-ו':נ"ז Hence again David said: "The dead praise not the L-rd" (Ibid. 115, 17), inasmuch as it is the due of the living to praise the Living One, but not of the dead. Hence "The dead praise not the L-rd.... But we will bless the L-rd" (Ibid. 17), we who are alive and have no lot or part in the side of death. Hezekiah also said: "The living, the living, he shall praise thee, as I do this day" (Is. 38, 19), as the living has kinship ... with the living; King

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

87 ובזה בראשית ד"ו ע"א

בהאוינו אדמו"ר חזקן מביא את אותו וזה (בראשית 6a) על "בניהו בן יהוידע": "מקבצאל" היא הבחינה העליונה הנסתרת, שהרמ"ז מסביר כקבוץ של שם אל, ו"יהוידע" נקרא דעת, התקשרות, שבאמצעותה נמשך האור פנימה.

הערת קה"ת

ראה לקמן האוינו עו, ג.

88 (עין מזה בגמרא רפ"ג דברכות . . ויגש ר"ז ב')

ההערה מציינת ש"אור התורה" על נ"ך, על הפסוק הזה העוסק בבניהו, מצטט את נוסח המקורות האלה ומפנה לעוד כמה מקומות.

הערת קה"ת

באוה"ת נ"ך כרך א ע' נא ע"פ הג"ל מעתיק הלשונות, ושם מציין לעוד כמה מקומות.

89 צדיק ה' בכל דרכיו

"הוי צדיק בכל דרכיו". כאן "צדיק" הוא החיבור העובר מעולם לעולם.

Psalms 145:17 תהילים קמ"ה:י"ז

צדיק ה' בקל־דרכיו וחסיד בקל־מעשיו:

The L-RD is righteous in all His ways, And gracious in all His works

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

90 עמוד אחד בעולם

רבי אלעזר בן שמוע אומר שהארץ עומדת על עמוד אחד, "וצדיק שמו", כמו

and blood is that when a sponge is in his hand, if he opens his hand no drop falls, but if he clenches his hand, it causes ... water to fall. But the Holy

Daat Shemot Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

82 הגמרא מביאה פסוק זה כדי להראות שהצדיקים נקראים "חיים" גם במיתתם. כאן מצוטט הפסוק בהקשר של הצדיק הנקרא "חיי".

Berakhot 18a:14 ברכות י"ח א:י"ד

אמר לקה: ומי ידעי כולי האי? והא כתיב: "והמתים אינם יודעים מאומה"! אמר לקה: אם קרית — לא שנית. אם שנית — לא שלשת. אם שלשת — לא פירשו לה. "כי החיים יודעים שמותו" — אלו צדיקים שבמיתתם נקראו חיים, שנאמר: "ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל הוא הבה את שני אראל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג".

He asked him, "Do they know all that ; for lo, it is written, 'The dead know not anything' (Eccles. ix. 5)?" He answered, "If thou hast read [this verse], thou hast not read it a second time ; if a second time, then not a third time ; and if a third time, its meaning has not been explained to thee. 'For the living know that they shall die' (ibid.) — this refers to the righteous who are called living even in their death ; as it is ... said

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

83 ובניהו בן יהוידע בן איש חי

"ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים". הצדיק נקרא "איש חי", מפני שהוא מעביר חיים מעולם לעולם.

II Samuel 23:20 שמואל ב כ"ג:כ'

ובניהו בן־יהוידע בן־איש־חיל (חי) רב־פעלים מקבצאל הוא הבה את שני אראל מואב והוא ירד והכה את־הארי (האריה) בתוך הבאר ביום השלג:

And Benaiah the son of Jehoiada, the son of a valiant man of Kabzeel, who had done mighty deeds, he smote the two altar-hearths of Moab; he went down also and slew a lion in ;the midst of a pit in time of snow

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

84 ובניהו בן יהוידע בן איש חי

הזהר מפרש את הפסוק כרומז לסודות עליונים: "בן איש חי" הוא הצדיק, "חיי העולמים", ו"רב פעלים" הוא אדון כל המעשים והכוחות, שכן כולם באים ממנו.

Zohar, Introduction 12:84-92 ספר זוהר, הקדמה י"ב:פ"ד-צ"ב

He thereupon began to discourse on the verse: And Benaiah the son of Jehoiada, etc. (II Sam. 23, 20). 'This verse', he said, 'has been well explained-in addition to its literal meaning-to signify high mysteries of the Torah. "Benaiah the son of Jehoiada" (i.e. son of G-d, son of knowing-G-d) contains an allusion to wisdom, and is a symbolic appellation which influences its bearer. "The son of a living man" indicates the "Zaddik, the life of the universe". "Mighty of deeds" signi-fies the Master of all actions and of all

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

שנאמר "צדיק יסוד עולם".

Chagigah 12b:3 חגיגה י"ב ב:ג

וחכמים אומרים: על שנים עשר עמודים עומדת, שנאמר: "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל". ויש אומרים: שבעה עמודים, שנאמר: "תצבה עמודיה שבעה". רבי אלעזר בן שמעון אומר: על עמוד אחד, וצדיק שמו, שנאמר: "וצדיק יסוד עולם".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

חגיגה יב, ב. ספר הבהיר סי' מד [ב]. הובא בזה"ב (רעא, א). [כ].

91 עמוד אחד בעולם וצדיק שמו

קטע המובא בזהר מלמד על עמוד הנמתח מן הארץ עד לרקיע, "וצדיק שמו"; הוא נושא את העולם כולו, ולכן אפילו צדיק אחד מקיים את העולם.

Zohar, Addenda, Volume II 3:10-18 ספר הזהר, תוספות, כרך ב:ג:י"ח

92 קרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת

"הוי קרוב לכל קוראיו, לכל אשר יקראוהו באמת". הקרבה תלויה בכך שקוראים "באמת".

Psalms 145:18 תהילים קמ"ה:י"ח

קרוב ה' לכל־קראיו לכל אשר יקראוהו באמת:

The L-RD is nigh unto all them that call upon Him, To all that call upon Him in truth.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

93 קרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת

בזהר פרשת חוקת: ה' קרוב רק למי שיוודע לקרוא לו; "מהו באמת?" שיוודעים לעורר את דבר האמת כראוי.

Zohar, Chukat 10:70-11:79 ספר הזהר, חקת י"ע-י"א:ע"ט

1The first 11 lines of the Hebrew text do not appear in our translation.AND THE PEOPLE SPAKE AGAINST GOD AND AGAINST MOSES. That is to say, they spoke against G-d and wrangled with Moses. WHEREFORE HAVE YE BROUGHT US UP: they put all faces [i.e. G-d and Moses] on the same level. Therefore there were sent among them serpents that burnt them like fire, and the fire entered their bodies and they fell dead. THAT IS THE WELL WHEREOF THE L-RD SAID UNTO ... MOSES, GATHER THE PEOPLE, ETC. This well

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

94 קרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת

בזהר פרשת בשלח: מי שקורא כראוי אל היכלו של המלך, עליו נאמר "הוי קרוב לכל קוראיו, לכל אשר יקראוהו באמת"; "באמת" פירושו לדעת לייחד את השם הקדוש.

Zohar, Beshalach 19:274-286 ספר הזהר, בשלח י"ט:ער"ד-רפ"ו

Concerning him it is written, "The L-rd is nigh to all who call upon him, to all that call upon him in truth" (Ps. 145, 18). The words "in truth" have the same significance as in the verse, "Thou wilt give truth to Jacob" (Micah 7, 20), "truth" here meaning the full knowledge which enables the worshipper perfectly to unite the letters of the Holy Name in prayer, which is indeed the true service of the Holy Name

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

95 קרוב ה' לכל אשר יקראוהו באמת

בזהר פרשת האזינו: מי שקורא בלי לדעת למי הוא קורא, הקדוש ברוך הוא רחוק ממנו; לכן מוסיף הפסוק: "לכל אשר יקראוהו באמת".

Zohar, Ha'Azinu 6:202-9:211 ספר הזהר, האזינו ו':ר"ב-ט':ר"א
R. Jose said: 'G-d first called Israel "holy", as it is written, "For thou art a holy people", etc. (Deut. 14, 2). Then He called them "holiness", as it is written, "Israel is holiness (kodesh) to the L-rd, the firstfruits... 1The last 16 lines of the Hebrew text do not appear in our translation.in that through them all the divine adornments are not in their proper condition

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

96 שישים אליו לבו

"אם ישים אליו לבו". כאן משתמשים במילים אלה לתיאור אדם שמכוון את לבו אל ה', כלומר קורא "באמת".

Job 34:14 איוב ל"ד:י"ד

הערת קה"ת

איוב לד, יד.

97 ובמדרש איכה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

פ"ג.

98 ובמדרש מגלת אסתר

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

פ"ז.

99 רצון יראיו יעשה

"רצון יראיו יעשה, ואת שוועתם ישמע ויושיעם". כאן מפרשים שה' "עושה" רצון בקרב יראיו.

Psalms 145:19 תהילים קמ"ה:י"ט

רְצוֹן־יִרְאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיֹשִׁיעֵם:

He will fulfil the desire of them that fear Him; He also will hear their cry, and will save them

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

100 ועיני רצון יראיו יעשה פי שנעשה גם למטה

ההערה מפנה ל"אור התורה" על תצווה לעניין פירוש זה של "רצון יראיו יעשה": הרצון "נעשה" גם למטה, אצל יראיו.

הערת קה"ת

ראה אוה"ת פ' תצוה ע' איתקפח.

101 רוצה ה' את יראיו

"רוצה הוי' את יראיו, את המייחלים לחסדו". זהו הפסוק שעליו מבארים הזהר והרמ"ז שה' ממלא אותם באור רצונו.

Psalms 147:11 תהילים קמ"ז:יא

רוֹצֵה ה' אֶת־יִרְאָיו אֶת־הַמְיַחֲלִים לְחֶסֶד:

The L-RD taketh pleasure in them that fear Him, In those that wait for His mercy

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

102 רוצה ה' את יראיו

הזהר בפרשת מקץ דורש את הפסוק "הוי רוצה את יראיו"; הרמ"ז מסביר שה' משפיע להם את אור רצונו העליון וממלא אותם בו.

Zohar, Miketz 3:28-4:39 ספר הזהר, מקץ ג' כ"ח-ד' ל"ט
THEN PHARAOH SENT AND CALLED JOSEPH, AND THEY BROUGHT HIM QUICKLY (vayerizuhu) OUT OF THE DUNGEON. R. Abba discoursed on the verse: The L-rd taketh pleasure (roze) in them that fear him, in those that wait for his mercy (Ps. 147, 11). 'G-d indeed takes pleasure in the righteous', he said, 'because they promote peace in the upper world and in the lower world, and cause the bride to join her husband; and therefore G-d takes pleasure in those that fear Him and do His will

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

8 פסוקה

103 מצות צריכות כוונה

מהמשנה העוסקת בקריאת שמע, "אם כיוון את לבו", מסיק התלמוד ש"מצוות צריכות כוונה". אדמו"ר חזקן מפרש את הכוונה כהתאמת הרצון שלמטה לרצון שלמעלה.

Berakhot 13a:22-25 ברכות י"ג א' כ"ב-כ"ה

גמ' שמע מינה מצות צריכות כוונה. מאי "אם כיוון לבו" — לקרות. לקרות! וְהָאֵל קָא קְרִי! בְּקוֹרָא לְהַגִּיתָ. תְּנוּ רַבְנָן: קְרִיאת שְ�מַע כְּכַתְּבָהּ, דְּבְרִי רַבִּי. וְחֻקִּים אוֹמְרִים: כָּל לֶשׁוֹן.

GEMARA Is the conclusion to be drawn [from the opening sentence of the Mishnah] that the performance of the commandments requires Kawwanah? No; for] what means If he directed his heart to read? Just to read [in the Torah for the sake of study]. But he was reading! [It is to differentiate him] from one who is reading [the Torah] for the purpose of correcting. Our Rabbis have taught: The Shema' must be read as it is written: These are the words of Rabbi; but the Sages

... say

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות יג, א. וש"נ. הובא בש"ע או"ח סי"ב.

104 ע"פ אחרי ה' אלקיכם תלכו

במאמר זה, על "את מצוותי תשמרו", המצוות הן רצון ה' הנמשך אל הנפש, כדי לעורר גם את רצונה שלה כלפיו, "כמים הפנים לפנים": עשה רצונו כרצונך". זהו אותו תיאום בין הרצון שלמעלה לרצון שלמטה המתבאר כאן.

הערת קה"ת

לעיל פ' ראה.

105 וע"פ כי תצא

ב"ב 36b, במאמר "כי תצא" המופיע קודם לכן בפרשה זו, נדרש "בקשו פני" כחיפוש הנקודה הפנימית שבלב, "רצון הלב" הנסתר, והבאתה לידי גילוי באמצעות "את פניך הוי' אבקש": פנימיות רצונו של ה' הנמשכת באמצעות התורה והמצוות.

הערת קה"ת

לעיל לו, ב.

106 ורצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע

"רצון יראיו יעשה, ואת שועתם ישמע ויושיעם". חלקו השני של הפסוק מתאר את זעקת הנשמה מתוך מצוקה.

Psalms 145:19 תהילים קמ"ה:י"ט

רְצוֹן־יְרָאִיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם:

He will fulfil the desire of them that fear Him; He also will hear their cry, and will save them

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

107 ויצעקו אל ה' בצר להם

"ויצעקו אל הוי' בצר להם, ממצוקותיהם יושיעם". הזעקה שמביאה ישועה ומרוממת את הנשמה.

Psalms 107:6 תהילים ק"ז:ו

וַיִּצְעֲקוּ אֶל־ה' בְּצָר לָהֶם מִמִּצְּוֹקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם:

Then they cried unto the L-RD in their trouble, And He delivered them out of their distresses

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קז, ו.

108 הערת קה"ת מפנה Deuteronomy 21:10-25:19 למילים האלה.

Deuteronomy 21:10-25:19 דברים כ"א:י"ב-כ"ה:י"ט

9 פסוקה

109 אם ישראל עושין תשובה נגאלין

רבי אליעזר: "אם ישראל עושין תשובה — הם נגאלים, ואם לאו — אינם נגאלים". אדמו"ר חזקן שואל מדוע נדרשת תשובה גם ממי שאינם חוטאים.

Sanhedrin 97b:14-15 סנהדרין צ"ז ב' י"ד-ט"ו

אמר רב: כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים. ושמאל אמר: דיו לאכל שיעמוד באכלו. כתנאי: רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה — נגאלין, ואם לאו — אין נגאלין. אמר לו רבי יהושע: אם אין עושין תשובה אין נגאלין? אלא הקדוש ברוך הוא מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן, וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב. תניא אידך: רבי אליעזר אומר, אם ישראל עושין תשובה — נגאלין, שנאמר: "שובו ...

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

סנהדרין צז, ב.

110 ואגודים יחד

ההערה מפנה לאור התורה על בא, להרחבה בעניין אגודה, שבה שלוש הקווים קשורים יחד.

הערת קה"ת

ראה אוה"ת בא ע' שיא בענין אגודה.

10 פסוקה

111 ואגודתו על ארץ יסדה

"הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה". כאן נדרשים שני חלקי הפסוק: "אגודתו" היא ישראל המאגדים יחד, ובאמצעותה ה' "בונה בשמים

מעלותיו".

Amos 9:6 עמוס ט"ו:

הבונה בשמים מעלותו ואגדתו על־ארץ יסדה הקרא למי־הים וישפכם
על־פני הארץ הי שמו:

It is He that buildeth His upper chambers in the heaven, And
hath founded His vault upon the earth; He that calleth for
the waters of the sea, And poureth them out upon the face of
the earth; The L-RD is His name

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

עמוס ט, ו.

112

ארבעת המינים אגודים אחד, וכך גם ישראל מתקבלים ברצון רק כשהם
כולם באגודה אחת, כפי שנאמר: "ואגודתו על ארץ יסדה". בהערה של
קה"ת מצוטט הדבר כפי שהוא מופיע באור התורה: כשמתענים, אין נענים
עד שכולם, צדיקים ורשעים, יהיו באגודה אחת.

Menachot 27a:23 מנחות כ"ז א:כ"ג

וכן ישראל בהרצאה עד שיהו כולן באגודה אחת שנאמר (עמוס ט, ו)
הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה

Wikisource Talmud Bavli (CC-BY-SA)

113

כפי שמצוטט בהערה של קה"ת, כל תענית שאינה כוללת את חוטאי
ישראל אינה תענית, שנאמר: "ואגודתו על ארץ יסדה".

Keritot 6b:18 כריתות ו' ב:י"ח

אמר רב חנא בר בונא אמר רבי שמעון הסידיא: כל תענית שאין בה
מפושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלפנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם
סממני קטרת. אב"י אמר: מהכא: "ואגדתו על ארץ יסדה"

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

114 ואגודתו על ארץ יסדה

ארבעת המינים של הלולב הם ארבעה סוגים של יהודים: יש בהם בעלי
תורה ומעשים טובים ויש שאין בהם. הי אומר: יהיו כולם אגודים באגודה
אחת וכפרו זה על זה; ואז הוא מתעלה, כפי שנאמר: "ואגודתו על ארץ
יסדה".

Vayikra Rabbah 30:12 ויקרא רבה ל':י"ב

115 משא"כ בזמן שאין בית המקדש קיים בנוי דאברהם בגלותא דאדום

שם אדמו"ר הוקן חזור למאמר הזה, בעניין "אם ישראל עושין תשובה
נגאלין" ובעניין "אגודות", ומוסיף שכדי להמשיך את ה"לבוש" באמצעות
המצוות צריך לקבל תחילה עול מלכות שמים; כשמסירים את העול, גם מי
שמקיים את כל המצוות אינו ממשיך דבר. הוא מביא שם גם סדרה של
קטעים מן הוזהר.

הערת קה"ת

ראה לקמן שה"ש יז, ב.

116 מפורז ומפורד

דברי המן: "ישנו עם אחד מפורז ומפורד בין העמים". כאן הם נקראים
כתיאור של ישראל המפולגים בגלות, ההפך מ"אגודה".

Esther 3:8 אסתר ג':ח'

ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם־אחד מפורז ומפורד בין העמים בכל
מדינות מלכותך ודתיהם שנות מכל־עם ואת־דתי המלך אינם עשים
ולמלך אין־שנה להנתיקם:

And Haman said unto king Ahasuerus: 'There is a certain
people scattered abroad and dispersed among the peoples
in all the provinces of thy kingdom; and their laws are di-

verse from those of every people; neither keep they the
king's laws; therefore it profiteth not the king to suffer them

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

אסתר ג, ח.

117 שזהו הענין הנז' בגמ'

על סימן התו בחזון יחזקאל אומר שמואל שהוא מציין כי "תמה זכות
אבות". אדמו"ר הזקן מציע שהכוונה היא שהתגלות אינה כפי שהייתה
בזמן בית המקדש.

Shabbat 55a:11-12 שבת נ"ה א:י"א-י"ב

ומאי שנא "תיו"? אמר רב: "תיו" — תחיה, "תיו" — תמות. ושמואל
אמר: תמה זכות אבות. ורבי יוחנן אמר: תחזון זכות אבות. ור' לוי
אמר: "תיו" — סוף חותמו של הקדוש ברוך הוא, דאמר רבי חנינא:
חותמו של הקדוש ברוך הוא "אמת". (אמר) רבי שמואל בר נחמני
[אמר]: אלו בני אדם שקימו את התורה כלה מאליהם ועד תיו.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

שבת נה, א.

118 לעולם זכות אבות קיימת

לאחר הדעות השונות בשאלה מתי תמה זכות אבות, אומר רבי אחא שהיא
קיימת לעולם. אדמו"ר הוקן חזור לכך בפסקה 15.

Vayikra Rabbah 36:6 ויקרא רבה ל"ו:ו'

119 ברבות אמור ספ"ל

ההערה מביאה את המדרש כפי שהוא מובא באור התורה על נ"ך: ארבעת
מיני הלולב הם ישראל, המאוגדים באגודה אחת ומכפרים זה על זה,
והקביה מתעלה כשעושים אותם לאגודה אחת. היא מפנה גם לאור התורה
על בא.

הערת קה"ת

לענין מינים שבלולב אלו ישראל כו' יוקשרו כולם אגודה אחת והם מכפרים
אלו על אלו . ואימתי הוא מתעלה כשהן עשויין אגודה אחת שנאמר
ואגודתו" — אוה"ת נ"ך כרך ב ע' תתצו. ראה ג"כ אוה"ת פ' בא ע' ב'תרלא.

120 ובפ' בהעלותך פט"ו

ההערה מביאה את המדרש כפי שהוא מצוטט באור התורה: "כונה...
ואגודתו יסדה" נמשל לארמון שנבנה על גבי ספינות.

הערת קה"ת

זשה' הבונה כו' ואגודתו כו' לפלטיין שהיתה בנויה ע"ג הספינות כו' —
אוה"ת נ"ך כרך ב ע' תתצו.

121 ובגמרא פ"ג דמנחות דכ"ז ע"א

ההערה מביאה את הקטע הזה ממנחות כפי שהוא מובא באור התורה:
כשמתענים, אין נענים עד שכולם יהיו באגודה אחת — צדיקים ורשעים.

הערת קה"ת

כשהן מתעניין אין נענין עד שיהיו כולן באגודה אחת צדיקים ורשעים —
אוה"ת נ"ך כרך ב ע' תתצו.

122 ובפ"ק דכריתות ד"ו ע"ב

ההערה מביאה את הקטע הזה מכריתות כפי שהוא מובא באור התורה:
תענית שאין בה חוטאים מיראל אינה תענית, משום שנאמר "ואגודתו".

הערת קה"ת

כל תענית שאין בה מפושעי ישראל כו' נאמר ואגודתו — אוה"ת נ"ך כרך ב
ע' תתצו.

123 הבונה בשמים מעליותיו

"הבונה בשמים מעליותיו ואגודתו על ארץ יסדה". כאן נדרשים שני חלקי הפסוק: "אגודתו" היא ישראל המאוגדים יחד, ובאמצעותה ה' "בונה בשמים מעליותיו".

Amos 9:6 עמוס ט:ו

הבונה בשמים מעלותו ואגודתו על־ארץ יסדה הקרא למי־הים וישפכם על־פני הארץ ה' שמו:

It is He that buildeth His upper chambers in the heaven, And hath founded His vault upon the earth; He that calleth for the waters of the sea, And poureth them out upon the face of the earth; The L-RD is His name

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

עמוס ט, ו.

124 ובמאור"א אות א' סי' כ"ט

כפי שהערה מצטטת, מאורי אור אומר ש"אגודת אזור" נקראת יסוד, ושאגודה אינה פחותה משלושה: יסוד עם נצח והוד.

הערת קה"ת

"אגודת אזור נק' היסוד ונראה לי שאין אגודה פחות משלושה דהיינו ב' בעינין נצח והוד עמו עכ"ל" — אוה"ת פ' בא ע' שכב.

125 במאור"א אות ע' סליה

ההערה מפנה לאור התורה על נ"ך בהקשר לערך זה במאורי אור בעניין "מעליותיו".

הערת קה"ת

ראה אוה"ת נ"ך כרך א ע' רעח.

126 ותתפלל חנה על הוי'

"והיא מרת נפש, ותתפלל על הוי'". הפסוק מובא בין המקומות שבהם "על" פירושו "מעל", ביחס ל"חדרים העליונים".

I Samuel 1:10 שמואל א':י

והיא מרת נפש ותתפלל על־ה' ובכה תבכה:

and she was in bitterness of soul—and prayed unto the L-RD, and wept sore

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

127 בזח"ג ס"פ צו דליה א'

כפי שהערה מביאה מאור התורה, הוזהר בסוף פרשת צו מפרש את "ואגודתו על ארץ יסדה": אצילות, המאוחדת באחדות עם המלכות, נקראת אגודה.

הערת קה"ת

"פ"י בפי' ואגודתו על ארץ יסדה כי האצילות מיוחד ביחוד עמה נק' אגודה" — אוה"ת פ' בא ע' שכא. וראה שם ע' שכג.

128 בפרדס ערך אגודה

ההערה אומרת שהערך "אגודה" בפרדס הועתק באור התורה על בא ובאור התורה, עניינים.

הערת קה"ת

מועתק באוה"ת פ' בא ע' שכא, אוה"ת ענינים ע' סו.

129 קוב"ה סליק לעילא לעילא

הוזהר בפרשת ויקרא: כשבית המקדש אינו עומד על תילו, הקדוש ברוך הוא עולה למעלה מעלה. באותו קטע נדרש גם הפסוק "מרחוק הוי' נראה

ל"י.

Zohar, Vayikra 49:342-51:352 ספר הזהר, ויקרא מ"ט:שנ"ב-נ"א:שנ"ב

She lifted up her voice, and higher and lower angels fell a-quaking and the voice ascended to the place where the King abode, and the King was minded to turn the world into chaos again. Thereupon many armies and hosts went down to meet Her, but She would not accept consolation. Hence it is written, "A voice is heard in Ramah, Rachel weeping for her children because they are not"; or, as we should rather translate, "He is not" (enennu), referring to the Holy King ... who had gone aloft and

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

130 ע"פ וראא אל אברהם

במאמר ההוא, ה"מעלה" וה"מטה" וארבע הרוחות המצויות בכל עולם מתאחדות עם אחדות ה' השורה בתוכן; ואילו הקדוש ברוך הוא, בכבודו ובעצמו, נעלה רכבות מדרגות מכל הממדים האלה, הגשמיים והרוחניים.

הערת קה"ת

ראה תו"א נה, ג.

131 ובפשעכם שולחה אמכם

"ובפשעכם שולחה אמכם". ה"אם", כנסת ישראל, נשלחת לגלות.

Isaiah 50:1 ישעיהו נ':א

כה אמר ה' א' זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיך או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעכם שלחתי אתכם:

Thus saith the L-RD: Where is the bill of your mother's divorcement, Wherewith I have put her away? Or which of My creditors is it To whom I have sold you? Behold, for your iniquities were ye sold, And for your transgressions was your mother put away

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישע"י נ, א.

132 ע"פ יתום ואלמנה יעודד

ההערה אומרת שהמאמר על "עושה משפט יתום ואלמנה" נמצא בסידור עם דא"ח.

הערת קה"ת

סידור עם דא"ח.

133 יתום ואלמנה יעודד

"עושה משפט יתום ואלמנה". זהו הפסוק מן המאמר שאליו מתייחס אדמו"ר הזקן, העוסק בהמשכת הרצון העליון באמצעות המצוות.

Psalms 146:9 תהילים קמ"ו:ט

ה' שִׁמְרֵ אֶת־יְגֵרִים יְתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רָשָׁעִים יַעֲזוֹב:

The L-RD preserveth the strangers; He upholdeth the fatherless and the widow; But the way of the wicked He maketh crooked.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

134 ממעמקים קראתיך

"ממעמקים קראתיך הוי'". קריאת התשובה מן המעמקים מגיעה אל

המדרגה שהסתלקה למעלה.

Psalms 130:1 תהילים ק"ל:א

שיר המעלות ממעמקים קראתיה הי

A Song of Ascents. Out of the depths have I called Thee, O L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

135 התשובה הוא תשוב הי

הזוהר מפרש תשובה כ"תשובה הי"י: הה"א של השם חוזרת למקומה.

Zohar III, 122a זח"ג קכב, א

הערת קה"ת

זח"ג קכב, א.

136 מרחוק הי נראה לי

"מרחוק הי נראה לי". לפי פירוש הזוהר, הפסוק עוסק בתשובה, שבאמצעותה הרחוק נעשה קרוב.

Jeremiah 31:3 ירמיהו ל"א:ג

מרחוק הי נראה לי ואהבת עולם אהבתיך עלי כן משכתיך חסד:

From afar the L-RD appeared unto me.' 'Yea, I have loved' thee with an everlasting love; Therefore with affection have I drawn thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

137 ושקל בפלס הרים

"ושקל בפלס הרים". זהו הפסוק מן המאמר שמביא אדמו"ר הזקן בקשר למרידות של מי שחש שהוא רחוק מהי.

Isaiah 40:12 ישעיהו מ"ב

מימד בשעלו מים ושמים בחרת תכן וכל בשלש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים:

Who hath measured the waters in the hollow of his hand, And meted out heaven with the span, And comprehended the dust of the earth in a measure, And weighed the mountains in scales, And the hills in a balance

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

138 השיבנו הי אליך

"השיבנו הי אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם". "קדם" נדרש כאן כרומז למדרגה של "פנים בפנים".

Lamentations 5:21 איכה ה:כ"א

השיבנו אליך ונשובה חדש ימינו כקדם:

Turn Thou us unto Thee, O L-RD, and we shall be turned; Renew our days as of old

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

איכה ה, כא.

פסקה 11

139 זאת המצוה כי לעשות בארץ

"וזאת המצוה, החוקים והמשפטים... לעשות בארץ". פסוק זה מקדים את פרשת שמע, ומעלה את השאלה מדוע נאמר "בארץ".

Deuteronomy 6:1 דברים ו:א

וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה הי אלקיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה:

Now this is the commandment, the statutes, and the ordinances, which the L-RD your G-d commanded to teach you, that ye might do them in the land whither ye go over to possess it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

140 וזכרתם את כל מצות הוי

מפרשת ציצית: "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות הוי". המאמר על כך מסביר את המדרגות של ההמשכות שהמצוות ממשיכות.

Numbers 15:39 במדבר ט"ו:ל"ט

והיה לכם לציצת וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות הי ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם:

And it shall be unto you for a fringe, that ye may look upon it, and remember all the commandments of the L-RD, and do them; and that ye go not about after your own heart and your own eyes, after which ye use to go astray

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

141 כביאור ע"פ קול דודי

שם מסביר אדמו"ר הזקן מדוע המצוות נקראות "פירות": כמו זרע הנזרע בארץ, נרקב וצומח לעץ הנושא פרי מאותו המין, מכוח כוח הצמיחה הרוחני שבארץ, מן הפסוק "תדשא הארץ".

הערת קה"ת

לקמן שה"ש טז, א.

142 פ"ט דסוטה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

מו, סע"א.

143 בצלו חמדתי וישבתי

"בצלו חמדתי וישבתי, ופריו מתוק לחכי". "הצל" הוא אור מקיף, וה"פרי" הוא אור פנימי.

Song of Songs 2:3 שיר השירים ב:ג

בתפוחי בצעי הער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי:

As an apple-tree among the trees of the wood, So is my beloved among the sons. Under its shadow I delighted to sit, And its fruit was sweet to my taste

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

Leviticus 2:1 ויקרא ב:א

ונפש כיתקריב קרבן מנחה להי סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה:

And when any one bringeth a meal-offering unto the L-RD, his offering shall be of fine flour; and he shall pour oil upon it, and put frankincense thereon

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שה"ש ב, ג. עיין לעיל ויקרא ב, א.

144 בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק

הזוהר בפרשת לך לך מפרש פסוק זה על לימוד התורה: "בצלו" הוא הקדוש ברוך הוא, ו"פריו מתוק" הן דברי תורה.

Zohar, Lech Lecha 21:199-22:212 ספר הזוהר, לך לך כ"א קצ"ט-

כ"ב:ר"ב

According to another explanation, the words "the apple tree", "my beloved", and "in his shadow" all equally indicate the Holy One, blessed be He. "I delighted and sat": to wit, on the day when G-d revealed Himself on Mount Sinai and Israel received the Torah and said, "We will do and we will hearken" (Ex. 24, 7). "His fruit is sweet to my taste" refers to the words of the Torah which are called "sweeter than honey and the honeycomb" (Ps. 19, 11). Another explanation refers the "fruit" to the

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

145 גנתא לא עאל ביה ההוא גננא

הזוהר בפרשת תרומה על "ונהר יחרב ויבש": בגלות נפסקת ההמשכה, והגנן אינו נכנס לגן.

Zohar, Terumah 74:734-76:742 ספר הזוהר, תרומה ע"ד:תשל"ד-ע"ו:תשמ"ב

In that time one might think "the waters fail from the sea, and the flood decayeth and drieth up" (Job. 14, 11), so how can the world be sustained at all? Therefore it says that "a light is sown", that is to say, continually sown. Now from the time when the stream was cut off from the Garden, the Gardener has ceased to visit it; but the light sows itself, bringing forth fruit out of itself, like a garden which brings ... forth without being sown, though it must be admitted

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

146 לרחוק דא יעקב

הזוהר מפרש את "לרחוק" על יעקב. המקור מובא בין המקורות להבדל שבין ההמשכה הפנימית בזמן המקדש ובין ההמשכה כיום.

Zohar, Introduction 12:84-92 ספר הזוהר, הקדמה י"ב:פ"ד-צ"ב because of the twofold peace here below, one for Jacob and one for Joseph, as it is written, "Peace, Peace, to him that is far off and to him that is near" (Is. 57, 19): "to him that is far of" refers to Jacob, "and to him that is near" refers to Joseph. "To him that is far" is parallel to "From afar the L-rd appeared unto me" (Jer. 31, 3), as well as to "And his ... "sister stood afar off" (Exod. 2, 4); "and to him that is near

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

147 ובפ' בראשית . גבי על נהר כבר

ההערה מציינת שנוסח הקטעים הללו מהזוהר מצוטט באור התורה על נ"ך ועל שיר השירים.

הערת קה"ת

ראה הלשון באוה"ת נ"ך כרך א ע"ש. אוה"ת שה"ש ע"קל.

148 על נהר כבר

הזוהר מפרש את "על נהר כבר" שביחזקאל כנהר שמימיו ומעינינו נותקו, ושאינם זורמים עוד כבעבר. המקור מובא לעניין ההמשכה הפנימית שאינה יורדת בגלות.

Zohar, Introduction 12:92-104 ספר הזוהר, הקדמה י"ב:צ"ב-ק"ד He smote the strong lion of Moab" is a reference to the two "Temples that existed for His sake and drew their strength from Him, namely, the first Temple and the second Temple. But as soon as He departed, the flow of blessing from above ceased; "He", as it were, "smote" them, destroyed them, made an end of them, and the sacred Throne was over-

turned, as it is written, "as I was among the captives" (Ezek. 1, 1), implying that that divine essence called "I" was in captivity. "On the

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

149 במקום שבע"ת עומדין

רבי אבהו: "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם עומדים", כפי שנאמר: "שלום שלום לרחוק ולקרוב" — הרחוק תחילה.

Berakhot 34b:22-23 ברכות ל"ד ב:כ"ב-כ"ג

ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין — צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: "שלום שלום לרחוק ולקרוב". "לרחוק" ברישא, וחדר "לקרוב". ורבי יוחנן אמר לה: מאי "רחוק" — שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא. ומאי "קרוב" — שהיה קרוב לדבר עבירה, ונתרחק ממנו השתא.

This is at variance with the opinion of R. Abbahu who said : The place which the penitent occupy, the perfectly righteous are unable to occupy ; as it is said, "Peace, peace to him that is far off and to him that is near" — "to him that is far off [from G-d]" first, and then "to him that is near." But R. Johanan can reply : What means "To him that is far off"? To him who was far off from transgression from the first ; and ... what

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות לד, ב.

150 וברחמים גדולים אקבצך

"לרגע קטן עזבתיך, וברחמים גדולים אקבצך". הפסוקים שלפני "כי ההרים ימושו" מדברים על רחמים גדולים אלה.

Isaiah 54:7 ישעיהו נ"ד:ז

ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך:

For a small moment have I forsaken thee; But with great compassion will I gather thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

151 בהסבר על העגלה הערופה, שמביאים כשנמצא חלל ולא נודע מי הכהו, אומרת הגמרא שהיא מכפרת על מי שלא הניחו לו להוציא "פירות", ושואלת: "מאי פירות? מצוות".

Sotah 46a:22 סוטה מ"א:כ"ב

אמר רבי יוחנן בן שאול, מפני מה אמרה תורה: הביא עגלה בנחלה? אמר הקדוש ברוך הוא: קבא דבר שלא עשה פירות, ויערף במקום שאין עושה פירות, ויכפר על מי שלא הניחו[הו] לעשות פירות. מאי פירות? אילימא פריה ורביה — אלא מעתה אגזן ואפריס הכי נמי דלא ערפינן! אלא מצוות.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

פסוקה 12

152 וכולא קמיה כלא

"והכול נחשב לפניו כאין". משום ששום דבר אינו נחשב לפניו, רחמיו חלים על הכול.

Zohar, Introduction 20:188-22:199 ספר הזהר, הקדמה כ"קפ"ח-כ"ב:קצ"ט

The genuine type is that which makes a man fear his Master because He is the mighty ruler, the rock and foundation of all worlds, before whom all existing things are as nought, as it has been said: "and all the inhabitants of the earth are as nought" (Dan. 4, 32), and place his goal in that spot which is called yir'ah (fear).

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

פסוקה 13

153 ברוך מרחם על הבריות

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ברכת ברוך שאמר.

154 שישוב אל ה' וירחמהו

"יעזוב רשע דרכו... וישוב אל ה', וירחמהו". אדמו"ר הזקן קורא את המילים "וירחם עליי": השב מרחם, כביכול, על הניצוץ האלקי שבנפשו.

Isaiah 55:7 ישעיהו נ"ה:ז

הערת קה"ת

ישע"י נה, ז.

155 במקום שבע"ת עומדים צדיקים גמורים

רבי אבהו: "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם עומדים". כאן מוסבר שתשובה ממשיכה ממידת הרחמים הגדולה, שלמעלה מהשתלשלות המסודרת של המדרגות.

Berakhot 34b:22-23 ברכות ל"ד ב:כ"ב-כ"ג

ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין — צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: "שלוש שלום לרחוק ולקרוב". "לרחוק" פרישא, והדר "לקרוב". ורבי יוחנן אמר לה: מאי "רחוק" — שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא. ומאי "קרוב" — שהיה קרוב לדבר עבירה, ונתרחק ממנו השתא.

This is at variance with the opinion of R. Abbahu who said : The place which the penitent occupy, the perfectly righteous are unable to occupy ; as it is said, "Peace, peace to him that is far off and to him that is near" — "to him that is far off [from G-d]" first, and then "to him that is near." But R. Johanan can reply : What means "To him that is far off"? To him who was far off from transgression from the first ; and ... what

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

156 יפה שעה אי

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

אבות ד, יז.

157 יפה שעה אי כו

"יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא". בשעה אחת השב מדלג מן המדרגה הנמוכה ביותר אל הגבוהה ביותר.

Pirkei Avot 4:17 משנה אבות ד:י"ז

הוא הנה אומר, יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי העולם הבא. ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, מכל חיי העולם הזה:

He used to say: more precious is one hour in repentance and good deeds in this world, than all the life of the world to come; And more precious is one hour of the tranquility of the world to come, than all the life of this world

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

158 ברחמים גדולים אקבצך

"ברחמים גדולים אקבצך". המדרגה שלמעלה מהשתלשלות העולמות, שאלה מגיעה התשובה.

Isaiah 54:7 ישעיהו נ"ד:ז

ברגע קטן עזבתך וברחמים גדלים אקבצך:

For a small moment have I forsaken thee; But with great compassion will I gather thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

159 מדת הרחמנות שבסדר השתלשלות

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: Or HaTorah.

הערת קה"ת

ראה לקמן סב, ד. ובאוה"ת פי כי תשא ע' ב'סט.

פסוקה 14

160 כל חד לפום שיעורא דילי

הערת קה"ת מפנה Zohar I, 103a למילים האלה.

Zohar I, 103a זח"א קג, א

הערת קה"ת

זח"א קג, א-ב.

161 כל חד לפום שיעורא דיליה

על "נודע בשערים בעלה" מלמד הוזהר שהקדוש ברוך הוא נודע לכל אדם לפי מידתו. כאן: גם ידיעה זו היא כגשמיות ביחס לאור אין סוף.

Zohar, Vayera 9:153-164 ספר הזהר, וירא ט':קנ"ג-קס"ד

But of a truth the Holy One makes Himself known to every one according to the measure of his understanding and his capacity to attach himself to the spirit of Divine wisdom; and thus "Her husband is known", not "in the gates" (bishe'arim), but, as we may also translate, "by measure", 'though a full knowledge is beyond the reach of any being

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

פסוקה 15

162 קול דודי הנה זה בא

"קול דודי! הנה זה בא, מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות." יש לקרוא

זאת כהמשכה היורדת מדרגה לדרגה דרך השתלשלות העולמות.

Song of Songs 2:8 שיר השירים ב:ח'

קול דודי הנהיזה בא מדלג עליההרים מקפץ עליהגבעות:

Hark! my beloved! behold, he cometh, Leaping upon the mountains, skipping upon the hills

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ש"ש ב, ח.

163 כי חפץ חסד הוא

"לא יחזיק לעד אפו, כי חפץ חסד הוא." זהו חסדו של ה' עצמו, שלמעלה מהשתלשלות העולמות.

Micah 7:18 מיכה ז:י"ח

מי־אל כְּמוֹךָ נִשְׂא עֹן וְעָבַר עַל־פֶּשַׁע לְשֹׁאֲרֵית נִחְלָתוֹ לֹא־יִחַזֵּיק לְעַד אָפוֹ כִּי־חֶפֶץ חֶסֶד הוּא:

Who is a G-d like unto Thee, that pardoneth the iniquity, And passeth by the transgression of the remnant of His heritage? He retaineth not His anger for ever, Because He delighteth in mercy.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

מיכה ז, יח.

164 אשר נשבעת לאבותינו

"תתן אמת ליעקב, חסד לאברהם, אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם." חסדו של ה' עצמו מתלבש בחסדו של אברהם, ולכן זכות האבות לא תמה.

Micah 7:20 מיכה ז:כ'

תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ מִיָּמֵי קֶדֶם:

Thou wilt show faithfulness to Jacob, mercy to Abraham, As Thou hast sworn unto our fathers from the days of old.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

מיכה ז, כ.

165 ובד'ה ה' יחתו מריבו

שם מסביר אדמו"ר הזקן שהמתקת הדינים נעשית רק על ידי המשכה מחסד דעתיק, שלמעלה בהרבה מחסד דז"א, המכונה "חסד עולם". חסד זה נמדד לפי מעשי בני האדם, ולכן מקטרגים יכולים למצוא בו מקום, כפי שביקש בלעם. החסד העליון של עתיק הוא חסד שאין בו הגבלה כזאת.

הערת קה"ת

לעיל פ' נשא כה, ג.

166 כל הנביאים בטלים לעתיד

תורה אור על מגילת אסתר מסביר את המאמר הזה בכמה מקומות: הנביאים לא ייפסקו לגמרי, אלא אור אין סוף יתגלה בעוצמה רבה כל כך, עד שהגילוי שלהם יתבטל ביחס אליו, כשם שקרן אור מתבטלת בשמש שהיא מקורה. בהערה לא צוין עמוד, ולכן לא קושר לה קטע מסוים.

הערת קה"ת

ירוש' פ"א דמגילה [ה]. ובמדרש משלי (פ"ט — [מועדים]) הובא ב[שו"ת ה]רשב"א ח"א (צ"ג). [כ]. ראה גם תו"א למגלת אסתר.

167 כל הנביאים בטלים לעתיד

רבי יוחנן: "עתידים הנביאים והכתובים להתבטל, אבל חמשת חומשי תורה אינם עתידים להתבטל." אדמו"ר הזקן מסביר שהם ייחשכו לעומת התורה,

ולא יתבטלו.

Jerusalem Talmud Megillah 1:7-8 תלמוד ירושלמי מגילה א:ז-ח'

משנה: אין בין המודר הנאה מחבירו למודר ממנו מאכל אלא דריסת הרגל וכלים שאין עושין בהן אכל נפש. אין בין נדרים לנדבות אלא שהנדרים מתו או נגנבו חייבין באחריותן ונדבות מתו או נגנבו אין חייבין באחריותן: הלכה: הא דבר שעושין בו אוכל נפש אסור. לא ממאכל נדר. רבי שמעון בן לקיש אמר. כיני מתניתא. אין בין המודר הנזיה מחבירו למודר הנזיה ממאכל מחבירו. ותניי דבית רבי כן. המודר הנזיה ממאכל מחבירו לא ישאלנו נפה ...

MISHNAH: The only difference between one who is under a vow {not to have} usufruct from another 4:1. A is restricted in that B made a vow that A may have no usufruct from him. (If A makes a vow that B may have no usufruct of him, the active mode is used.) and one who is under a vow about use of food is passing through his real estate and vessels that cannot be used to prepare food. The only difference be... tween vows and voluntary gifts is that for

The Jerusalem Talmud, edition by Heinrich W. Guggenheimer. Berlin, De Gruyter, 1999-2015 (CC-BY) • The Jerusalem Talmud, translation and commentary by Heinrich W. Guggenheimer. Berlin, De Gruyter, 1999-2015 (CC-BY)

168 רק בחיי צדיק עליון שעליו נאמר

בסוף 73c, במאמר "מה טובו אוהלך", מוגדרת מידת הצדיק כקושרת ומחברת את השפע מאור המקיף לכל העולמות, כך שיאיר בפנימיות באור הממלא כל עלמין. חיבור זה מכונה ייחוד הקדוש ברוך הוא ושכינתו. הקטע עצמו מפנה למאמר הזה, "כי ההרים ימושו".

הערת קה"ת

ראה לעיל פי בלק עג, סע"ג.

169 או יחזיק במעוזי

"או יחזק במעוזי, יעשה שלום לי, שלום יעשה לי." הדברים נאמרו על הצדיק העליון, הקושר את מה שלמעלה מהשתלשלות העולמות למה שלמטה ממנה.

Isaiah 27:5 ישעיהו כ"ז:ה'

או יִחַזֵּק בְּמַעוֹזַי יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם לִי שְׁלוֹם יַעֲשֶׂה־לִּי:

Or else let him take hold of My strength, That he may make peace with Me; yea, let him make peace with Me

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיי כז, ה.

170 עושה שלום בפמליא של מעלה

רבי אלכסנדר: כל העוסק בתורה לשמה עושה שלום בפמליה של מעלה ובפמליה של מטה, כפי שנאמר: "יעשה שלום לי."

Sanhedrin 99b:10-11 סנהדרין צ"ט ב:י-י"א

אמר רבי אלכסנדר: כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, שנאמר: "או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי". רב אמר: כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה, שנאמר: "ואשים דברי בפיך ובצל ידי פסיתיך לנטע שמים וליסד ארץ". רבי יוחנן אמר: אף מגין על כל העולם כולו, שנאמר: "ובצל ידי פסיתיך". ולוי אמר: אף מקרב את הגאולה, שנאמר: "ולאמר לציון עמי אתה".

הנמשכת מלמעלה למטה.

Bava Batra 75b:3-4 בבא בתרא ע"ה ב:ג:ד'

ואמר רבה אמר רבי יוחנן: עתידין צדיקים שנקראין על שמו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, יצרתיו אף עשיתיו". ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: שלשה נקראו על שמו של הקדוש ברוך הוא, ואלו הן: צדיקים, ומשיח, וירושלים. צדיקים - הא דאמרן. משיח - דכתיב: "וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו". וירושלים - דכתיב: "סביב שמנה עשר אלה, ושם העיר מיום ה' שמה", אל תקרי "שמה" אלא "שמה". ...

R' Shmuel bar Nachmani said in the name of R' Yochanan: three are called by the name of the Holy One, and they are: the righteous, the Messiah and Jerusalem. The righteous, as we said above. The Messiah, as it is written "...this is his name that he shall be called, The L-rd is our righteousness." (Jeremiah 23:6) Jerusalem, as it is written "All around it amounts to 18,000; and the name of the city from that day will be "The L-rd is There." (Ezekiel 48:35)

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Rabbi Mike Feuer, Jerusalem Anthology (CC-BY)

הערת קה"ת

ב"ב עה, ב.

R' Alexandri said: All who engage in Torah for its own sake make peace in the household above and in the household below, as it says "If they would grasp My fortress, they would make peace for Me, they would make peace for Me." (Yeshayahu 27:5) Rav said: it is as if he built the palace above and below, as it says "And I placed My words into your mouth, and with the shadow of My hand I covered you, to ... plant the heavens and to found the earth..." (Yeshayahu

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Rabbi Mike Feuer, Jerusalem Anthology (CC-BY)

הערת קה"ת

סנהדרין צט, ב.

171 נפלה לא תוסיף

"נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל." כאן יש לקרוא: לא יהיה צורך לקום מלמטה, שכן הגילוי יבוא מלמעלה.

Amos 5:2 עמוס ה:ב'

נפלה לא-תוסיף קום בתולת ישראל נטשה על-אדמתה אין מקימה:

The virgin of Israel is fallen, She shall no more rise; She is cast down upon her land, There is none to raise her up

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

עמוס ה, ב.

172 כי בועליך עושיך

"כי בעליך עושיך... אלקי כל הארץ יקרא." האלוקות תתגלה בארץ הגשמית עצמה.

Isaiah 54:5 ישעיהו נ"ד:ה'

כי בעליך עשיך ה' צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלקי כל-הארץ יקרא:

For thy Maker is thy husband, The L-RD of hosts is His name; And the Holy One of Israel is thy Redeemer, The G-d of the whole earth shall He be called

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיי נד, ה.

173 כי עין בעין יראו

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ישעיי נב, כ.

174 כי עין בעין יראו

"עין בעין יראו, בשוב הוי' ציון". ההתגלות הגלויה של העתיד.

Isaiah 52:8 ישעיהו נ"ב:ח'

קול צפיק נשאו קול יחדו ירגנו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון:

Hark, thy watchmen! they lift up the voice, Together do they sing; For they shall see, eye to eye, The L-RD returning to Zion

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

175 עתידין צדיקים שיאמרו לפנייהם קדוש

רבה בשם רבי יוחנן: לעתיד לבוא יאמרו "קדוש" לפני הצדיקים, כפי שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא. יש לקרוא כאן את הקדושה ככזו

על המהדורה

המהדורה הזאת כוללת לשון המאמר, התרגום לעברית של ימינו, הביאורים שלנו והערות.

The Hebrew text of Likkutei Torah: © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted.

התרגום שלנו לעברית של ימינו, מתוך התרגום האנגלי שלנו מלשון הקודש, בלי הערות קה"ת: CC BY 4.0.

הביאורים שלנו, עם הסקירה, השאלות והעמוד לילדים: CC BY-NC 4.0.

The notes: Kehot's marei mekomos ("Sources and References", including the Rebbe's notes) © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted; our notes on them: CC BY-NC 4.0.

Sefaria: Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA); The Holy Scriptures: A New Translation (JPS 1917) דרך (Public Domain); William Davidson Edition - Vocalized Aramaic (CC-BY-NC); Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain); The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain); Constantinople, 1740 (CC-BY-NC); Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silberman, 1929-1934 (Public Domain); Midrash Rabbah -- TE (Public Domain); The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY); Daat Bereshit Rabbah (Public Domain); Tikkunei Zohar - Vocalized (Public Domain); Daat Shemot Rabbah (Public Domain); Wikisource Talmud Bavli (CC-BY-SA); Torat Emet 357 (Public Domain); Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY); The Jerusalem Talmud, edition by Heinrich W. Guggenheimer. Berlin, De Gruyter, 1999-2015 (CC-BY); The Jerusalem Talmud, translation and commentary by Heinrich W. Guggenheimer. Berlin, De Gruyter, 1999-2015 (CC-BY); Rabbi Mike Feuer, Jerusalem Anthology (CC-BY).

המהדורה כולה: CC BY-NC 4.0. מותר להעתיק, להדפיס ולהפיץ בחינם, בציון Kehot Publication Society ו־likuteitorah.com; אסור למכור. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

התרגום לעברית נעשה מהמהדורה האנגלית של likuteitorah.com בעזרת בינה מלאכותית (openai/gpt-6-luna-pro:batch), כשלשון המאמר לצדו לבדיקה. עדיין לא עברה עריכה אנושית. כל דבר חשוב יש לבדוק מול לשון המאמר.

הרבי ביקש ללמוד את מאמרי פרשת השבוע, «הפרשה החסידית», באותו שבוע, מחולקים לשבעת ימיו (Sichah of Shabbos Parshas Vayakhel 5725). למה ללמוד, וברכות הרבי: /likuteitorah.com/about/the-chassidishe-parsha (Toras Menachem vol. 42, pp. 306-309).

מיום חגיגי ולא מסחרי. אין כאן מכירה. אין שיוך לקה"ת, ל־Sefaria או לספריית ליובאוויטש. © likuteitorah.com

מתוך /likuteitorah.com/he/likkutei-torah/ki-seitzei/7/

מוקדש לכבוד

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל

אבי הרבי, רבי לוי יצחק